

Drysanpromenaden

Ett programförslag för ett rekreativt promenadstråk längs Drysan i Skara

Johanna Wilhelmsson

Självständigt arbete • 30 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala

Uppsala 2024

Drysanpromenaden - Ett programförslag för ett rekreativt promenadstråk längs Drysan i Skara

The Drysan Promenade – A programme proposal for a recreational river walk along Drysan in Skara

Johanna Wilhelmsson

Handledare: Tomas Eriksson, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Examinator: Vera Vicenzotti, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Bitr. examinator: Viveka Hoff & Åsa Ahrland, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kurskod: EX0860
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2024
Omslagsbild: Illustration gjord av författaren.
Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Skara, Drysan, åpromenad, blågröna stråk, rekreation, PSD

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Avdelningen för landskapsarkitektur

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

SAMMANDRAG

Den pågående urbaniseringen tillsammans med en ökande befolkning har lett till att antalet människor som idag bor i städer jämfört med på landsbygden har ökat betydligt. I strävan efter en hållbar utveckling förespråkas förtätning, vilket i många fall innebär att urbana grönytor fragmenteras och rekreativa kvalitet kan försämrans. En ofta tilldragande och attraktiv aspekt av stadsupplevelsen är deras vatten. I Skara rinner ån Drysan. Trots sitt centrala läge i staden är idag Drysanpromenadens potential som Skaras offentliga vattennära rekreationsstråk ännu delvis outnyttjad. Kontakten med vattnet är i många fall svag och utmed stråket finns idag få platser att slå sig ned på och vistas på samt få platser som främjar sociala interaktioner. Då förtätning av städer innebär att de hälsosamma aspekterna hos gröna områden och vatten riskerar att påverkas, växer behovet av en balanserad och genomtänkt utveckling för rekreationsvärdena inom staden sig allt starkare.

Syftet med arbetet är att utveckla en befintlig åpromenad som tillvaratar och förhöjer dess rekreativa värden. Målet är att öka medvetenheten om rekreationsvärden i grönområden och vattenmiljöer och genom ett programförslag exemplifiera hur dessa värden kan förstärkas för att bidra till mer hållbara och hälsosammare städer. Huvudmetoden för arbetet utgjordes av evidensbaserad gestaltning utifrån en iterativ gestaltningsprocess. Processen omfattade flera olika moment uppdelade i en förstudie, en gestaltningsfas och en presentationsdel. Gestaltningen bygger på en förstudie där en kunskapsdel omfattande dokumentstudier, litteraturstudier, studiebesök av referensplatser samt inventering och analys av projektområdet syftar till att sammanställa kunskap om rekreativa värden gällande stråk, gröna och blå miljöer samt skapa förståelse för projektområdet. Informationen från förstudien har varvats med kreativ utforskning, för att slutligen landa i ett programförslag för Drysanpromenaden. Resultatet redovisas i en övergripande illustrationsplan med tre mer detaljerade delområden med sektioner och perspektiv.

Med konceptet ”pärlband” strävade gestaltningen efter att skapa ett sammanhängande vattennära stråk som förbinder parkområdena längs med ån och samtidigt tillhandahåller en rik variation av funktioner. Utformningen resulterade i ett stråk med en stor mångfald av nya vistelse- och upplevelsevärden som tillgodoser både sociala och vilsamma aktiviteter. Återkommande utrustning och färg på material utmed stråket bidrar med en helhet och får stråket att kännas sammanhängande. Förslaget visar på möjligheterna att bevara och utveckla stadens grönområden som en viktig rekreativ resurs, som därigenom kan förhöja människors livskvalitet.

SUMMARY

Introduction

The rising urbanization and population growth have significantly increased the amount of population now residing in urban areas. This trend has ushered in the need for urban expansion, where the concept of densification stands as a sustainable approach in development. However, densification comes with its own set of challenges. As urban spaces intensify, there is the potential risk of fragmenting green spaces and reducing easy accessibility to spaces for leisure and recreation, with the potential of affecting people's wellbeing in a negative way. Urban development faces the challenge of accommodating growing populations while ensuring access to recreational areas for healthier living.

In this thesis, given the positive impact of residential nearby greenery and water on well-being, exploring how an inconspicuous waterway and riverside promenade in growing city can be developed to provide enhanced recreational value for an expanding population is investigated along the Drysan Promenade in the city of Skara.

The Drysan Promenade, despite its central location within the urban fabric, remains largely unexplored (Skara kommun 2018). While seemingly at the centre of the city, water accessibility remains insufficient (ibid), and the green spaces are lacking for places to stay and provide social interactions (ibid.). As urban densification plans take shape in the city, the need for a balanced and thoughtful development approach for the recreational values within the city grows louder.

The aim

The purpose of the work is to improve an existing riverside promenade that captures and enhances its recreational values.

The goal is to raise awareness of recreational values in green spaces and water environments and by a program proposal exemplify how these values can be amplified to contribute to more sustainable and healthier cities.

Research question

- *How can a segment of the central promenade along the Drysan river in Skara be developed with a focus on enhancing its values of leisure and opportunities to stay to strengthen its role as a waterside recreational trail in the city?*

Method

The main method used in this project is evidence-based design, inspired by two theories. *Evidence-Based Landscape Architecture* (EBLA) (Brown & Corry 2011) was used as an overarching method to integrate research into the design process. *Research by design* (RBD) (Roggema 2016) have then been used as a framework for the organisation of the work process divided in the phases: *Pre-study*, *Design*, and *Presentation*. Within these phases, several methods have been used. The combination of EBLA and RBD formed an iterative design process, where research and sketching have been combined to create an overall program proposal for the riverside promenade.

Pre-study

Through a document study, literature study, and study visits to two reference places, the understanding of factors contributing to stronger recreational values related to paths, green spaces and blue elements was examined in the Pre-study phase. An inventory and analysis of the project area helped identify the potentials, strengths, and weaknesses of the

area. To get a broader perspective on the flow of movement within and around the project area and spatial structure, a combination of methods inspired by Lynch and Cullen were used. The theory of Gehl and Stoltz & Grahn were also helpful in the analysis of the social and recreational qualities of the area. A SWOT-analysis were also used to analyse the site through strengths, weaknesses, opportunities, and threats.

Design programme

The design program outlines the overarching goals that the design should achieve in response to the thesis question of enhancing the role of the Drysan Promenade as a waterside recreational route, with a focus on increased experiential and leisure values. The program is based on the summaries from the pre-study and served as guidance in various decisions throughout the design process.

The programme constituted by following:

- The river path should appeal to a broad target audience and offer spaces for both social gatherings and relaxation, as well as tranquil and passive activities.
- The river path should be experienced as a more cohesive route. Weak pedestrian connections and entrances should also be strengthened to enhance orientation.
- The current spatial dynamics of the river path, with a variety of open and enclosed environments, should be maintained and strengthened.
- The visual and physical connection to the water should be strengthened.

Design concept

The design concept is built upon the vision of creating various spaces along the river that offer a range of recreational experiences and activities. The idea is to animate the areas along the river and through them, highlight the water within the city. With the concept of a "pearl necklace", the design aims to establish a cohesive pathway with diverse locations that accentuate the city's water while providing a variety of functions catering to both social and restful activities.

Program proposal

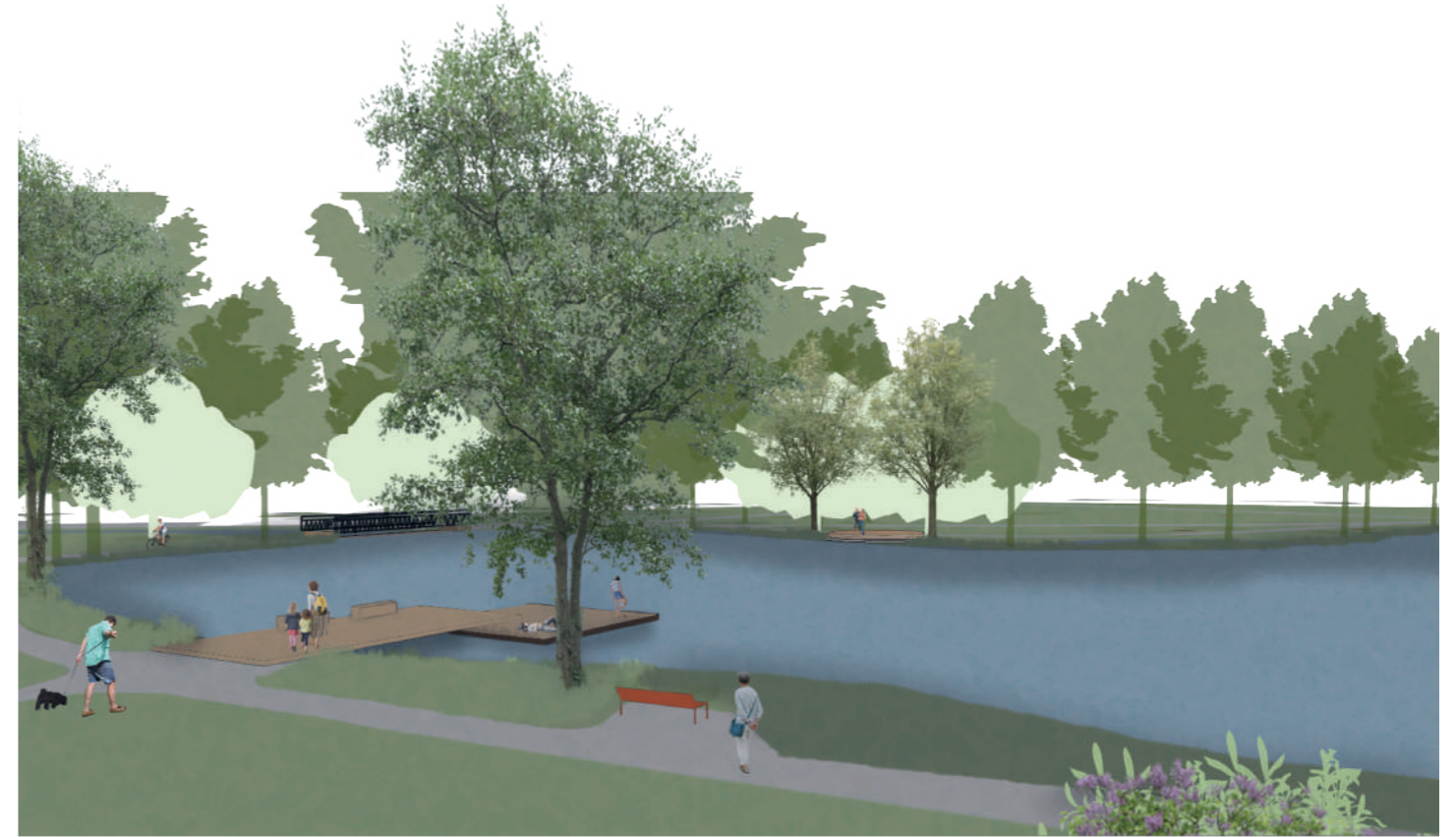
The overall design has resulted in a route for more than just movement. The purpose of the design was to increase the appearance of the water in the city and at the same time add more social and restful functions along the promenade. The addition of new paths and the widening of existing ones have improved the variety of movement along the river for strollers, but also the convenience and safety aspect for pedestrians who do not have to be crowded. Through a combined equipment program with recurring furniture and colour scheme along the route, the promenade also perceives as more coherent and easier to navigate.

With greater variety in seating and accommodation, visitors have more choices to discover different experiential values along the route. New activities such as boules and a playground for younger children invite physical and social activity and satisfy social experiential values. The path's location near the water has been used and new piers and wooden decks enhance the recreational values of the path connected to water and give visitors the opportunity for both social and restful experiences, individually or as part of a group. Seating with attractive views and eye-catching plantings have add an increase in cultural experiential values.

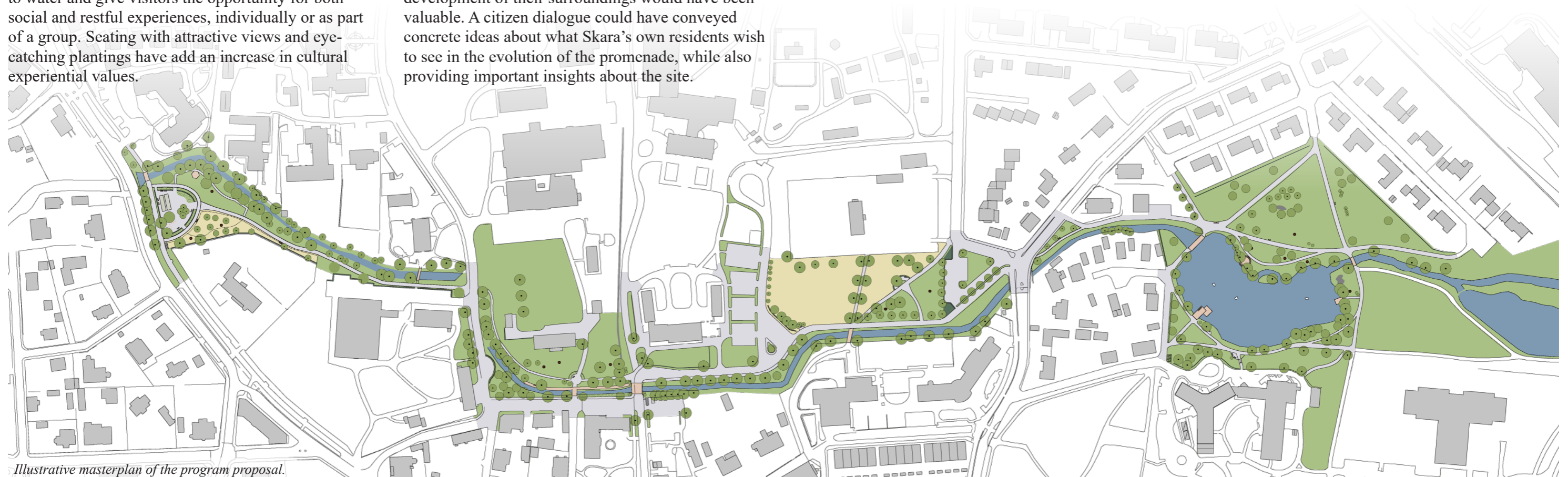
Discussion

The program proposal has the potential to enhance the recreational values of the area. The design has contributed to additional activity spaces along the promenade and directed the attention towards the water which would contribute to greater opportunities for relaxation and social interaction. This would thereby enrich the waterfront green spaces and contribute to the urban life of the city's residents and visitors' wellbeing.

However, designing for greater recreation values is a highly subjective task and the proposal only presents one of many ways to increase recreational values along urban river promenades and green spaces. In the process of developing the Drysan Promenade, there was very limited information about the desired development of the promenade. At the beginning of the project, there was an idea to conduct interviews with individuals in the area. For the design process and the final outcome, information about the opinions and experiences of residents regarding the development of their surroundings would have been valuable. A citizen dialogue could have conveyed concrete ideas about what Skara's own residents wish to see in the evolution of the promenade, while also providing important insights about the site.

Several new piers along the promenade offers new recreational values overlooking the water.

Illustrative masterplan of the program proposal.

Innehållsförteckning

Introduktion	8		
Inledning	9		
Syfte	10		
Frågeställning	10		
Avgränsningar	10		
Målgrupp	10		
Metod	11		
Evidensbaserad gestaltning	12		
Förstudie	13		
Dokumentöversikt	13		
Litteraturöversikt	13		
Studie av referensplatser	13		
Platsanalys	13		
Gestaltning	14		
Koncept	14		
Program	14		
Principer	14		
Presentation	14		
Förstudie	15		
Dokumentöversikt	16		
Skara	16		
Skaras grönstruktur	17		
Drysan	17		
Historia längs Drysan	18		
Litteraturöversikt	20		
Trygghet	20		
Mänsklig skala	20		
		Sammanhållning och identitet	20
		Visuell dynamik	20
		Gröna miljöer och välmående (PSD)	21
		Vattnets rekreativvärden	21
		Studiebesök	22
		Enköping	22
		Uppsala	24
		Platsanalys	25
		Drysanpromenaden idag	25
		Karaktärsområden längs Drysan	28
		Områdesanalys	35
		Rumsanalys	36
		SWOT - analys	38
		Presentation av programmet	39
		Gestaltningens koncept	40
		Gestaltningens program	41
		Gestaltningens principer	42
		Programförslaget	43
		Diskussion	49
		Resultatdiskussion	50
		Metoddiskussion	51
		Referenser	53
		Figurförteckning	55

INTRODUKTION

I följande kapitel presenteras en kortfattad inledning som beskriver ämnets problemrymd. Därefter presenteras arbetets syfte och mål, frågeställning, avgränsningar samt målgrupp.

INLEDNING

Den pågående urbaniseringen tillsammans med en ökande befolkning har lett till att antalet människor som idag bor i städer jämfört med på landsbygden har ökat betydligt, och idag bor mer än 85 % av Sveriges befolkning i en tätort (SCB 2015). Med en stigande befolkningsmängd och ett ökat bostadsbehov i våra städer erfordras utbyggnad av städerna, som i strävan efter en hållbar utveckling förtätas. Förtätning anses som en hållbar utbyggnadsstrategi som genom att dra nytta av stadens befintliga infrastruktur och skapa kortare avstånd mellan olika stadens olika målpunkter ska leda till mer blandade och promenadvänliga städer (Boverket 2016). Med förtätning finns dock en risk att de gröna ytorna fragmenteras och byggs bort (ibid.), vilket kan leda till att befolkningen får sämre tillgång och längre avstånd till grönska och rekreation. Utmaningar inom stadsutvecklingen finns i att bemöta en ökande befolkning i våra städer och samtidigt tillgodose tillgång och tillgänglighet till rekreativa miljöer som kan bidra till hållbara och hälsosamma livsmiljöer.

Landskapsarkitekter har en viktig roll i planeringen och utformningen av hållbara och trivsamma samhällen och livsmiljöer. Med en växande andel människor som väljer att bosätta sig i städerna får stadens offentliga rum en alltmer central roll i människors vardagsmiljö, varför utformningen av den offentliga miljön har stor inverkan på människors tillgång till rekreation och livskvalitet (Naturvårdsverket u.å.). Vistelse i gröna miljöer har flera positiva effekter genom att de har möjlighet att bidra till fysisk hälsa, mentalt välbefinnande och kan bidra till ökade sociala interaktioner (Boverket 2021a). De bostadsnära grönområdena som människor i större utsträckning har möjlighet att vistas i och upptäcka varje dag pekas ut som en viktig faktor för människors möjlighet till återhämtning (Grahm & Stigsdotter 2003).

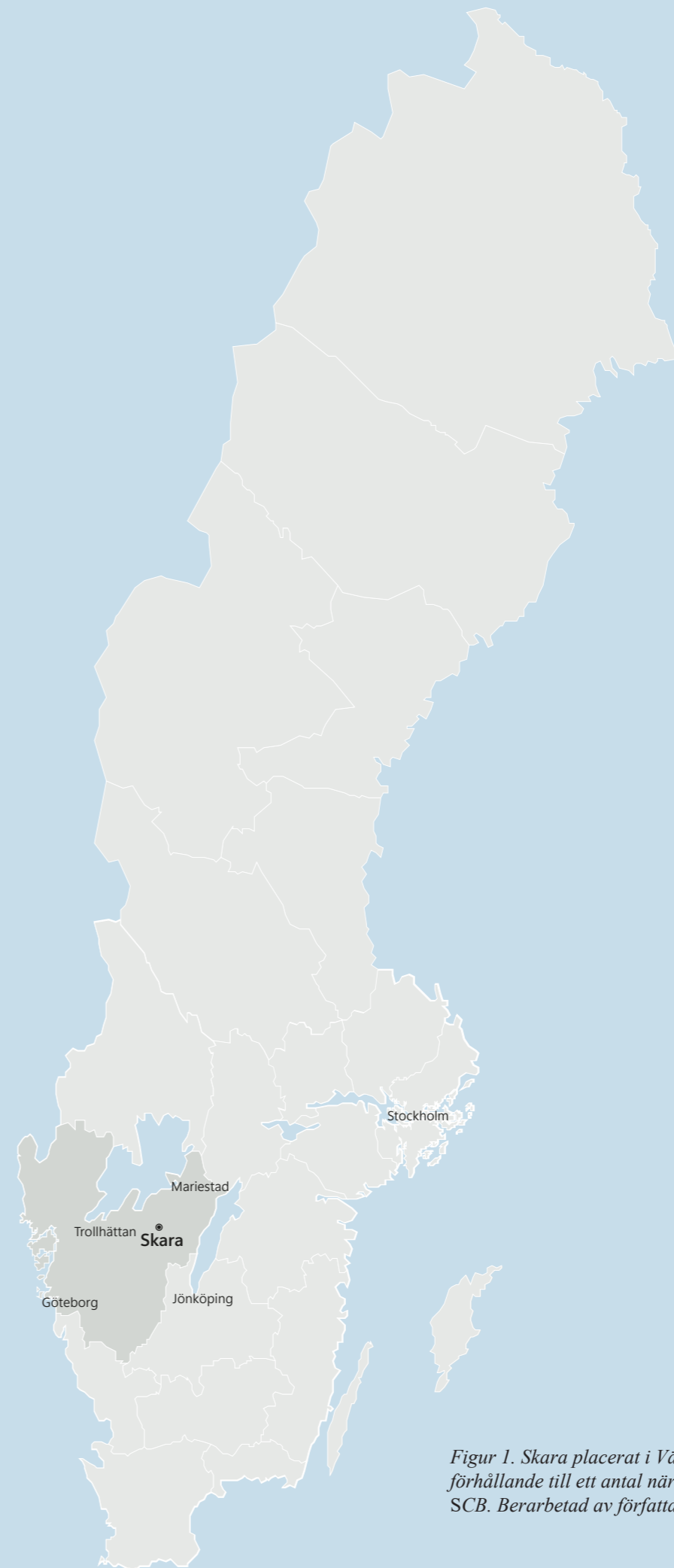
Vattnet en rekreativ tillgång

Olika städer har olika förutsättningar för att bidra med vardagsnära rekreation och grönområden. En ofta tilldragande och attraktiv aspekt av stadsupplevelsen är vatten, och att röra sig längs

vatten tillför ofta sinnliga värden som (Völker & Kistemann 2011). Stadsnära vattendrag besitter stor potential att bidra med rekreativa egenskaper för befolkningen och satsningar på att tillgängliggöra vattenrummen för ökade rekreativa ändamål går att se i flera städer runt om i Sverige. I exempelvis Uppsala pågår det sedan flera år tillbaka en omvandling av platser längs Fyrisån som ska verka för att öka tillgängligheten till vattnet i staden och skapa fler rekreativa platser i staden för invånarna.

Skara och vattnet

En strävan mot en mer rekreativ åpromenad finns det även uttryckt för i Skaras översiktsplan. I Skara kommun finns många sjöar, däremot är det synliga vattnet mer frånvarande i staden. Drysanpromenaden utgör ett promenadstråk längs med ån Drysan i centrala Skara och pekas ut som en stor rekreativ tillgång i staden och ett viktigt blågrönt stråk, men som idag inte utnyttjas eller används till sin fulla potential (Skara kommun 2018). Trots åns centrala läge upplevs vattendraget som anonymt och tillgängligheten till vattnet är bristfällig (ibid.). Flera av de anslutande grönyttorna utmed stråket anses underutvecklade med få platser för sociala möten (ibid.) och i staden finns planer på förtätning med nya bostäder och verksamheter i närhet till det blågröna stråket. Då grönska och vatten har möjlighet att bidra till människors välmående, är det därför intressant att i Skara undersöka hur ett idag anonymt vattendrag och en åpromenad i en växande stad, kan utvecklas för att bidra med ökade rekreativa värden för en ökande befolkning.

Figur 1. Skara placerat i Västra Götalandslän samt i förhållande till ett antal närliggande städer. Kartunderlag: © SCB. Berarbetad av författaren.

SYFTE

Syftet med arbetet är att utveckla en befintlig åpromenad som tillvaratar och förhöjer dess rekreativa värden.

Målet är att öka medvetenheten om rekreativvärden i grönområden och vattenmiljöer och genom ett programförslag exemplifiera hur dessa värden kan förstärkas för att bidra till mer hållbara och hälsosammare städer.

FRÅGESTÄLLNING

- *Hur kan en del av det centrala promenadstråket längs ån Drysan i Skara förbättras med fokus på vistelse- och upplevelsevärden för att stärka dess roll som vattennära rekreativstråk i staden?*

AVGRÄNSNINGAR

Arbetet avgränsas geografiskt till en sträcka på ca 1 kilometer längs Drysan, strax norr om stadens centrala delar. Avgränsningen grundas på en inledande analys av stråket samt i diskussion med stadsarkitekten i Skara kommun och motiveras utifrån att det är ett centralt stråk med flera anslutande parkområden med stor potential att utvecklas med fler vistelse- och upplevelsevärden längs Drysan. Arbetsområdet sträcker sig mellan Surbrunnsparken genom Malmgatan i väst och avgränsas i öst till den västra delen av Viktoriaparken genom Viktoriasjöns vattenrum, se figur 2. I övrigt avgränsas arbetsområdet av fastighetsgränser samt byggnader och inkluderar endast ytor som i Skara översiktsplan benämns som allmän plats eller parkmark.

Arbetet avgränsas till gestaltning av ett blågrönt stråk. Fokus läggs på hur promenadstråket på ett övergripande sätt kan utvecklas till ett stråk med höga rekreativa värden, med fokus på upplevelse- och vistelsevärden ur ett socialt och estetiskt perspektiv. Detta genom att utgå från teorier om människors välbefinnande och hälsa kopplade till grönområden

och vattenmiljöer. Därför kommer inte ekonomiska eller ekologiska aspekter såsom vattenkvalitet, högvattenproblematik, översvämningsrisk eller biologiska värden som annars är relevanta ur ett hållbarhetsperspektiv att behandlas i gestaltningen. Delar av arbetsområdet omfattas av riksintresse för kulturmiljövård, men frågor som berör anpassning till kulturhistoriska värden behandlas inte. Detta för att precisera arbetets fokus på rekreation i gröna och blå miljöer för människors hälsa och välbefinnande som kan möjliggöra ett mer adekvat svar på arbetets syfte och frågeställning. En övergripande historisk bakgrund presenteras däremot för att förstå områdets sammanhang och förutsättningar samt bidra med inspiration till gestaltningen.

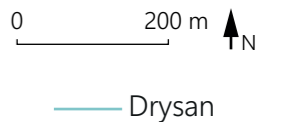
Arbetet ämnar endast förmedla en övergripande vision för stråket vars primära fokus främst ligger på placeringen av sociala funktioner. Då området omfattas av en längre sträcka redovisas förslaget som helhet i en övergripande illustrationsplan. Tre områden längs sträckan har valts ut att fördjupa gestaltningen i och redovisas med en högre detaljeringsgrad gällande funktion (gångstråk, sittplatser) och innehåll (träd, planteringar, utrustning, markmaterial) vilket även inkluderar växtval för träd och buskar. Förslagets terränganpassning bygger på en översiktlig höjdsättning, men redovisas inte i förslaget.

MÅLGRUPP

Examensarbetet riktar sig till tjänstemän och beslutsfattare som jobbar med planering och utveckling av Skara kommun. Arbetet kan också vara av intresse för andra landskapsarkitekter eller yrkesverksamma inom stadsutveckling genom att bidra med kunskap kring skapande och utveckling av rekreativa värden i urbana vattennära offentliga miljöer.

Figur 2. Geografisk avgränsning för Drysanpromeden markerad i vitt. Skala 1:10000/A3. Flygbild © Lantmäteriet. Berarbetad av författaren.

METOD

I följande kapitel presenteras de metoder som använts i arbetet. Metodbeskrivningen inleds med en presentation av de teorier som ligger till grund för arbetsprocessen. Därefter följer en beskrivning av arbetsgången som redogör för hur olika metoder och verktyg har använts för att besvara arbetets frågeställning inom avsnitten *förstudie, gestaltning* och *presentation*.

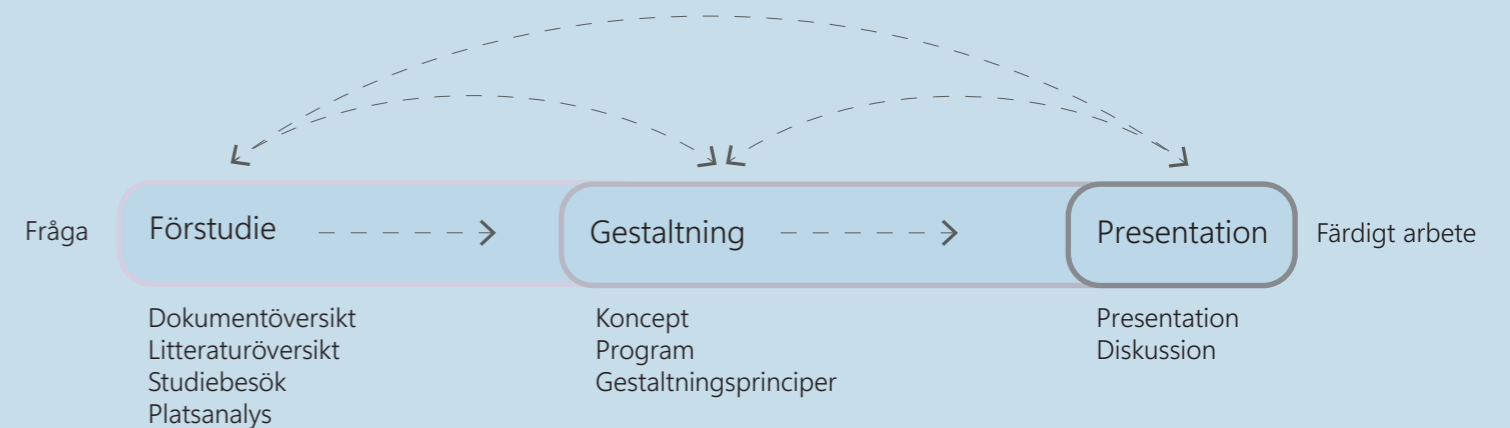
EVIDENSBASERAD GESTALTNING

För att utveckla ett programförslag med vetenskaplig förankring som ger goda förutsättningar för upplevelsevärden och välbefinnande längs Drysan användes evidensbaserad gestaltning som övergripande metod. Ett tillvägagångssätt för att integrera forskning i en gestaltungsprocess inom landskapsarkitektur är Evidence-Based Landscape Architecture, EBLA (Brown & Corry 2011), vilket har inspirerat metoden i detta arbete. EBLA definieras som användningen av akademisk forskning eller beprövad erfarenhet som underlag för beslutsfattande i en gestaltning (ibid.), och har i detta arbete inneburit att relevant forskning och litteratur för att besvara arbetets frågeställning har *eftersökts, sammanställts och använts som kunskapsunderlag* för utvecklingen av stråket längs Drysan (ibid.).

Inom fältet för evidensbaserad gestaltning inom landskapsarkitektur finns flera olika modeller för hur forskningsbaserad kunskap kan tillämpas inom design. Jansson et al. (2019:20, 29) betonar i rapporten *Landscape design based on research. A methodological guide to design-oriented projects for students and teachers in landscape architecture* att det inte enbart finns ett tillvägagångssätt att införliva forskning i designarbetet, utan att det beroende på målet med ett projekt och sammanhang påkallas olika grad av tillämpning av forskning i den kreativa processen av en gestaltning.

För att strukturera arbetsprocessen tog detta arbete stöd i metodiken *Research by design* (RBD) (Roggema 2016) som delar upp gestaltungsprocessen i tre överlappande faser: pre-design, design och post-design. Centralt för metodiken är just samspelet mellan forskning och gestaltning som process för att besvara problemställningen inom ett gestaltungsarbete. Denna metodik ansågs passande för den grad av struktur och vetenskaplighet som eftersträvades i framtagandet av ett programförslag för Drysanpromenaden, samtidigt som en dynamisk och kreativ gestaltungsprocess också tilläts.

Faserna inom RBD översattes i detta arbete från pre-design till *förstudie*, design till *gestaltning* och post-design till *presentation*. Inom dessa faser har olika metoder och verktyg för att besvara arbetets frågeställning använts, vilka presenteras närmare under kommande avsnitt. Beskrivningen av arbetsprocessen görs i en linjär följd men i verkligheten och i likhet med Roggemas beskrivning av faserna som överlappande har olika moment växlat om vartannat och återkommit under processen, vilket illustreras av metodfiguren i figur 3.

Figur 3. Schematisk illustration över metodarbetet och tidpunkt för olika moment, inspirerat av EBLA (Brown & Corry 2011) samt RBD (Roggema 2016). Gestaltungsprocessens icke linjära och reflekterande process gör att olika moment har bearbetats återkommande under arbetets gång, vilket illustreras av pilarna.

FÖRSTUDIE

I förstudien söktes en grundläggande förståelse för platsen och det problem som gestaltningen ämnade att lösa, samt inhämtades kunskap inom forskningsämnet som kom att ligga till grund för gestaltningen (Roggema 2016). Förstudien bestod av fyra moment. En dokumentöversikt gav fördjupad information om projektområdet, en litteraturöversikt samlade kunskap om rekreativa aspekter i gröna och blå miljöer och skapandet av rekreativa stråk och stadsrum, referensbesök genomfördes för att undersöka och samla inspiration på funktioner och lösningar till den egna gestaltningen. Slutligen utfördes en inventering och analys av platsen. Förstudien var betydelsefull i förståelsen för platsen och ämnet och utgjorde en viktig kunskapskälla i den senare gestaltungsfasen.

Dokumentöversikt

För att ta fram ett platsspecifikt gestaltungsförslag och för att sätta platsen i sitt sammanhang utfördes en dokumentstudie över Skaras och projektområdets historia, nuvarande förutsättningar och platsens eventuella framtid. Materialet studerades med avseende på att få en förståelse för Skara och platsen för gestaltningen samt dess relation till stadens övriga grönstruktur, möjliga användargrupper och framtida utveckling. Än beskrivs kortfattat för att ge en inblick i åns förutsättningar samt karaktär.

Dokumentöversikten har till största del grundat sig i olika dokument publicerade av Skara kommun, där *Översiktsplan 2040* (Skara kommun 2023c) samt *Grön- och blåstrukturplan för Skara kommun* (Skara kommun 2018) utgjorde de främsta dokumenten. För den historiska förståelsen söktes framförallt information om platsen genom olika kommundokument och historiska foton via Digitalt museum, ibland kompletterat med sökning via Google. För att få en förståelse för hur projektområdet ansluter och förhåller sig till stadens övriga grönstruktur görs även en översiktlig kartläggning av närliggande grönområden och parker till stråket.

Viktiga sökord som användes i informationssökningen för att hitta relevant information var *Drysan (Dofsan)*, *grönstruktur* och *park* men också platser på namn och byggnader i området användes såsom *Surbrunnsparken*, *Viktoriasjön*, *Brogården*, *Källeskolan*. Informationen bidrog till en beskrivning av projektområdets möjligheter och dess sammanhang i staden och var viktig i skapandet av en platsspecifik och hållbar gestaltning som förankrar både dåtid, nutid och framtid.

Litteraturöversikt

Som teoretisk grund för arbetet har en litteraturöversikt bestående av facklitteratur samt vetenskapliga artiklar inom arbetets tema genomförts. Det teoretiska materialet behandlade faktorer för skapandet av rekreativa miljöer med avseende på sociala och estetiska värden i relation till urbana grönområden, stråk samt vatten. Litteraturöversikten genomfördes med syfte att hitta relevant teori som på olika sätt kunde stödja gestaltningen i utvecklingen av stråkets rekreativa värden och påverkade utformningen av stråket, valet av funktioner och de platsbildningar som skapades längs promenadstråket.

För att finna konkret stöd i gestaltungsarbetet gällande utvecklingen av rekreativa värden längs stråket användes Stoltz och Grahns (2021) teori *Perceived sensory dimensions: An evidence-based approach to greenspace aesthetics*. Teorin valdes ut då den behandlar upplevelsekvantiteter i urbana gröna miljöer både i förhållande till estetiska värden i grönområden men också ur ett socialt perspektiv om hur dessa upplevelsekvantiteter kan inverka på människors sinnen och välmående. Teorin användes för att förstå stråkets rekreativa kvaliteter samt gav stöd i gestaltningen kring vilka upplevelsekvantiteter som ansågs kunna stärkas och hur dessa kunde utvecklas längs stråket.

För att undersöka hur upplevelsen av det urbana rummet påverkar människans användning och aktivitet användes Gehls (2010) bok *Cities for People*. Aspekter som påverkar den offentliga miljöns kvalitet med fokus på trygghet, visuell kvalitet, rumslighet/skala samt möjlighet till vistelse/sittplatser fördjupades för att finna konkreta stöd i utformningen av ett trivsamt stråk. Gehls teori kompletterades med Lynch (1960) samt Cullens (1971) olika synsätt om hur den visuella uppbyggnaden av stråk och stadsrum påverkar människans upplevelse i förhållande till vår rörelse i landskapet.

I strävan efter en åpromenad med större potential för nyttjande av vattnets rekreativa värden studerades ett antal vetenskapliga artiklar som undersökt vattnets bidrag med olika upplevelsevärden i urbana miljöer, där White et al. (2010) användes som främsta källa. Artiklar som behandlade rekreativa värden kring vatten på ett allmänt plan valdes ut då fokus låg på att finna generella egenskaper hos vatten som anses rekreativt samt att antalet artiklar som specifikt behandlade åar eller mindre vattendrag var begränsat.

Litteratursökningen efter vetenskapliga artiklar genomfördes i SLU-bibliotekets söktjänst *PRIMO* samt *Scopus*. För att få ett bredare sökresultat användes olika kombinationer av engelska ord och begrepp som *urban planning*, *green space*, *landscape architecture*, *urban stream*, *health*, *urban watercourse* och *social sustainability*. Artiklar som ansågs intressanta ledde även vidare till andra artiklar via deras referenslistor.

Studie av referensplatser

Med syfte att inspirera gestaltungsarbetet gjordes studiebesök till två olika referensplatser, Åpromenaden i Enköping samt Åstråket i Uppsala. Platserna valdes då de delar likheter med projektområdet i Skara som ett stråk och vattenrum i anslutning till parkmiljö i en urban omgivning. För att finna konkreta exempel på hur en åpromenad kan innehålla, se ut och användas och finna både realistiska och inspirerande idéer kring rekreation

och vattenkontakt valdes två städer i olika skala. Åpromenaden i Enköping valdes ut då det utgör ett grönskande vattennära stråk i en stad med liknande befolkningsmängd som Skara där små parkmiljöer och rumsligheter utmed hela stråket ger besökare en variation av miljöer och aktiviteter att upptäcka längs promenaden. Åstråket i Uppsala valdes ut då det i likhet med Skara och Enköping utgör ett populärt vattennära stråk men i en större stad där de senaste årens tillgängliggörande av ån i staden bidrog med inspiration på funktioner för vistelse, sittplatser och vattenkontakt.

Platserna undersöktes utifrån den samlade information som sammanställts i litteraturöversikten, där deras bidrag till rekreativa värden och möjlighet till vattenkontakt studerades. Rumslighet, skala, material, vegetation, funktioner och utrustning såsom bänkar, entréer samt mått på gångvägar och utrustning undersöktes också. Studiebesöken genomfördes i början av april och dokumenterades genom fotografier och anteckningar.

Platsanalys

För att få en större uppfattning och förståelse för projektområdets förutsättningar, problem och möjligheter för ökade rekreativa värden utfördes en platsanalys. Platsanalysen innefattade inventering samt olika analyser av projektområdet utifrån olika aspekter och genomfördes genom två fysiska platsbesök samt genom att studera platsen digitalt i Google Street View, Google Maps samt ortofoton. Platsbesöken genomfördes den 22 februari samt den 8 maj en vardag under för- och eftermiddag. Platsbesöken dokumenterades genom utskrivet DWG-underlag från kommunen, fotografier, skisser samt anteckningar.

Under det första platsbesöket låg fokus på att lära känna platsen där spontana upplevelser och intuitiva intryck av området noterades. En inventering av området utfördes som syftade till att utforska och beskriva platsens innehåll, funktion och omgivning. Under inventeringen identifierades

byggnader, utrustning, material, solförhållanden, övergripande vegetation i området samt service i och utanför området. Även fakta om platsens klimatzon inhämtades genom Riksförbundet Svensk Trädgård (u.å) och information om markförhållanden inhämtades från SGU (2023). Utöver de spontana upplevelser och intuitiva intryck av området som även registrerades under platsbesöket utfördes en *Områdesanalys*, *Rumsanalys* samt *SWOT-analys* av projektområdet.

Under det andra platsbesöket identifierades saker som hade missats under första platsbesöket samt utvärderades och reviderades delar av det skissade förslaget utifrån det faktiska landskapet på platsen då möjligheten att se platsen i en annan årstid hjälpte att förstå rumsligheter på platsen bättre.

Områdesanalys

För att undersöka områdets nuvarande uppbyggnad och identifiera styrkor och svagheter i strukturen av stråket utfördes en analys utifrån Lynch (1960) teori om platsers läsbarhet. Begrepp som inspirerat analysen är *stråk*, *noder*, *landmärken*, *gränser* och *områden*. *Stråk* definieras som linjära element i landskapet och utgörs exempelvis av gator, gång- och cykelvägar eller mindre stigar (Lynch 1960:47). Analysen av stråk syftade till att undersöka gåendes- och cyklisters rörelsemönster inom området för att kunna ge förslag på eventuella förbättringar. *Noder* definieras som punkter i landskapet där flera element ansluter och människor tenderar att samlas (Lynch 1960:47-48). Genom begreppet analyserades viktiga knutpunkter och entréer längs stråket som påverkar gåendes- och cyklisters orientering och rörelsemönster inom området. *Landmärken* syftar till element som tydligt utmärker sig i landskapet och bidrar med orienterbarhet (Lynch 1960:48). Dessa kan till exempel utgöras av staty, en hög eller karaktärsfull byggnad eller ett utmärkande element som ett specifikt träd. Analysen av landmärken syftade till att undersöka värdefulla element och siktlinjer i och omkring området. *Gränser* beskrivs som antingen psykiska eller fysiska gränser i landskapet och kan utgöras av exempelvis ett

vattendrag, staket eller mur (Lynch 1960:47). Analysen av gränser syftade till att undersöka element längs stråket som kan påverka framkomlighet och orientering längs stråket.

Områden kan beskrivas som platser eller delar av en stad med liknande karaktär och funktion (Lynch 1960:47). En modifiering av begreppet områden gjordes och syftade istället till att dela in stråket i mindre delområden för att ge en mer detaljerad beskrivning av stråket. Indelningen gjordes efter iakttagelser och upplevelser av rumslighet, användning och vegetation längs stråket. En beskrivning av rekreativa förutsättningar som sittplatser, klimat samt vattenkontakt gjordes därefter av varje delområde.

Rumsanalys

En analys av stråket genom *Serial vision* genomfördes för att undersöka upplevelsen av promenadstråket ur rörelsen hos en fotgängares perspektiv. Analysen av stråkets rumsliga uppbyggnad genomfördes baserat på Cullens teori om *Serial Vision* (1971:9) och bygger på att undersöka hur den rumsliga upplevelsen av en plats förändras genom rörelsen i landskapet. Cullen (ibid.) menar att den visuella upplevelsen av en plats läggs samman genom en serie av olika sekvenser. Analysen syftade till att undersöka stråket ur fotgängarens perspektiv och undersökte vyer, skala samt grad av öppenhet och slutenhet längs stråket. Utmärkande karaktärer som intressanta vyer och rumsliga förändringar längs stråket noterades på kartmaterial och fotograferades.

SWOT – analys

En SWOT-analys genomfördes för att på ett kortfattat sätt sammanfatta Drysanpromenadens förutsättningar för välbefinnande och rekreation genom begreppen *styrkor*, *svagheter*, *möjligheter* och *hot*. Analysmetoden är användbar vid såväl översiktlig planering som detaljplanering och sammanställer på ett överskådligt sätt information om en plats nuvarande situation och eventuella egenskaper som kan utvecklas (Boverket 2021b).

Analysen presenteras i arbetet som en tabell uppdelad i de fyra begreppen. *Styrkor* definieras som de positiva förutsättningar som projektområdet i nuläget kan erbjuda. *Svagheter* återspeglar det som saknas eller brister inom projektområdet. *Möjligheter* belyser potentiella vägar för utveckling och förbättring. *Hot* markerar möjliga hinder eller externa faktorer som kan påverka projektområdets utveckling negativt.

SWOT-analysen grundas på förstudien och de föregående analyserna av platsen och gjordes utifrån hur promenadstråket svarar på sociala och estetiska upplevelseaspekter som hör samman med den teoretiska bakgrunden om rekreativa stråk och stadsrum.

GESTALTNING

Gestaltningen utgjorde kärnan i arbetet och kännetecknas som en iterativ och reflekterande process, där förstudie och gestaltning kopplades samman för att landa i ett svar på arbetets frågeställning (Roggema 2016). Skissande för hand och digitalt tillsammans med kunskapsinhämtning genom litteratur och inventering och analys användes som arbetsmetod för att lära känna platsen och söka svar på frågeställningen. I denna fas formulerades programpunkter med tillhörande programplan, ett koncept samt gestaltungsprinciper vilka vägledde gestaltungsarbetet och så småningom ledde fram till ett färdigt gestaltungsförslag.

Koncept

För att vägleda, inspirera gestaltungsarbetet och skapa en sammanhållen gestaltning av promenadstråket arbetades ett övergripande koncept fram för stråkets karaktär. Konceptet baserades på de problem som framkommit vid analyserna av platsen.

Program

Baserat på litteraturöversikten samt utifrån de brister och möjligheter som framkom vid de olika analyserna av platsen formulerades ett antal programpunkter att utveckla i gestaltningen. Programmet redovisas i text med en tillhörande programplan och visar en övergripande placering av där olika funktioner är tänkt att uppfyllas.

Principer

Som en vidareutveckling av konceptet formulerades ett antal övergripande gestaltungsprinciper vilka tydliggjorde de funktioner och egenskaper som eftersträvades längs stråket. Principerna förklarades genom texter och illustrationer och fungerade som ett inspirerande ramverk vid utformningen av stråket.

PRESENTATION

Den avslutande fasen fokuserade på presentation och utvärdering av förslaget (Roggema 2016) och i denna fas sammanställdes det slutgiltiga förslaget. Förslaget visas illustrativt med en illustrationsplan, perspektiv, utsnitt, sektioner. I förslaget redovisas en övergripande utformning av gångstråk, placering av funktioner, rumsindelning, placering av träd och planteringar, markmaterial samt förslag på växter.

FÖRSTUDIE

I följande kapitel presenteras den bakgrundsinformation som legat till grund för gestaltningen. Kapitlet inleds med en kort beskrivning av stadens och projektområdets historia, nuvarande situation samt framtida utveckling. Därefter presenteras den teoretiska bakgrund som gestaltningen baseras på följt av en presentation av studiebesöken till referensplatserna. Kapitlet avslutas med en presentation av resultatet från platsanalysen av projektområdet.

DOKUMENTÖVERSIKT

I följande avsnitt ges en översiktlig faktabakgrund om Skara kommun och Drysan förutsättningar samt framtidsplaner för stadens utveckling. Informationen användes i syfte att få en bredare förståelse för kommunen och projektområdets förutsättningar samt sätta projektområdet i en större kontext.

Skara

Skara är huvudorten i Skara kommun och ligger i nordöstra Västergötland. Kommunen är belägen på Västgötaslätten, mellan sjöarna Vänern och Vättern och har ca 19 000 invånare (SCB u.å.), varav ca 12 000 bor i tätorten.

Landskapet

Kommunen har ett omväxlande landskap. Framträdande karaktärer för landskapet är det öppna slättlandskapet i väst samt ett mer kuperat mosaiklandskap i sydöst. Längst österut i kommunen tar ett så kallat kamelandskap vid med omväxlande kullar, småsjöar och de karakteristiska platåbergen. Platåbergens unika geologiska formationer i landskapet har medfört skapandet av den globala geoparken Platåbergens Geopark, utsedd av UNESCO 2022. I Skara utgör Billingen en del av Platåbergens Geopark, vilket även delas med de närliggande kommunerna Skövde och Falköping. Platåbergens tydliga lager av olika sedimentära bergarter har i historien medfört stenbrytning av framför allt kalk, men även sandsten och alunskiffer har brutits här (Gullbrandsson 2017). Från Billingen togs även stora delar av den sandsten som användes vid uppbyggnaden av Skaras domkyrka under medeltiden (ibid.). Skara marknadsför sig som en kommun med närhet till naturen. I Skara ligger även Hornborgasjön, en av Sveriges mest kända fågelsjöar där trandansen årligen lockar både nationella och internationella besökare (Skara kommun 2022b).

Stadens historia

Skara är en historisk stad med medeltida anor och växte fram i ett strategiskt läge som samlingsplats mellan flera betydande vägmöten

(Nationalencyklopedin u.å.). Även den kyrkliga närvaron har sedan länge präglat staden. Skara stift grundades redan 1014 och är det äldsta stiftet i Sverige (Svenska kyrkan u.å.). Domkyrkan utgör en central punkt i staden och mycket av det gamla medeltida mönstret i gator och stadens struktur utgår från denna och finns kvar än idag. Skaras stadskärna omfattas av riksintresse för kulturmiljövård på grund av den medeltida karaktären som finns bevarad i stadskärnan med domkyrkomiljön och det oregelbundna gatunätet, men även mer nutida skolbyggnader och sekelskiftesbebyggelse viktiga för stadens karaktär omfattas av riksintresset (Riksantikvarieämbetet 2022) (Skara kommun 2023a). Jämfört med övriga städer har Skara haft en mindre framträdande industri och en relativt långsam befolkningsökning (Nationalencyklopedin u.å.). Skaras framväxt har främst påverkats av staden som stifts- och skolstad och den stora jordbruksnäringen, vilket märks inte minst i stadskärnan genom de många historiska skolbyggnader som finns och Skaras många företag inom de gröna näringarna.

Bebyggelseutveckling och framtida planer

I översiktsplanen för kommunen *Skara 2040* (Skara kommun 2023c) framgår att ny bebyggelse med bostäder och verksamheter i huvudsak ska utvecklas genom förtätning, vilket påverkar stadens nuvarande grönstruktur. Norr om projektområdet, i stadsdelen Brogården, planeras det i dagsläget för bostäder och verksamhetsbebyggelse (Skara kommun 2022a), vilket kommer att leda till att Drysan och närliggande grönområden kommer att få en mer central roll och större grupp med användare. I skrivande stund byggs även ett äldreboende i stadsdelen Tullportagärdet (figur 4) intill projektområdets sydöstra del (Skara kommun 2023b).

Figur 4. Flygfoto över Skara med stadsdelar namngivna. Projektområdet är inringat i vitt och Drysan är markerad i blått. Skala 1:10000/A3. Flygbild © Lantmäteriet. Berarbetad av författaren.

Skaras grönstruktur

I Skara kommun finns ett rikt naturliv med många olika naturtyper. Stadens många parker och höga andel småhus med stora trädgårdar ger staden en grönskande karaktär. I Skaras södra och östra delar ligger de större rekreationsområdena Petersburg, Glasbackeskogen, Skarabergsskogen i norr samt naturreservatet Brunsbo äng i öst. Väster om staden tar jordbruksmark och slättlandskapet vid och mindre skogsområden finns.

Utöver de större rekreationsområdena finns ett antal parker och grönområden i staden (figur 5). Botan och Viktoriaparken utgör Skaras största parker. Botan är en av stadens äldsta park och uppfördes som en botanisk trädgård i slutet av 1700-talet (Skara kommun 2021). Parken används för det traditionsenliga studentfirandet i staden (ibid.) och ansluter till projektområdet genom Viktoriaparken i söder.

De flesta parker och grönområden ligger utmed Drysan och projektområdet berör parkerna Surbrunnsparken, Hernqvistparken, Domprostparken samt Viktoriaparken (figur 6). Många av Skaras parker och grönområden utgörs idag av gräsytor med välvuxna träd, men brist på identitet och funktioner gör att det finns behov av utveckling av parkområdena som kan tilltala fler åldersgrupper och bidra med en variation av funktioner (Skara kommun 2018).

Drysan

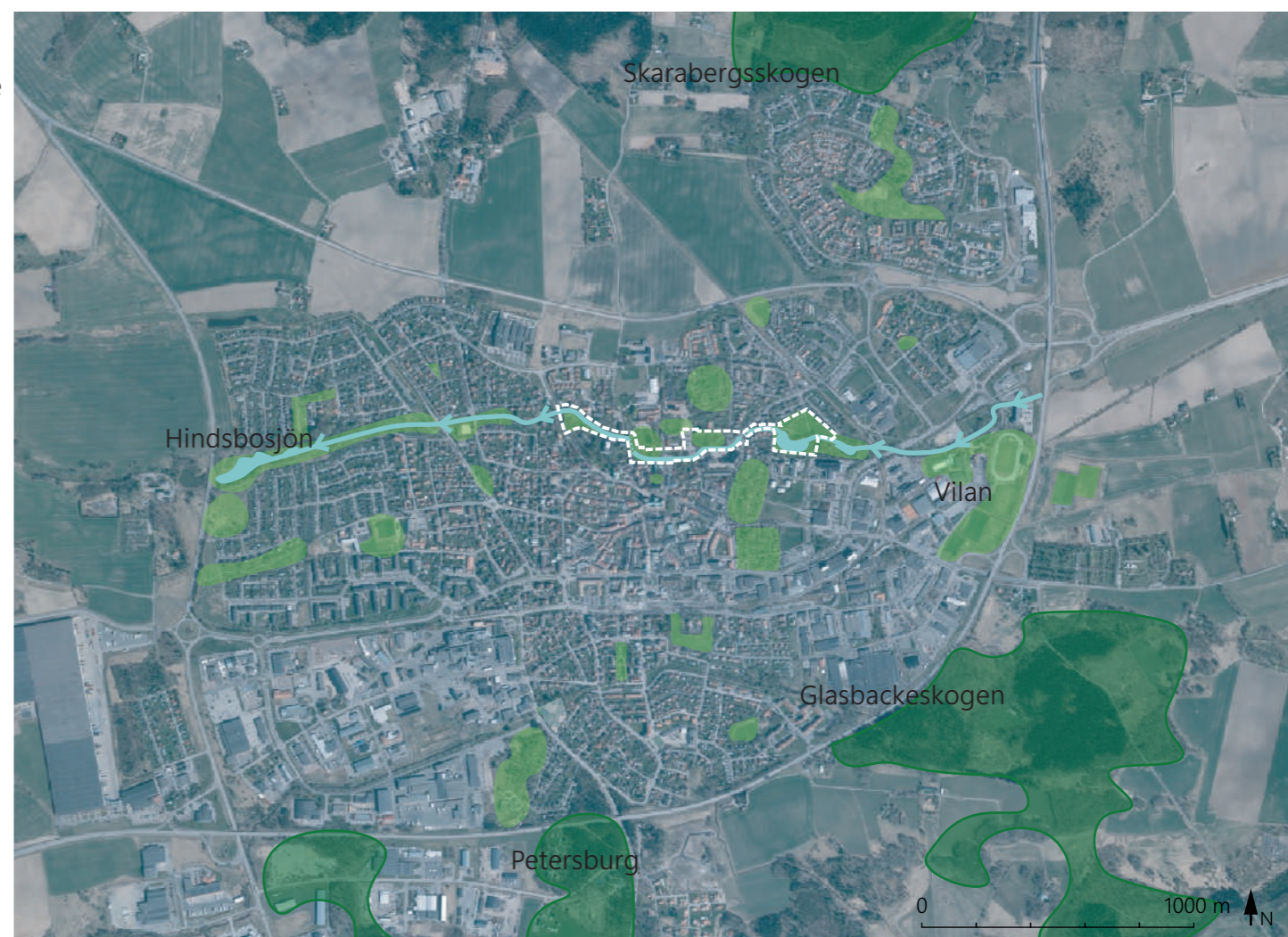
Drysan kallas Dofsan utanför staden och ingår i Göta älvs avrinningsområde. Ån sträcker sig 25 km från ett område några kilometer öster om Skara tätort och mynnar ut i ån Flian i Lidköpings kommun. Åns ekologiska och kemiska kvalitet är idag negativt påverkad. Vandringshinder utmed ån utgör hinder för fiskar och vattenlevande djurliv att transportera sig och det finns även övergödningsproblematik kopplat till tidigare avloppsreningsverk intill ån och jordbruk samt förekomst av olika miljögifter (VISS u.å.). I centrala Skara ger Drysan upphov till ett relativt

smalt årum och har mer en karaktär av en bäck. Utmed promenadsträckan vidgas dock vattenrummet genom Viktoriasjöarna och Hindsbosjön, se Figur 5.

Drysanpromenaden

Drysan rinner genom Skara i öst-västlig riktning och tillsammans med omkringliggande växtlighet fungerar den som en viktig grön- och blå korridor i staden (Skara kommun 2023c). Drysanpromenaden utgör ett promenadstråk som följer Drysan, från sport- och motionsområdet i stadsdelen Vilan till naturområdet vid Hindsbosjön i väst. Idag finns det möjlighet att röra sig längs ån nästan hela vägen från Vilan till Hindsbo förutom på en del av sträckan där privatägd mark gör det otillgängligt. Drysanpromenaden är en del av Hälsans stig som är ett samarbete mellan Riksförbundet HjärtLung och kommuner runt om i Sverige, där markerade promenadslingor ska uppmuntra till en aktiv och hälsosam livsstil (Riksförbundet HjärtLung u.å.). Förutom Hälsans stig ingår även delar av Pilgrimsleden samt Västgötaleden i promenadstråket. Kommunen har pekat ut Drysanpromenaden som ett utvecklingsområde och vill göra hela sträckan mer tillgänglig och attraktiv med fler gångbroar och grusvägar (Skara kommun 2023c).

- Park, grönområde
- Rekreationsområde
- Drysan

Figur 5. Översikt över omkringliggande parker och grönområden i relation till projektområdet (markerat i vitt). Många av stadens parker ligger utmed Drysan och ger upphov till ett blågrönt stråk genom stora delar av staden. Skala 1:25000/A3. Flygbild © Lantmäteriet. Berarbetad av författaren.

Figur 6. Projektområdet (markerat i vitt) i anslutning till de många parkområden (markerat i rött) som finns i närheten. Skala 1:10000/A3. Flygbild © Lantmäteriet. Berarbetad av författaren.

Historia längs Drysan

En översiktlig historisk bakgrund över projektområdets historia och kartläggning av historiska spår syftar till att förklara områdets sammanhang i staden och synliggöra en del av platsens historiska djup.

Vatten för hälsa och rekreation

Även om vattnet inte är något som kännetecknar Skara har det ändå varit en symbol för hälsa och rekreation i staden. I Surbrunnsparken (figur 9) fanns tidigare en surbrunn vars vatten ansåg vara nyttigt att dricka av. Platsen var en rekreativ plats för stadens invånare mellan 1700- och 1800-talet då det här låg en brunnssalong och badhusanläggning, numera rivna (Skara Gille 2020).

Vattnet kom att få en mer framträdande roll i staden under slutet av 1800-talet då lektorn och föreståndare vid veterinärrättningen Viktor Hofling beslutade att anlägga Viktoriasjön (figur 10) i staden (Skara kommun 2021). Sjön var tänkt som badsjö för rekreation för stadens invånare, men vattnets grumlighet gjorde den mindre populär. Sjön användes i stället för andra rekreativa ändamål med båtuthyrning om somrarna och skridskoåkning om vintrarna, intill sjön låg också en tvätteristuga (Prisma Västra Götaland u.å.)

Veterinärrättningen och dess omgivning

Området innehåller eller angränsar till flera viktiga och identitetsbärande element för Skaras historiska utveckling. Delar av projektområdet omfattas av riksintresse för kulturmiljövård och intill finns flera historiska byggnader och byggnadsminnen. Byggnadsminnena utgörs av Veterinärrättningen (figur 8) med tillhörande Smedjan och parkomgivning, vilka båda angränsar till promenadstråket. Veterinärrättningen i Skara var den första utbildningsplatsen i Sverige inom veterinärmedicin, och den sjätte veterinärskolan i världen (Riksantikvarieämbetet u.å.) och grundades av lärjungen Peter Hernqvist på 1700-talet. Efterhand startade en ny veterinärrättning i Stockholm 1821 och anläggningen i Skara minskade i omfattning och

lades ned. I stället startade en hovslagarskola och djursjukhus på området, vilka byggnader finns kvar (ibid.). Idag bedrivs ingen veterinärutbildning i Skara utan endast forskning.

Figur 7. Flygbild Skara från sydväst, 1919. Bearbetad av författaren.

Figur 8. Vy från sydväst över Veterinärrättningen, numera Veterinärmuseum, från 1969.

Figur 9. Vy mot Surbrunnsparkens utkant från andra sidan Malmgatan, mot Domkyrkan. Stenbron finns kvar i utkanten av parken.

Figur 10. Roddtur på Viktoriasjön.

Sammanfattning Dokumentöversikt:

- Norr om projektområdet planeras bostäder och verksamhetsbebyggelse (Skara kommun 2022a), vilket kommer att leda till att Drysan och närliggande grönområden kommer att få en mer central roll och större grupp med användare.
- Ett nytt äldreboende byggs i stadsdelen Tullportagärdet intill projektområdets sydöstra del.
- Många av stadens parkområden ligger längs Drysan och flera parker berörs inom projektområdet. I och med parkernas läge finns förutsättningar att bättre knyta ihop dessa parker vilket kan få stråket att bli en målpunkt i sig där parkerna i sin tur kan erbjuda mer specifika målpunkter. En upprustning av Drysanpromenaden genom ökade sociala funktioner och estetiska tillägg i dessa områden kan därför bidra till en mer varierad parkstad.
- Området innehåller eller angränsar till flera skyddade och identitetsbärande element för Skaras historiska utveckling att värna om.
- Det finns flera historiska värden att lyfta fram och uppmärksamma. Vattnet har haft en symbol för hälsa i staden genom Surbrunnsdrickande. Även bad och rekreation genom båtturer har förekommit.

LITTERATURÖVERSIKT

I följande avsnitt presenteras den teoretiska bakgrunden om faktorer som ansetts relevanta för skapandet av rekreativa stadsrum och stråk ur ett socialt och estetiskt perspektiv som legat till grund för gestaltningen. Litteraturen har fördjupat sig hur städernas utformning, gröna miljöer och vatten kan bidra med rekreativa kvaliteter och välbefinnande för människan.

Trygghet

Upplevelsen av trygghet är en viktig faktor för användningen av en plats. Närvaro av andra människor på en plats inger en känsla av skydd (Gehl 2010:98). En plats som är livfull och aktiv och bjuder in till användning drar intresse till sig och blir ofta värdefull för många människor. Med fler människor som använder, ser och bryr sig om platsen desto mer ökar den faktiska och upplevda tryggheten av en plats. (Gehl 2010:97-98). Under mörka timmar och årstider blir också belysning som lyser upp andra människor, byggnader och anslutande platser viktigt för trygghetsupplevelsen (Gehl 2010:133).

För att en promenad ska vara trivsamt och positiv behöver det även finnas tillräckligt med utrymme för gående att kunna röra sig bekvämt och smidigt. Hinder och avbrott längs med vägen skapar onödiga omvägar eller ger upphov till trängsel. Det är också viktigt att det finns plats att mötas med andra människor som går åt motsatt håll. (Gehl 2010:123-124). För att få människor att vistas och befolka stadsrummen behövs det kvalitativa platser att stanna till och vistas på. Ett gott mikroklimat och tillgång till sittplatser bidrar till kvaliteten av stadsrummet och utgör viktiga förutsättningar för att folk ska vilja använda och uppehålla sig på en plats (Gehl 2010:239).

Mänsklig skala

Hur utemiljön ser ut och vad den innehåller påverkar dess attraktivitet och även människors aktiviteter och användning av platsen. För att en stad ska bjuda in fotgängare till rörelse och promenader är sammanlänkade strukturer som erbjuder korta gångavstånd, attraktiva offentliga platser och att det finns en mångfald av funktioner viktigt (Gehl 2010:6).

Trivsamtheten av en plats är nära knuten till hur den fysiska miljön relaterar till människokroppen och den mänskliga skalan (Gehl 2010:163). En medveten anpassning och hänsyn till människans skala och perspektiv är grundläggande för skapandet av goda städer och stadsrum (Gehl 2010:17, 33). Människan relaterar ständigt till sin omgivning och känslan av att befinna sig i eller utanför ett rum skapas av relationen mellan upplevelsen av miljöns slutenhet eller öppenhet (Cullen 1971:9). Upplevelsen av att känna sig omsluten eller exponerad främjar olika känslor. Att känna sig omsluten kan ge en starkare koppling till den nuvarande upplevelsen och deltagandet i det som sker här och nu. Platser som tydligt kan kontrasteras från sin omgivning, genom att det uppstår en känsla av att ett här och ett där, inger en känsla av spänning och förväntan vid rörelsen genom landskapet (Cullen 1971:9-10).

Sammanhållning och identitet

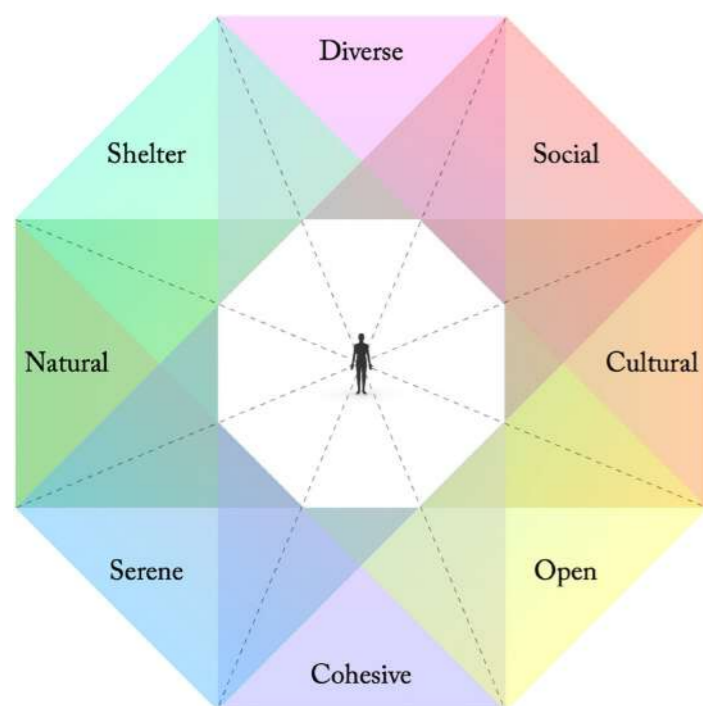
Tydliga kopplingar mellan olika områden och en visuell sammanlänkning mellan strukturer är viktigt för människans användning och lokalisering i staden (Gehl 2010:101). En sammanhållen plats är lätt att navigera och förstå och användning av återkommande karaktärer längs en sträcka ger enhetlighet och identitet. Enhetligheten kan uppnås genom alléer och planteringar, trottoarstrutkur, upprepning av färg, monument eller landmärken (Lynch 1961:96).

Visuell dynamik

Människan är en rörlig varelse och en stor del av upplevelsen av den fysiska miljön sker genom förflyttning från en punkt till en annan (Gehl 2010:118; Lynch 1960:83). Rörelse till fots ger gott om tid att iaktta omgivningen i ögonhöjd (Gehl 2010:129) vilket kräver större hänsyn till detaljer och variation för att upprätthålla intresset längs en promenad (Gehl 2010:77). Viljan att röra sig i och använda den fysiska miljön påverkas av kvaliteten på miljön. Miljön styr även hur snabbt människan rör sig. Människor tenderar att gå snabbare längs stråk med en tydlig linjär riktning medan det går långsammare vid torg eller öppna platser (Gehl 2010:120). En promenad med god bekvämlighet och intressanta vyer bidrar ofta till längre promenader (Gehl 2010:121). En långsträckt väg i en miljö med få utblickar och variation blir snabbt monotont och tråkigt (Gehl 2010:127). Människor reagerar på kontraster och en intressant miljö menar Cullen byggs upp av sekvenser av variationer och skillnader i miljön (1971:9). För att skapa en intressant och attraktiv promenad som skapar nya sinnesintryck är återkommande förändringar i miljön och nya händelser längs vägen viktiga aspekter (Gehl 2010:77). Genom att arbeta med svängar, vyer och fokuspunkter kan nya visuella upplevelser skapas.

Gröna miljöer och välmående (PSD)

Vad människor söker i ett grönområde eller anser är rekreativt varierar och beror på den enskilda människans behov (Stoltz & Grahn 2021). Olika typer av grönområden har också olika förutsättningar att bidra med rekreativa värden. Stoltz och Grahn (ibid.) presenterar en modell över åtta upplevelsevärden som människor föredrar i urbana grönområden. Dessa kan sammanfattas i en fyrdelad axel (figur 11), där varje axel beskriver ett motsatt värde: naturlig – kulturell, sammanhållen – diversifierad, skyddad – öppen samt rofylld – social (ibid.).

Figur 11. Figur som visar de åtta upplevelsevärdena och hur de relaterar till varandra.

Vad som bidrar till upplevelsen av varje upplevelsevärde kan utgöras av både stora och små egenskaper i miljön. Till exempel kan en plats där växtligheten framstår som självsådd och spontan eller inslag av naturliga element som sten eller fallna träd, upplevas som mindre påverkad av människan. Sådana egenskaper räknas till den naturliga kvaliteten och förknippas ofta med större grönområden.

I kontrast till den naturliga kvaliteten framstår den kulturella kvaliteten i miljöer starkt präglade av människans skapande och kreativitet. Denna kvalitet omfattar traditioner, artefakter, samt spiritualism och konstnärlighet som bär på människors värderingar, övertygelser och ansträngningar över tid och kan indikera att miljön har använts under lång tid. Den associeras även ofta till mindre miljöer och ligger nära den sociala kvaliteten.

Rofylldhet som kvalitet har liknelser med den naturliga men innefattar platser som upplevs lugna, tysta och där förekomsten av andra människor är liten. I motsats till den rofyllda kvaliteten är sociala platser med många människor.

Den sociala kvaliteten förknippas ofta med miljöer kopplade till restauranger och caféer men också kring lekplatser där möjligheten att se och träffa andra människor är stor.

Platser med öppna, fria ytor som erbjuder plats för aktivitet eller öppna vyer och utsikter kännetecknar den öppna kvaliteten. I den urbana miljön förknippas ofta dessa öppna platser med klippta gräsmattor som även utgör en kulturell kvalitet, varför dessa värden ofta är besläktade.

Platser som framkallar upplevelser av att befinna sig inuti ett rum eller avskärmat område bidrar till den sammanhållna kvaliteten av ett grönområde. Kvaliteten tycks kräva större rumsliga ytor för att kunna uppfattas och beror därför på strukturella faktorer som vägar som korsar området, men även upplevelsen av platsens innehållsmässiga enhetlighet genom exempelvis sammanhängande växtlighet är viktigt för att rummet ska upplevas som eget.

En diversifierad kvalitet står i kontrast med den sammanhållna och stöds genom upplevelsen av mångfald, både till sinnesintryck men också artsammansättning och variationer i miljön. Genom att det finns en kombination av olika element såsom sten, vatten och flerskiktad växtlighet, kan känslan av mångfald förstärkas och sinnesupplevelser som doft eller textur ge ännu rikare upplevelse.

Den skyddade kvaliteten beskriver en miljö som erbjuder en känsla av trygghet och skydd, och ligger nära det naturliga och diversifierade upplevelsevärdena. Det är platser där man kan dra sig undan i ensamhet men fortfarande ha kontakt med den omgivande miljön och växtlighet eller strukturer i landskapet kan ge upphov till en skyddad kvalitet. (ibid.)

De kvaliteter som ligger nära varandra i modellen delar liknande egenskaper med varandra och anses lättare att uppfylla på en och samma plats (ibid.). Utformning och befintliga egenskaper av miljön påverkar således vilka kvaliteter som redan finns och framträder. En plats som ger stöd för tre närliggande värden bidrar till ett större samlat upplevelsevärde då det råder minst konflikt mellan dem. Införande av fler än tre värden på en och samma plats kan därför vara en utmaning då spänningarna ökar och den sammanlagda upplevelsen av en plats kan splittras men samtliga åtta upplevelsevärden bör finnas i närområdet (ibid.). Miljöer med Naturliga, Rofyllda, och Skyddade kvaliteter föredras av personer med långvarig stress medan personer med lägre återhämtningsbehov i högre grad föredrar platser med Sociala och Öppna kvaliteter (ibid.).

Vattnets rekreativvärde

Miljöer som innehåller vatten kan bidra med positiva effekter på människan (White et al. 2010) och förknippas ofta med rekreativa och omtyckta egenskaper (Völker & Kistemann 2015:455) (Korpela et al. 2010). Miljöer som inkluderar vatten föredras ofta av människor (White et al. 2010; Völker & Kistemann 2015:455) och upplevs som mer återhämtande jämfört med miljöer utan synligt vatten (White et al. 2010). Vatten har en visuell dragningskraft och förmåga att dra till sig uppmärksamhet (Völker & Kistemann 2015:200) och bidrar med en dynamik där rörelse och reflektioner av ljus anses levande och attraktivt och kan bidra med kontemplation för människan (White et al. 2010:490; Völker & Kistemann 2015:200). Ljudet av vatten är också som uppskattas av människor. Variationen

av olika stilla och brusande ljud är en viktig aspekt av den sinnliga upplevelsen av vatten (Völker & Kistemann 2011:454) där stilla ljud av vatten har en lugnande effekt (White et al. 2010:490).

Sammanfattning litteraturöversikt:

- Människor föredrar en viss dynamik längs en promenad. Rumsliga kontraster och uppdelade siktlinjer bidrar med visuella upplevelser.
- Människan relaterar till skalan och byggda element.
- Platser för långsammare tempo och vistelse kräver högre detaljeringsgrad i utformningen.
- Rumslighet och omslutenhet påverkar känslan av att befinna sig i en miljö.
- Återkommande element längs en längre sträcka bidrar till en sammanhållen identitet.
- Belysning och fler människor på en plats ger en ökad trygghetsupplevelse.
- Människor föredrar gröna miljöer olika beroende på graden av välmående.
- Ett varierat utbud av både sociala och mer intima platser som kan attrahera olika människor med olika intressen och behov.
- Att utveckla platser med större möjlighet att se, höra och vara nära vattnet har möjlighet att bidra med rekreativa värden i urbana miljöer.
- För att skapa en rekreativ promenad kan porlande ljud eller möjligheten att vara nära vattnet nyttjas. Platser där det finns potential till att se, höra och vara nära vattnet bör därför eftersträvas därför i gestaltningen.

STUDIEBESÖK

I detta avsnitt presenteras resultatet av besöken från referensplatserna i Enköping och Uppsala.

Åpromenaden, Enköping

Åpromenaden är ett två kilometer långt promenadstråk utmed Enköpingsån och sträcker sig mellan Drömparken och Västerledsbron. Promenadstråket går längs båda sidor om ån och erbjuder en mångfald av funktioner och sittplatser. Längs med ån finns flera olika platsbildningar i form av idéträdgårdar, utegym, lekplats och bryggdäck. Det finns även flera konstverk utsatta vilka väcker nyfikenhet och intresse längs promenaden. Åpromenaden känns sammanhållen genom att växter, material, utrustning och färger återkommer längs stråket.

Åpromenaden har en relativt öppen karaktär med god utblick över ån och omgivningen. Längs stråket finns en variation av rumslighet och platser växlar från mer öppna gräsytor till mer intima ytor som omsluts av växtlighet och välvuxna träd. Vid de större entréerna till Åpromenaden finns informationsskyltar som berättar om stråkets olika delar och ger kortfattad information om de platser som finns att upptäcka längs promenaden. Skyltningen utgör ett välkomnande inslag och underlättar orienteringen och förståelsen för stråkets användning och uppbyggnad.

Figur 12. Konstverk utmed stråket skapar blickfång och väcker intresse längs promenaden.

Figur 13. Träd, buskar och planteringar längs med stråket förstärker stråkets riktning samt skärmar av intilliggande bilväg.

Figur 14. Sociala värden längs stråket i form av spänger i buskage samt ett utegym.

Figur 15. Återkommande möblering längs promenadstråket.

Figur 16. Ett soldäck av trä intill ån möjliggör vattenkontakt. En samling av körsbärsträd ger platsen en egen identitet.

Figur 17. Intim sittplats vid ån. Växtlighet omfamnar och ger skydd i ryggen.

Figur 18. Skylt som berättar om promenaden och vad som går att upptäcka längs stråket. Belysningen i bakgrunden fungerar både som ljuskälla och identitetsskapande element till promenadstråket.

Sammanfattning Enköping:

- Den stora variationen av funktioner ger möjlighet till en interaktiv promenad med flera olika aktiviteter längs stråket.
- Förändring i rumslighet längs stråket mellan öppna och mer slutna rum bidrar till olika upplevelsevärden och ett dynamiskt stråk.
- Utplacerade konstverk väcker nyfikenhet och fångar den gåendes uppmärksamhet.
- Branta sluttningar kan förses med trappor för att öka tillgängligheten till vattnet.
- Trädäcket med inbyggda sittplatser.
- Återkommande möblering och ljuskällor längs hela stråket skapar igenkänning och bidrar med identitet.
- Blandning av vegetation med både inhemska och exotiska träarter.

Årummet och Södra åstråket, Uppsala

I Uppsala arbetar man aktivt för en ökad tillgängligheten till Fyrisån och den senaste utvecklingen av årummet har medfört flera populära platser längs ån. Just nu pågår utvecklingen av Södra åstråket där avsikten är att knyta ihop stadskärnan med Uppsalas södra stadsdelar (Uppsala kommun 2020). Sedan tidigare har årummet i centrala Uppsala utvecklats till en attraktiv plats där tillägg av bryggor, nya sittplatser, broar och skulpturer har stärkt invånarnas kontakt med ån.

Längs med Fyrisån erbjuds en mångfald av upplevelsevärden, platser och funktioner. Broar och stråk längs båda sidor om ån knyter ihop stadens olika delar och tillgängliggör ån. Längs Fyrisån möjliggörs vattenkontakt genom flertalet bryggor och däck. Längs stråket knyts flera målpunkter och det finns flera sittmöjligheter och platser att stanna till på.

Figur 19. Längs ån finns flera bryggdäck som möjliggör vattenkontakt och utblickar över staden mitt emot. Ett bryggdäck i två plan ger variation i sittplatser.

Figur 20. Längs ån finns en variation av platser att stanna till och vistas på. Här går det att spela boule.

Sammanfattning Uppsala:

- Mångfalden av funktioner och platsbildningar.
- Trädäck i två nivåer ger upphov till att fler kan vistas och sitta tillsammans.
- Stråket är brett och möjliggör ett kombinerat gång- och cykelstråk.
- Större grösytor i de anslutande parkerna möjliggör parkliv, solbad och ger plats åt platskrävande aktiviteter.
- Linspänd belysning tillför rumsliga kvaliteter.

Figur 21. Linspänd belysning ger rumsliga kvaliteter och bidrar till en förstärkt platskänsla.

Figur 22. Platsbildning läng stråket som förstärks genom avvikande markmaterial och ett konstverk väcker nyfikenhet och bidrar med identitet till platsen.

PLATSANALYS

I följande avsnitt presenteras resultatet av inventering och analys av projektområdet. Platsanalysen tillhandhåller information om hur det befintliga stråkets rekreativa värden kan stärkas och utvecklas, och inleds med en beskrivning av projektområdet. Beskrivningen behandlar inledningsvis stråket som helhet, men fördjupar sig senare i 6 delområden. Därefter presenteras Områdesanalysen samt Rumsanalysen. Avsnittet avslutas med en SWOT-analys som sammanfattar de viktigaste insikterna från inventeringen och analyserna.

Drysanpromenaden idag

I följande stycken görs en beskrivning av projektområdets omgivning och funktion. Därefter följer en översiktlig inventering av områdets förutsättningar för rekreativa upplevelser med fokus på vegetationens placering, form och uttryck, förekomst av sociala platser, antal sittplatser, vattenkontakt, material på utrustning samt markmaterial.

Placering i staden och omgivning

Området för gestaltningen är beläget strax norr om centrala Skara och omfattar ett stråk på ca 1 kilometer som sträcker sig mellan Malmgatan (Surbrunnsparken) i väst och Viktoriaparken i öst. Området sträcker sig genom de gamla kulturkvarteren i Skara och ligger ca 160 meter från domkyrkan och ca 500 meter från Skara busstation (figur 23).

Användning

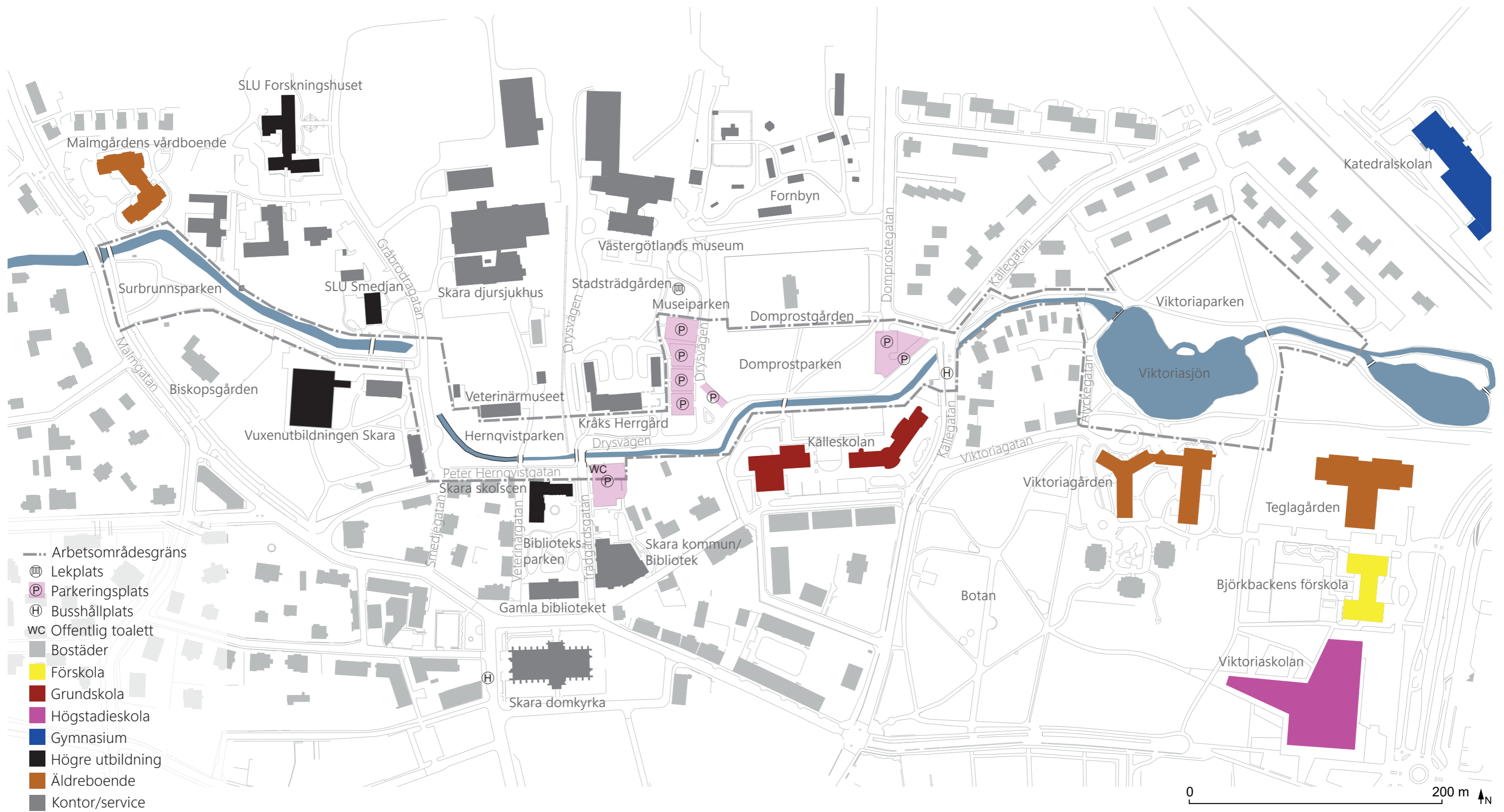
Projektområdet innefattar flera parker samt angränsar till flertalet byggnader (figur 24). Området är en del av ett rekreativt stråk med närhet till flera centrala verksamheter. Projektets centrala läge gör att platsen lätt nås av många människor och längs stråket finns både arbetsplatser och besöksverksamheter. I öst domineras bebyggelsen av bostäder med villor och flerfamiljshus medan verksamhetsbebyggelse ökar västerut. Flera skolor och utbildningsverksamheter såsom SLU, Vuxenutbildningen Skara,

teaterhögskolan Skara skolscen samt grundskolan Källeskolan ligger i direkt närhet till projektområdet men även en gymnasieskola ligger angränsande vilket gör att många barn och unga rör sig i området. I närheten av projektområdet finns också tre äldreboenden. Projektområdets centrala del angränsar även till offentliga verksamheter som Veterinärmuséet och Västergötlands museum med tillhörande friluftsmuseet Fornbyn och Domkyrkan vilket gör att många turister och besökare till dessa rör sig här.

Utmed ån ligger även restaurangen Kråks Herrgård och det finns även ett djursjukhus i närheten. I området finns också flera parkeringsplatser samt en toalettbyggnad och en angränsande lekplats. De anslutande parkerna karakteriseras främst av stora gräsytor och välvuxna träd.

Figur 23. Karta som visar projektområdets (markerat i vitt) placering i staden i förhållande till domkyrkan och Skara busstation. Skala 1:10000/A3. Flygbild © Lantmäteriet. Berarbetad av författaren.

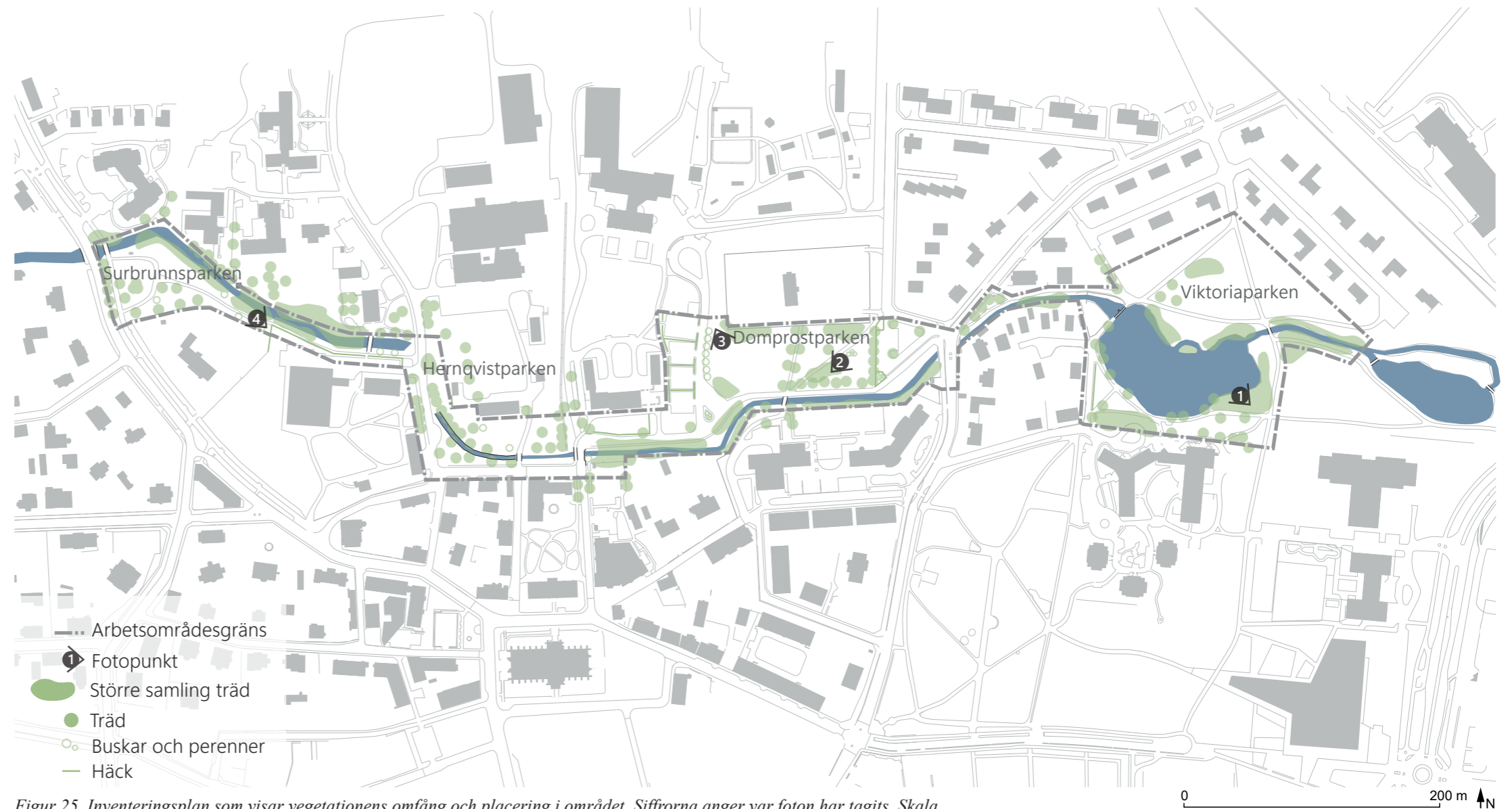
Figur 24. Situationsplan över olika funktioner i projektområdet och dess närområde. Skala 1:3000/A3. Kartunderlag © Skara kommun. Bearbetad av författaren.

Vegetation

Vegetationen längs stråket präglas av parkmiljöerna och består mestadels av klippta gräsytor (figur 28) med välvuxna träd, se figur 25. Buskar och perenner förekommer sparsamt och buskskiktet består främst av sly (figur 29) men även hassel- och rosenbuskar samt rhododendron förekommer på några ställen längs stråket. Majoriteten av den vegetation som återfinns är inhemska växter. Klibbal, sälg och björk dominerar vegetationen närmast vattnet (figur 26). I parkområdena återfinns en större variation av både inhemska och exotiska växtmaterial, där det exempelvis går att finna arter som ask, lind, bok, apel, rönn men även magnolia, rödask samt en hemlockgran. Många av de träd som återfinns inom projektområdet är äldre och välvuxna och tillför en lummig karaktär. I Domprostparken finns idag en mindre plantering bestående av pioner och waldsteinia (figur 27).

Topografi, geologi och klimat

Området är likt resten av Skara relativt flackt och har en svag topografi. Lutningen sker ner mot ån och den högsta höjdskillnaden i området finns i Viktoriaparken med en skillnad på ca fyra meter mellan Viktoriasjön och villaområdet i norr. Området ligger inom klimatzon 2 (Riksförbundet Svensk Trädgård u.å.) och den omgivande bebyggelsens låga och glesa karaktär omkring stråket medför solbelysning stora delar av dagen på flera platser. Jordarten i området består av postglacial lera (SGU 2023).

Figur 25. Inventeringsplan som visar vegetationens omfattning och placering i området. Siffrorna anger var foton har tagits. Skala 1:4000/A3. Kartunderlag © Skara kommun. Bearbetad av författaren.

Figur 26. Klippor är det dominerande trädslaget närmast vattnet och flera stora exemplar finns längs Viktoriasjöns strandkant.

Figur 27. I Domprostparken finns en större perenn- och lökplantering.

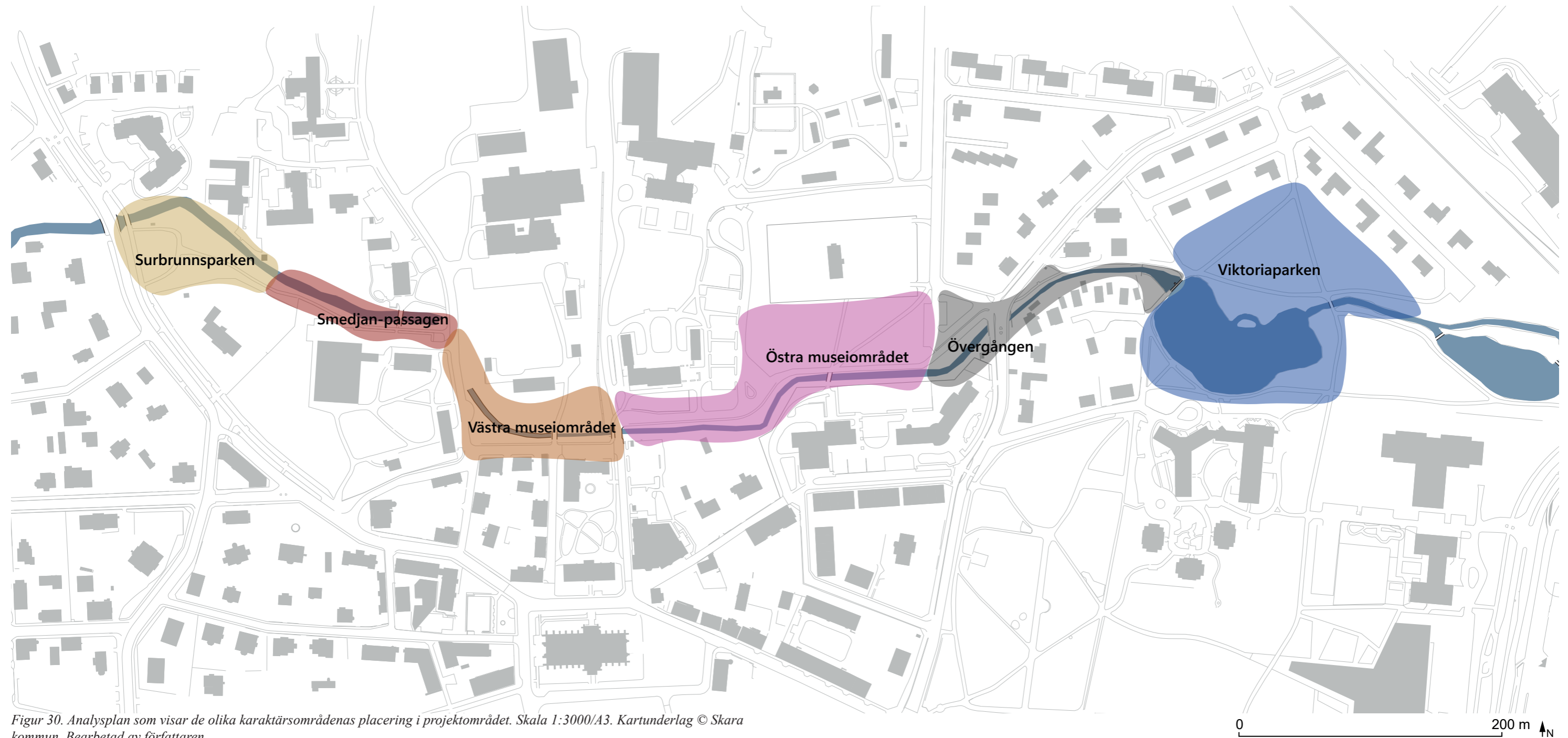
Figur 28. Stora plana gräsytor är kännetecknande för parkerna utmed stråket. Här Domprostparkens öppnare del av parken.

Figur 29. På väg mot Surbrunnsparken går stråket i lummig grönska med stora hasselbuskar och aspelsly.

Karaktärsområden längs Drysan

Vid platsanalysen delades projektområdet in i 6 olika karaktärsområden (*Surbrunnsparken, Passagen, Västra museiområdet, Östra museiområdet, Övergången* samt *Viktoriaparken*) efter innehåll och funktion, se figur 30. I följande avsnitt görs en beskrivning av varje delområde med bilder och sektioner samt situationsplaner över varje delområde.

Figur 30. Analysplan som visar de olika karaktärsområdenas placering i projektområdet. Skala 1:3000/A3. Kartunderlag © Skara kommun. Bearbetad av författaren.

1. Surbrunnsparken

Surbrunnsparken har en lummig karaktär och en varierande artsammansättning. Väl vuxna äldre träd omger parkens sidor och tillför rymd till platsen. Kontakten med ån varierar men är överlag svag. Ån går i utkanten av parken, flera meter från stråket, medan man kommer närmare ån både fysiskt och visuellt längre österut mot karaktärsområde Smedjan-passagen man går. Uppmärksamheten riktas i stället till de stora träden och omgivande bebyggelse samt en elcentral (figur 33) och ett gammalt uthus (figur 34) i närheten av ån. De stora träd som omringar parken ger en överhängande sammanhållen kvalitet (figur 31). Omgivande bebyggelse vänder sig mot området och får parken att upplevas exponerad. I dagsläget finns en bänk där stråket delar sig och utgör den enda sittmöjligheten på sträckan (figur 32). En liten bit ifrån står en informationstavla där det går att läsa om en källa som en gång låg på platsen, och som gett parken dess namn. I området finns flera exemplar av lind och klibbal, ett antal mindre fruktträd samt en nyplanterad bokdunge. Gångytan utgörs av stenmjöl, men övergår till asfalt i höjd med Vuxenutbildningen (se karaktärsområde Smedjan-passagen). Parken består av gräs och örtvegetation.

Figur 31. Stora träd och öppna gräsytor karakteriserar parken.

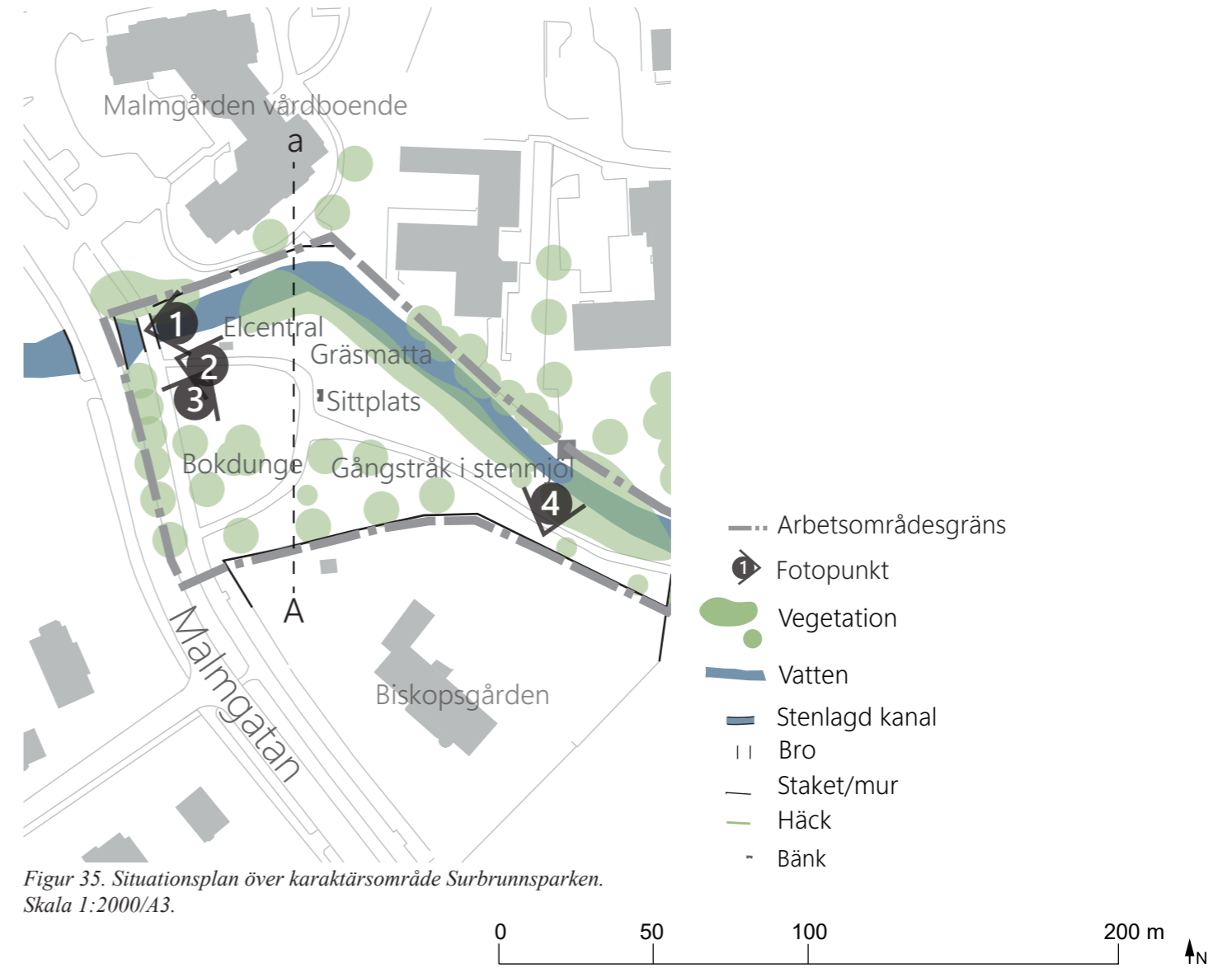
Figur 32. En informationstavla om Surbrunnsparken och parkens enda bänk står utmed stråket. Ån till vänster. Två halvt nedtagna alar står utmed ån.

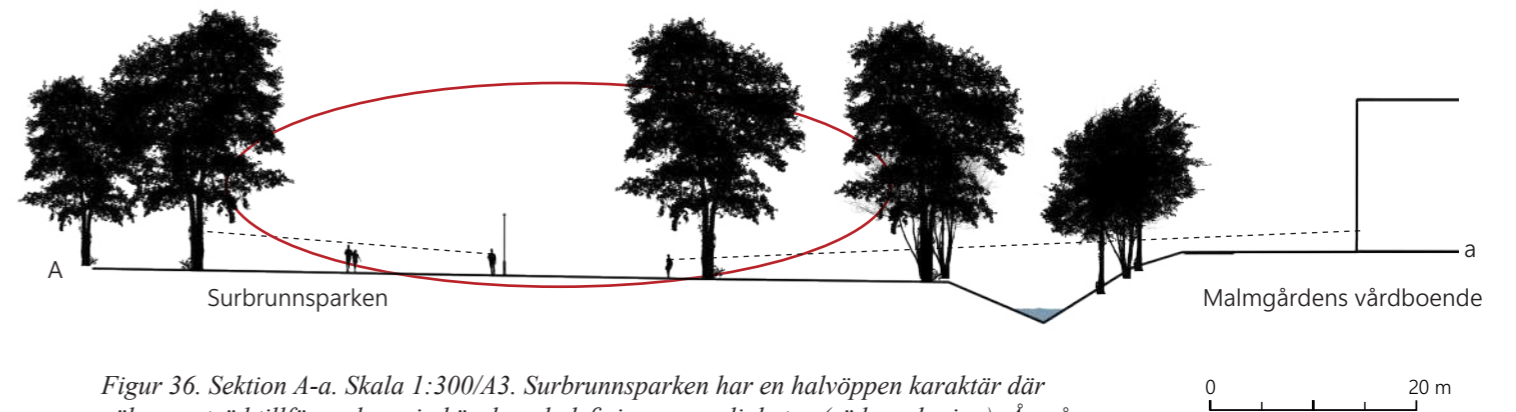
Figur 33. Elcentralen står alldeles intill ån.

Figur 34. Längs stråket syns ett privat gammalt uthus utmed ån vilket bidrar med kulturella inslag.

Figur 35. Situationsplan över karaktärsområde Surbrunnsparken. Skala 1:2000/A3.

Figur 36. Sektion A-a. Skala 1:300/A3. Surbrunnsparken har en halvöppen karaktär där väl vuxna träd tillför en lummig känsla och definierar rumsligheten (röd markering). Ån går i kanten av parken och långt ifrån stråket. Sikten dras på platsen till omgivande träd och byggnader (streckade linjer).

2. Smedjan-passagen

Sträckan bakom Vuxenutbildningen och Smedjan upplevs smal och innesluten (figur 37, 38). På den smalaste delen av sträckan löper stråket intill en parkering som avgränsas med en häck och ett staket. Gångytan är smal och av sliten asphalt vilket får den här delen av stråket att kännas bortglömt och otryggt. Att det finns få förbindelser till stråket i detta område spär på otrygghetsupplevelsen. Från stråket går en träbro över Drysan till en av Smedjans entréer (figur 39, 40). Här går stråket nära ån men omfattande sly döljer stora delar av ån (figur 38) och uppmärksamheten dras istället till Smedjan och den rika vegetation som finns utmed stråket. På sträckan finns inga sittmöjligheter.

Figur 37. Utanför Smedjan till höger syns vattnet tydligt. I bilden syns även den träbro som leder över ån till Smedjan.

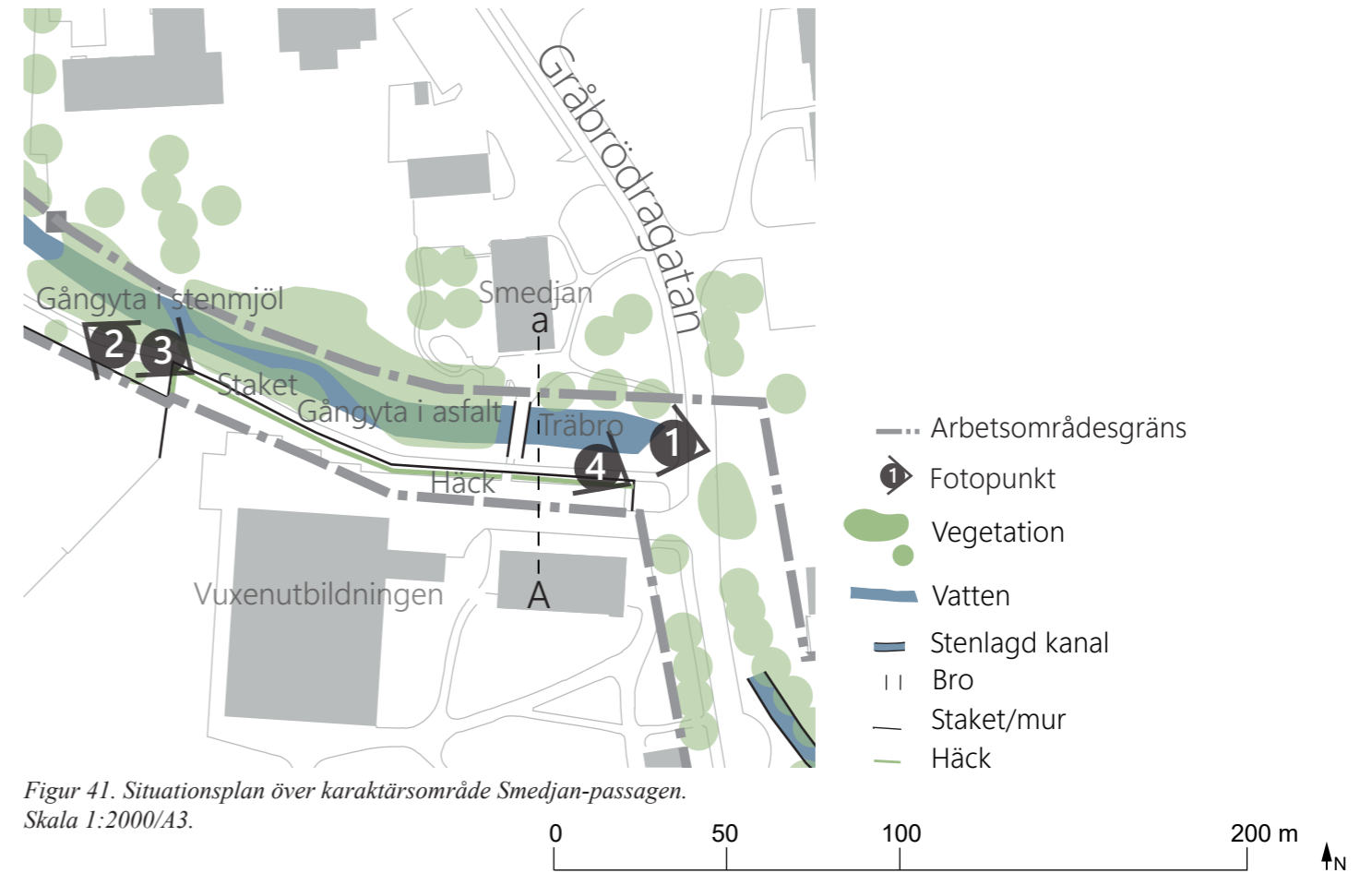
Figur 38. Gångstråket till höger utmed ån upplevs smalt och trångt på grund av närbevuxen växtlighet och staket.

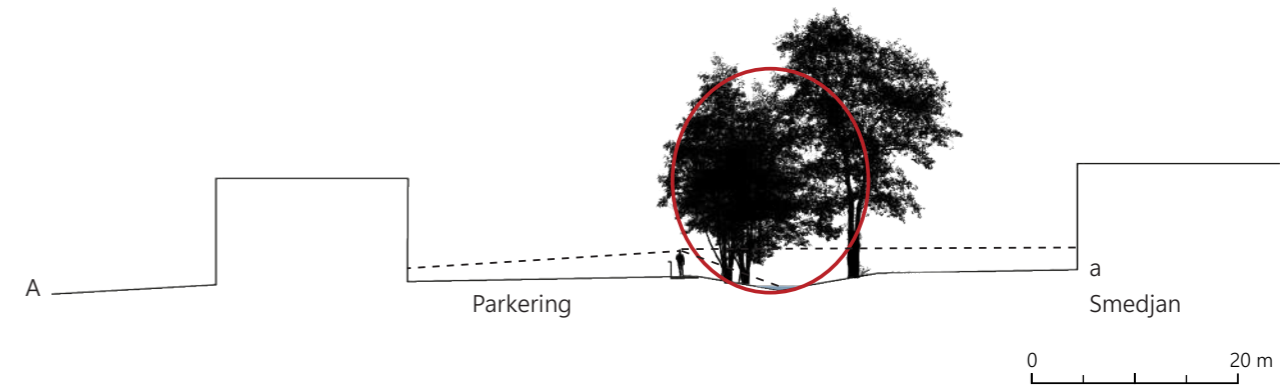
Figur 39. Växtligheten utmed ån är frodig och bitvis förekommer sly som skymmer sikten mot vattnet.

Figur 40. Smedjan-huset på motsatt sida om ån och stråket ger ett vackert blickfång under promenaden.

Figur 41. Situationsplan över karaktärsområde Smedjan-passagen. Skala 1:2000/A3.

Figur 42. Sektion A-a. Skala 1:300/A3. Stråket vid Smedjan-passagen upplevs inneslutet och långsmalt. En hög häck innanför ett staket skärmar av en parkering som tillsammans med vegetationen runt ån ger upphov till ett långsmalt rum med få förbindelser (röd markering). Blicken (streckade linjer) dras till omgivande bebyggelse och ibland till ån där det uppstår släpp i den täta slyvegetationen.

3. Västra museiområdet

Området intill Veterinärmuséet har en mer urban karaktär och upplevs komplex. Stråket följer här trottoaren längs Gråbrödragatan och Peter Hernqvistgatan utmed Hernqvistparken. och upplevs till vissa delar slutta kraftigt mot ån som mer karakteriseras av en bäck (figur 45). Ån övergår efter bron mot Veterinärmuséet till en stenmurad kanal (figur 44). Från kanalen går ån vidare i en trumma under Gråbrödragatan. Vegetationen i området utgörs av flera välvuxna askar, tall och björk, hemlockgran samt en rhododendronbuske och upplevs till vissa delar vara spontant placerad. Längs sträckan riktas främst uppmärksamheten mot kanalen och omgivande bebyggelse i blandad arkitektur där en av de mer utmärkande byggnaderna utgörs av Skara skolscén (figur 46). I anslutning till bron som leder vidare till Drysvägen och karaktärsområde Östra museiområdet finns en parkering och toalettbyggnad. En låg stenmur (figur 43) skiljer här Hernqvistparken från Drysvägen och hindrar såväl bilister som fotgängare att röra sig in i parken från detta håll.

Figur 43. Delvis raserad stenmur i anslutning till bron mot Kråks Herrgård.

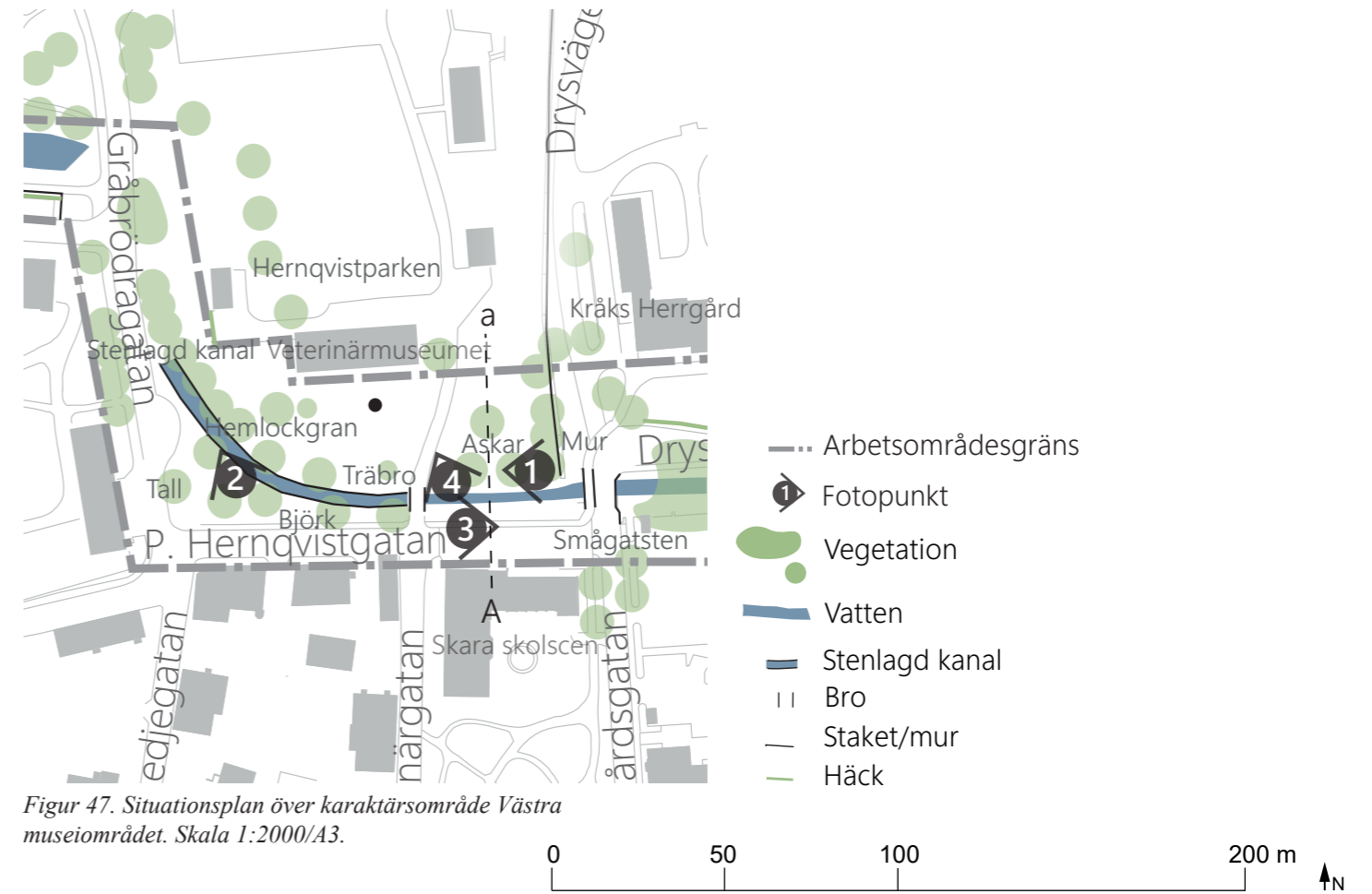
Figur 44. Stenlagd kanal utanför Veterinärmuséet.

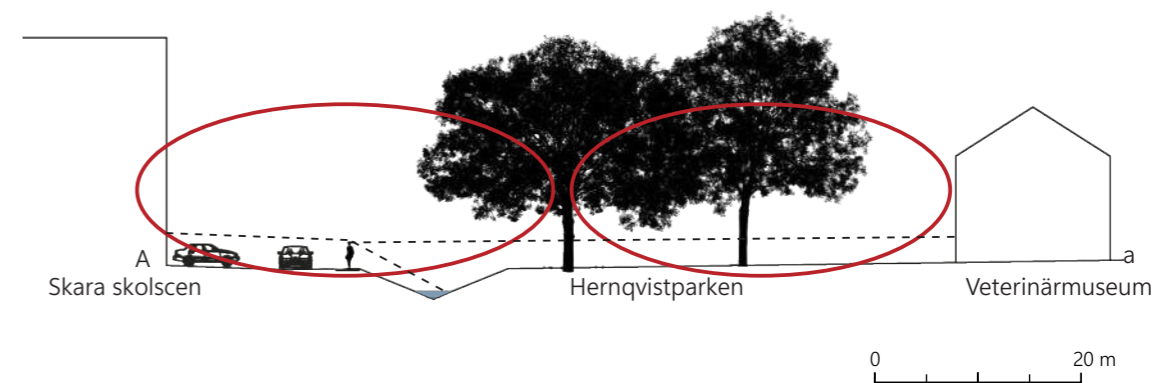
Figur 45. Branta slänter ned till ån utgör en trygghetsrisk och gör det problematiskt att komma nära ån. Trottoaren är smal. Bron över ån leder över till Hernqvistparken och Veterinärmuséet.

Figur 46. Skara skolscén med ån i förgrunden. Bilvägen och stråket längs trottoaren går nära den gräsbevuxna slänten.

Figur 47. Situationsplan över karaktärsområde Västra museiområdet. Skala 1:2000/A3.

Figur 48. Sektion A-a. Skala 1:300/A3. Området karakteriseras av höga byggnader och välvuxna träd. Flera stora exemplar av ask finns utmed stråket vid Veterinärmuséet. Vegetationen utmed ån och kanalen ger upphov till en upplevelse av två rum (röd markering). Blicken (streckade linjer) dras till omgivande bebyggelse som utgörs av blandad arkitektur, men här ser man även stora delar av ån.

4. Östra museiområdet

Sträckan upplevs till stor del som en passage där uppmärksamheten främst riktas mot ån, Källeskolan samt Västergötlands museum. Stråket går till en del av sträckan längs ån via en smal trottoar längs Drysvägen (figur 51) och passerar baksidan av restaurangen Kråks Herrgård (figur 52). Resten av stråket följer utkanten av Domprostparken utmed ån, där en röd träbro lockar på uppmärksamheten (figur 49). En bänk i Domprostparken ger möjlighet att sitta ned, men utöver denna finns inga element som lockar till längre vistelse. Stråket utgörs av asfalt. I Domprostparken tar en lummig växtlighet till en mångfald av träarter (figur 50), och i parken utgör den gamla lindallén upp mot Domprostgården ett utmärkande element.

Figur 49. En välvd träbro i röd kulör vid Domprostparken utgör blickfång längs promenaden och ger platsen identitet.

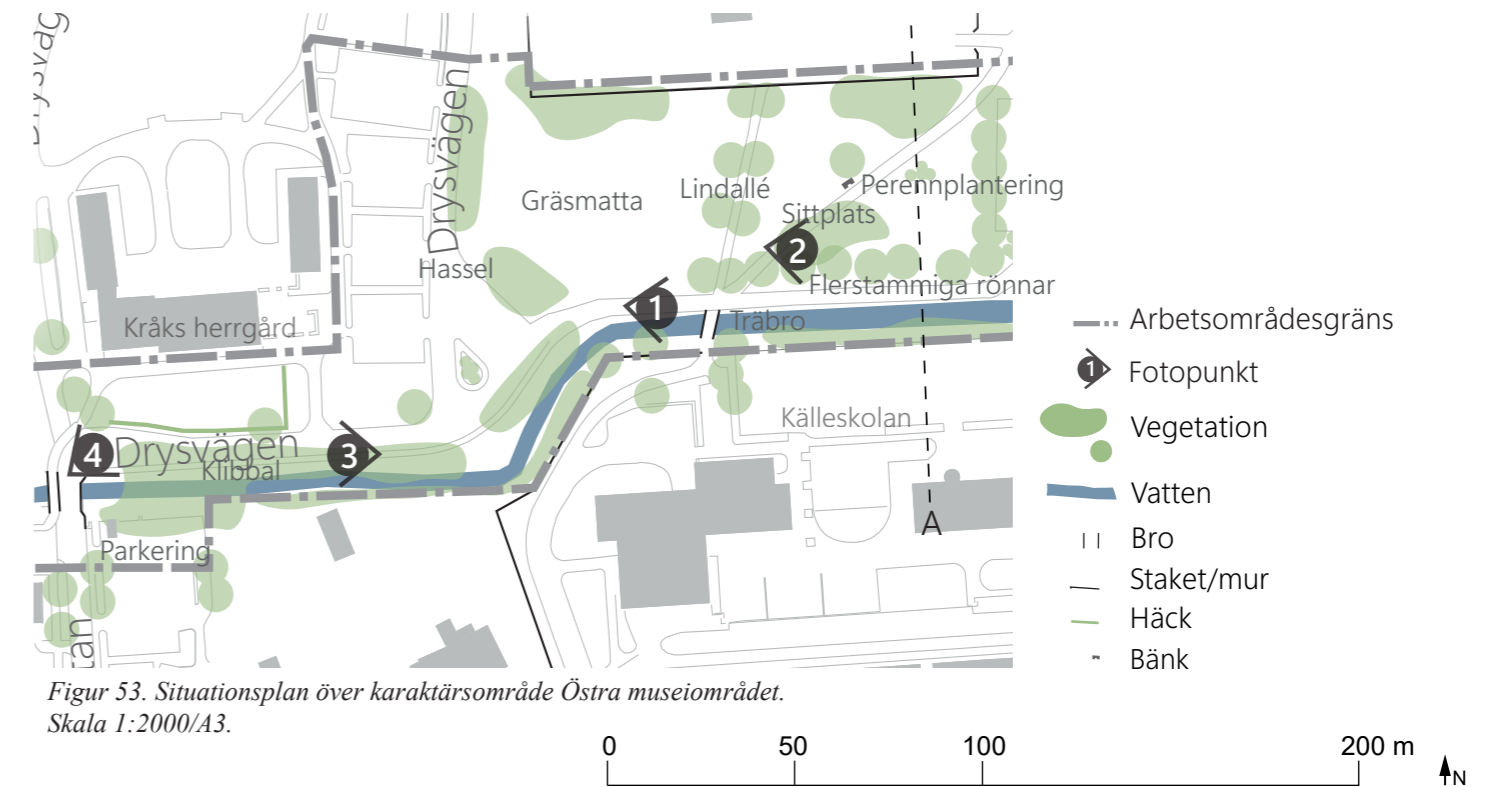
Figur 50. Domprostparken karakteriseras av sin lummighet med flera stora träd och gräsytor. En rönnullé, stråket och ån syns längst till höger.

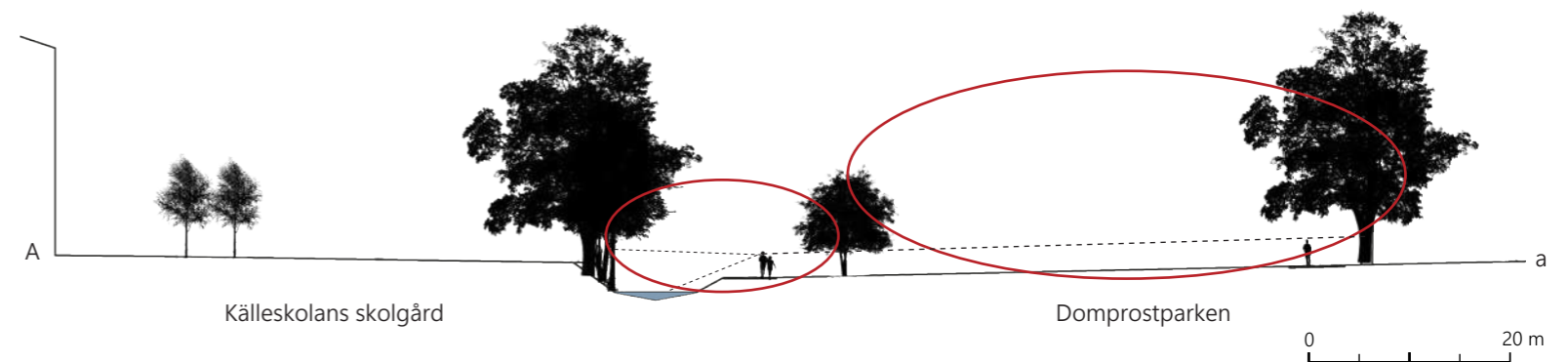
Figur 51. Vägen utanför Kråks herrgård. Ån går till vänster och kantas av en allé av klibbal.

Figur 52. Kråks herrgård ligger utmed promenadstråket.

Figur 53. Situationsplan över karaktärsområde Östra museiområdet. Skala 1:2000/A3.

Figur 54. Sektion A-a. Skala 1:300/A3. Drysan rinner intill kanten av Källeskolans skolgård. En rad med rönnuller utmed Domprostparkens södra sida skärmar av stråket från parken. Tillsammans med den höga vegetationen som löper utmed åns södra sida och Källeskolans skolgård ger detta upphov till ett mindre och smalare rum längs huvudstråket samt ett större parkrum (röd markering). Blicken (streckade linjer) dras till den omgivande vegetationen och ån.

5. Övergången

Sträckan mellan Viktoriaparken och Domprostparken utgörs av en parkering och vägkorsning och har en öppen karaktär. Utmärkande för platsen är dock en stor kastanj intill parkeringen. Området närmast Viktoriaparken har mer av en parkkaraktär med blandade trädsorter, bland annat avenbokar (figur 56) och en sittbänk mot ån. Här övergår Viktoriasjön i ån och ett mindre vattenfall tillåter vattnet att porla vilket tillför sinnesupplevelser (figur 58). På platsen finns idag en gammal rest av Skara källa (figur 55) som en gång fanns på platsen. Det finns dock inget som informerar om källan varför den blir ett mystiskt inslag. Från sittplatsen är bebyggelsen mer påtaglig och från sittplatsen ser man direkt in mot villaträdgårdarna mitt emot (figur 57). Sträckan mellan Källegatan och Viktoriaparken saknar även belysning.

Figur 55. Skara källa utgör ett historiskt monument längs stråket. Materialet är kalksten.

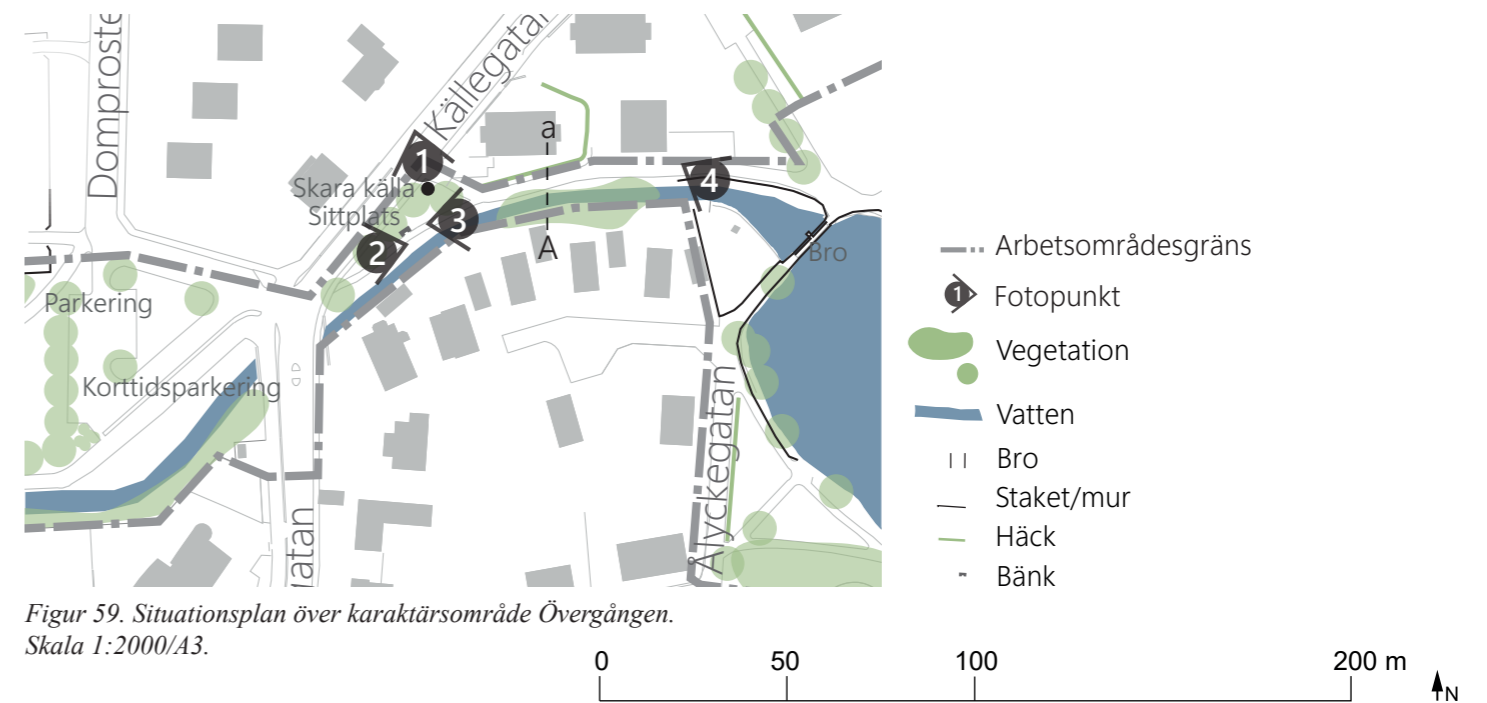
Figur 56. Avenbokar står utmed vägen och ger skydd i ryggen för den annars exponerade sittplats som finns inklämd mellan bostadshusen och villorna.

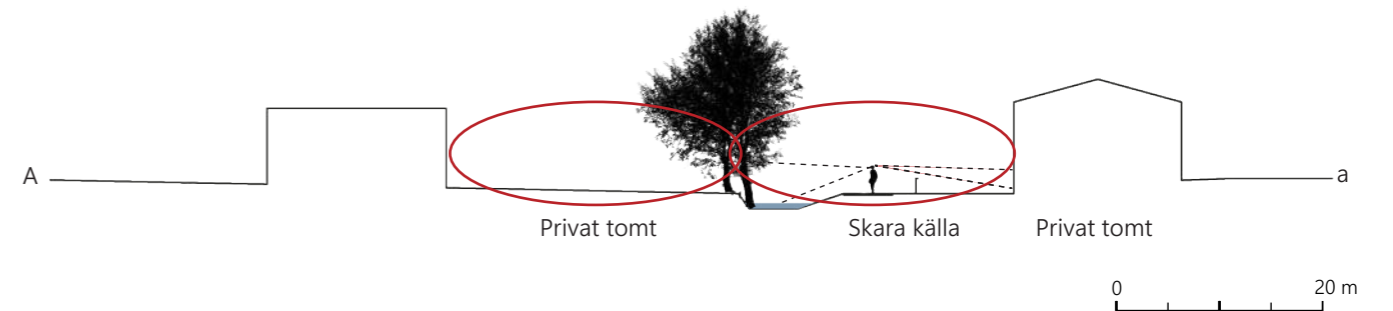
Figur 57. Stråket går genom tät bebyggelse. Ån döljs till höger av sly och växtlighet.

Figur 58. Stora delar av vattnet upp mot Viktoriasjön är instängslat.

Figur 59. Situationsplan över karaktärsområde Övergången. Skala 1:2000/A3.

Figur 60. Sektion A-a. Skala 1:300/A3. I delområdet Övergången kommer man nära bebyggelsen och ån rinner i kanten av privatat trädgårdar. En del låg sly skymmer ån på sina ställen utmed stråket. Genom vegetationen utmed ån intill de privata trädgårdarna samt bebyggelsen uppstår huvudsakligen två rum i området (röd markering). Blicken (streckade linjer) dras främst till bebyggelsen men även vegetationen utmed ån.

6. Viktoriaparken

Området har en öppen karaktär och präglas av närheten till den omgivande bebyggelsen. Viktoriasjön drar till sig uppmärksamheten från stråket, men möjligheten att komma nära vattnet är liten. Bron vid Viktoriasjöns västra del ligger i solläge och har utsikt över sjön, men är smal och krånglig att mötas i. Sjön är mest skönjbar i den södra delen. I den norra delen gå stråket längre ifrån sjön och en påtaglig växtlighet längs strandkanten skymmer sikten (figur 61). Utmed sjöns norra del står två ståtliga pilträäd (figur 62). I parkens norra del och utmed sjöns östra sida (figur 63) finns parti med berg i dagen samt ett antal lågvuxna träd. Platsen karakteriseras mest av den öppna gräsytan. Samtliga gångytor i området utgörs av stensmjöl.

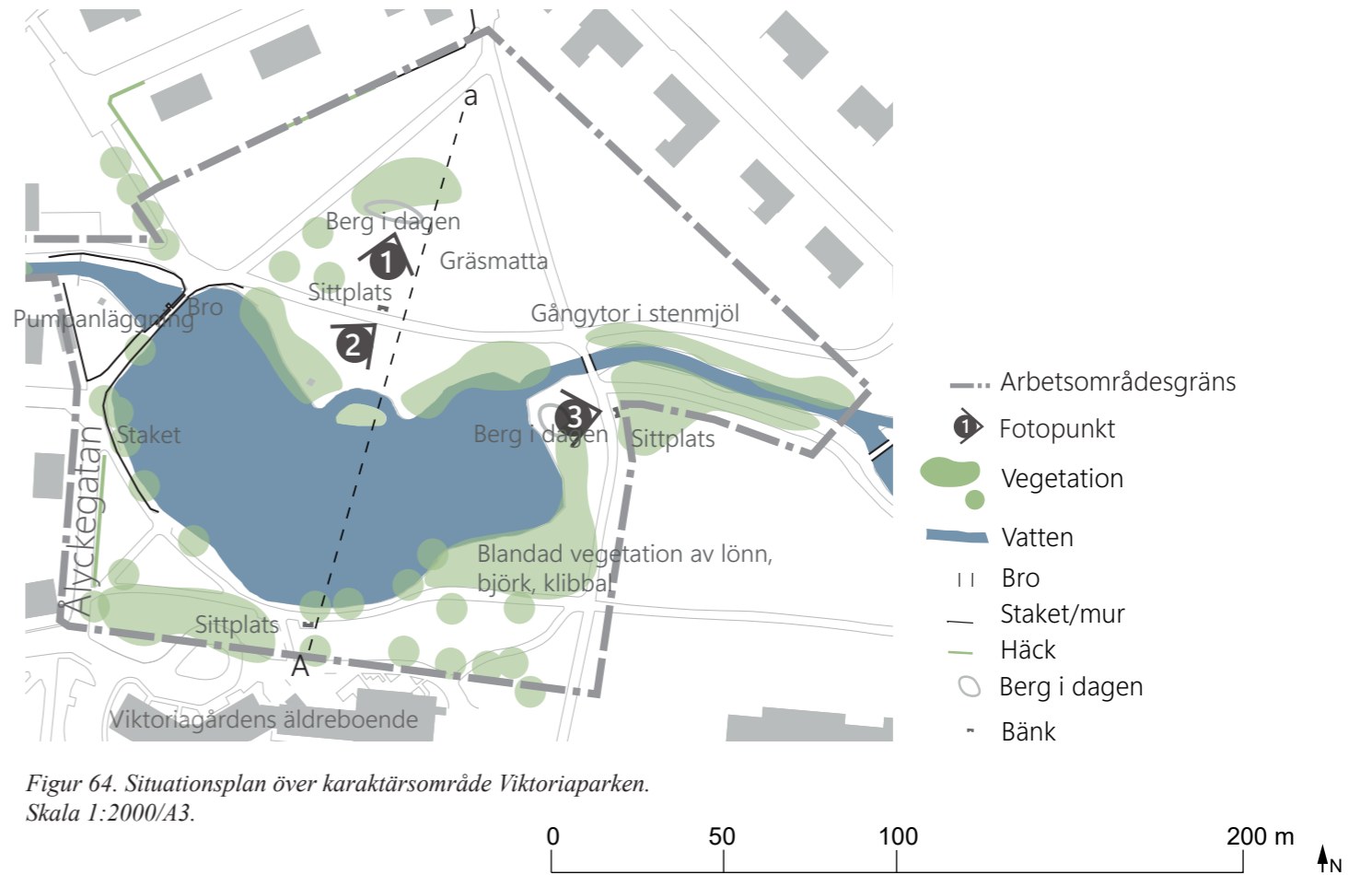
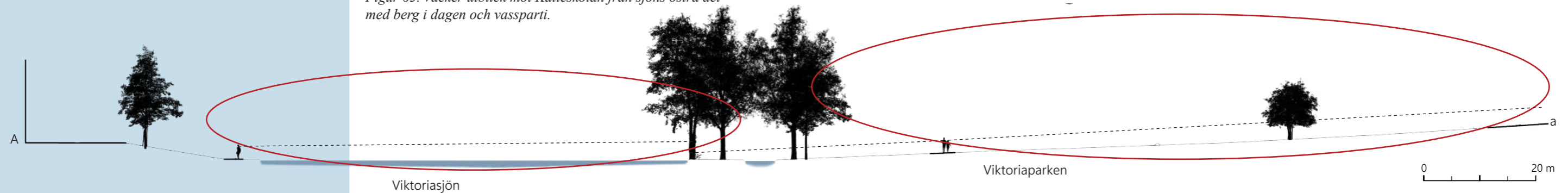
Figur 61. Ytorna i Viktoriaparken består mest av klippta gräsytor. Kontakten med sjön begränsas av höga träd norr om sjön.

Figur 62. Pilträäd utmed sjöns norra sida.

Figur 63. Vacker utblick mot Källeskolan från sjöns östra del med berg i dagen och vassparti.

Figur 64. Situationsplan över karaktärsområde Viktoriaparken. Skala 1:2000/A3.

Figur 65. Sektion A-a. Skala 1:300/A3. I Viktoriaparkens norra del sluttar den öppna ytan svagt mot ån. Området karakteriseras av stora öppna ytor vilket ger upphov till svag rumslighet. Vegetationen utmed kanten till Viktoriasjön delar av det öppna vattenrummet med den öppna gräsytan och ger upphov till två större rum (röd markering). Blicken (streckade linjer) dras långt bort till omgivande bebyggelse och över vattenrummet.

Områdesanalys

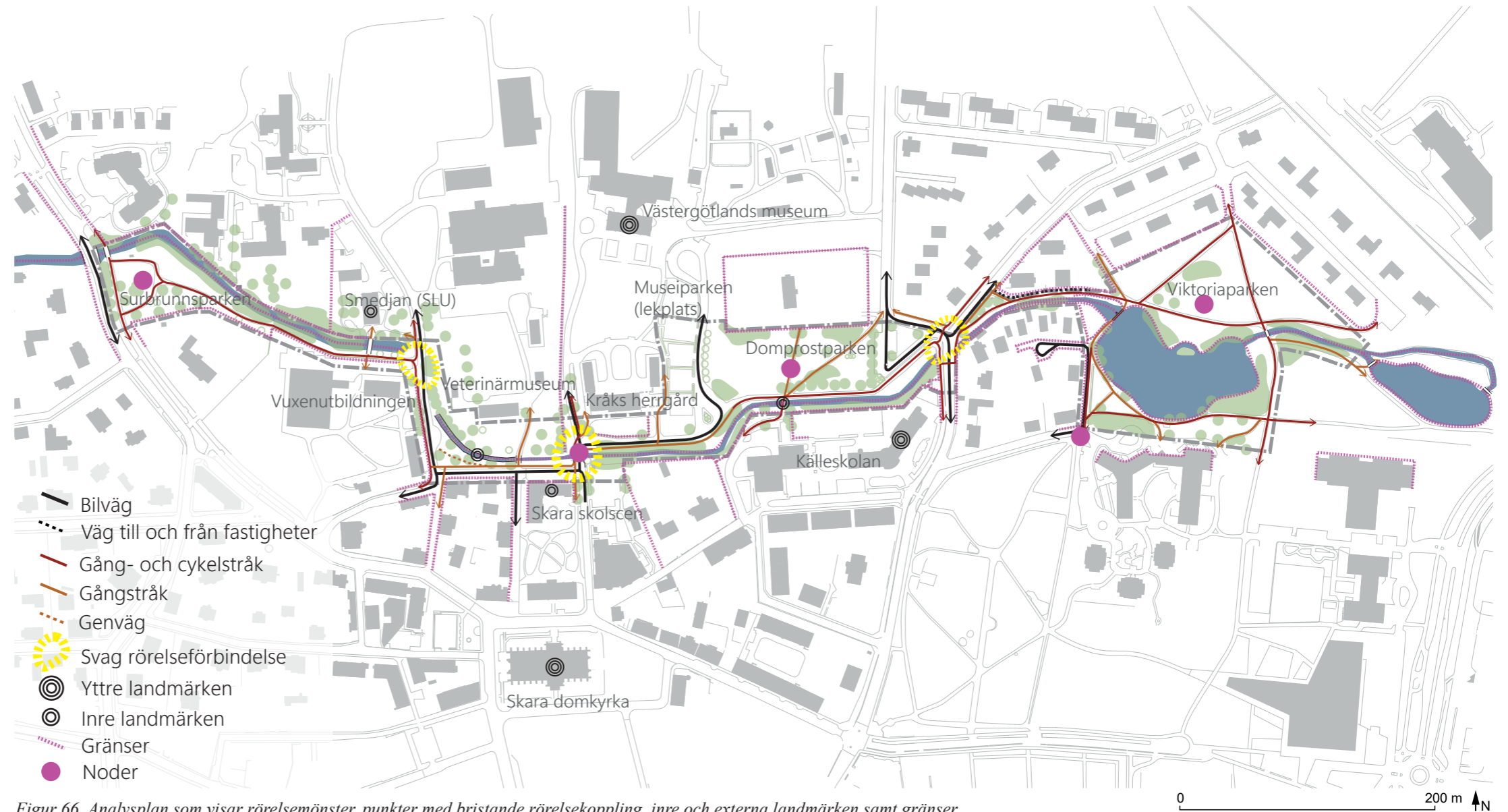
Med inspiration från Lynch teori om hur människor tolkar sin miljö analyserades projektområdet och dess närmiljö efter de fem elementen: stråk, noder, landmärken, gränser samt områden. Analysen är behjälplig för förståelsen av områdets användning och struktur.

Stråk

Förbindelserna till området är flera vilket gör det huvudsakliga stråket till ett viktigt rörelsestråk, särskilt mellan stadens västliga- och östliga delar. Trots det smala vattenrummet fungerar ån som ett sammanlänkande element men på några ställen är de visuella kopplingarna otydliga och vägen framåt är inte lika klar, vilket får stråket att kännas uppdelat och osammanhängande. För att fortsätta stråket mellan Peter Hernqvistgatan och Drysvägen tvingas man över bron, vilket bidrar till en onaturlig rörelse och det är oklart hur man som fotgängare ska röra sig. Från Gråbrödragatan är fortsättningen mot Surbrunnsparken otydlig och det saknas en tydlig entré, likaså är förbindelsen svag mellan Domprostparken och över Källegatan. Förutom stråket utmed ån går i de större parkrummen mindre gångvägar vilket ger möjlighet till variation i rörelsen längs med sträckan. I Viktoriaparken leder dessa mot omgivande bostadsbebyggelse och parken Botan. I Domprostparken leder dessa mot Domprostgården, tjänstebostad för Domprosten, samt ett närliggande villaområde. Längs Drysvägen och Peter Hernqvistgatan är biltrafiken det prioriterade trafikslaget och fotgängare har möjlighet att röra sig utmed ån på smala trottoarer i blandad trafik. Drysvägen används av både fotgängare, cyklister, biltrafik och enstaka turistbussar till Västergötlands museum. Den mesta trafiken förekommer utmed Malmgatan, Peter Hernqvistgatan samt Drysvägen och längs med Gråbrödragatan passerar ofta bilar i hög fart.

Noder

Längs stråket finns flera skolor, kontor, bostäder samt äldreboenden och annan offentlig service vilket får många människor att röra sig i området. Även

Figur 66. Analysplan som visar rörelsemönster, punkter med bristande rörelsekoppling, inre och externa landmärken samt gränser. Skala 1:4000/A3. Kartunderlag © Skara kommun. Bearbetad av författaren.

Veterinärmuseet och Västergötlands museum samt Museilekplatsen lockar människor till området. De många parkerna längs stråket används av skolidrottande elever och för hundrastning men även annan aktivitet. Bron där Peter Hernqvistgatan, Trädgårdsgatan och Drysvägen förbinds i området, utgör en viktig entré och knutpunkt där fotgängare, cyklister och biltrafik möts. Denna nod är även en viktig entré till stråket från centrum och personer som kommer från Skara busstation och Domkyrkan. Andra viktiga entréer till området är vid Surbrunnsparken samt där Viktoriaparken ansluter till Botan.

Landmärken

Internt inom området finns flera element som skapar igenkänning och orienteringspunkter av varierande grad längs stråket. Skara skolscen, Smedjan, kanalen, den röda träbron vid Domprostparken utgör några exempel. Utanför området utgör domkyrkan, Västergötlands museum samt Källeskolan de mest tydliga externa landmärkena. Landmärkena utgör värdefulla element för stadens identitet och är viktiga att ta hänsyn till för att inte förlora eller minska områdets koppling till dessa.

Gränser

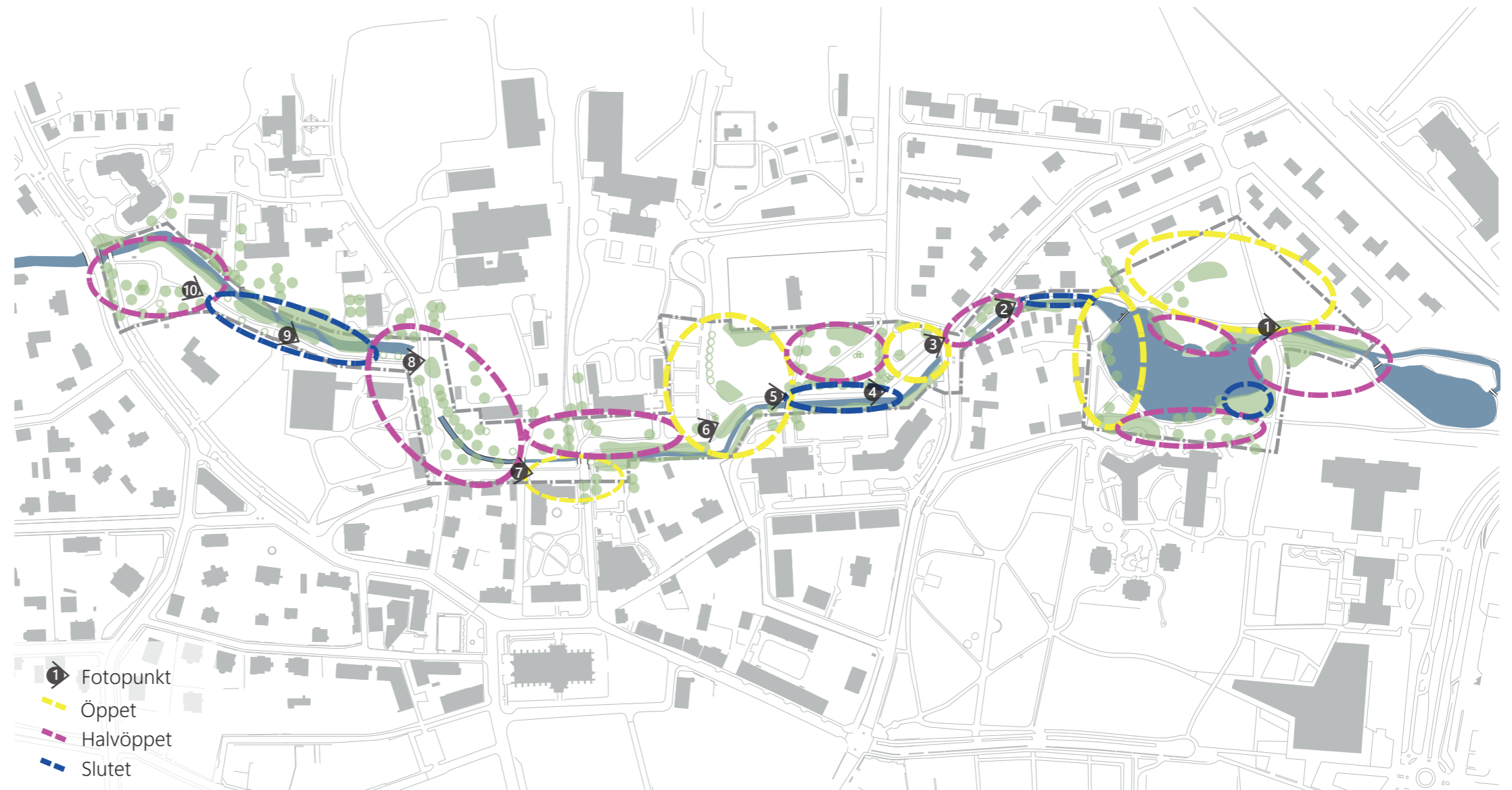
Området angränsar till flera bostäder och privata tomter vilket på en del ställen ger upphov till ett smalt stråk och årum. Staket och häckar utgör tydliga gränser i landskapet och där stråket går vidare från Veterinärmuseet till Surbrunnsparken medför detta en upplevelse av trängsel och instängdhet. Vattnet utgör en naturlig barriär i området som är svår att passera utan någon broförbindelse som även förstärks på en del ställen av avskärmande staket.

Rumsanalys

En analys av områdets visuella uppbyggnad och rumsliga karaktärer genomfördes efter inspiration av metoden *Serial Vision* (Cullen 1971). Genom analysen skapas en berättelse av platsen som den upplevs ur fotgängarens perspektiv, där viktiga rumsliga förändringar och upplevelser kan förstås och redovisas, se figur 68-77. Analysen börjar i Viktoriaparkens norra del och fortsätter längs med ån till Surbrunnsparken. Analysen presenteras med tio vyer från platsen där utmärkande egenskaper och upplevelser för den rumsliga upplevelsen har markerats i fotografier från platsen. Utifrån analysen kunde stråket delas in i grader av rumslighet genom att karakterisera platserna som öppna, halvöppna eller slutna (figur 67).

Vattenkontakten varierar längs med vandringen och på en del ställen finns sly som döljer vattnet. Den största vattenkontakten med ån finns från Domprostparken till Hernqvistparken. Domkyrkans spiror och Källeskolan syns från flera platser längs stråket och fungerar som landmärken. Ån tillsammans med välvuxna träd bildar en tydlig axel och ger stråket en riktning. Flera av utblickarna är korta och dras till de omgivande byggnaderna vilka även fungerar som landmärken. Längre siktlinjer finns över Viktoriasjön och mot de högre byggnaderna som utgörs av Domkyrkan och Källeskolan.

Analysen visar att det finns en varierande grad av rumslighet längs stråket värd att bevara och förstärka för att skapa en intressant promenad. Platser som upplevs öppna behålls öppna, möjliga att använda för platskrävande aktiviteter som bollspel eller skolidrott. Mer slutna platser behöver på en del ställen öppnas upp för att öka trygghetskänslan. Längs stråket finns främst låga till medelhöga byggnader glest utplacerade i landskapet. Välvuxna träd i täta samlingar är det som främst bidrar till de mer slutna upplevelserna längs stråket.

Figur 67. Analysplan över rumslighet längs stråket. Siffrorna anger var foton är tagna. Skala 1:4000/A3. Kartunderlag © Skara kommun. Bearbetad av författaren.

Figur 68. Stora vidsträckta gräsytor och den låga omgivande bebyggelsen norr om Viktoriasjön får rummet här att upplevas öppet. Utblickarna mot vattnet begränsas dock av tätt stående träd närmast strandkanten vilket får rummet närmast sjön att upplevas som halvöppet.

Figur 69. Platsen övergår från ett mer öppet rum till mer slutet. Byggnader i varierande höjd omger nästa rum och ger en känsla av iakttagelse. Här vill man helst passera och inte stanna upp.

Figur 70. Entrén till stråket över Källevägen. En parkeringsplats som avgränsas av en väntzon för hämta/lämna till Källeskolan ger stråket en tydlig riktning framåt.

Figur 71. Flerstammiga rönnor skapar en avgränsning mot ån och stråket från den intilliggande parken och ger stråket en tydlig riktning.

Figur 72. Här öppnar stråket upp sig mot Domprostparken och en öppen gräsyta dominerar synfältet. Avsaknad av sittplatser och stråk bjuder inte in till parkens användning annat än ytkrävande aktiviteter som hundlek, idrott eller bollsport.

Figur 73. Efter den öppna gräsytan tar ett halvöppet rum vid med utblick mot Kråks herrgård och Hernqvistparken. Ån slingrar sig längs bilvägen och smala trottoarer ger upphov till trängsel och ett snabbt tempo.

Figur 74. Utanför Veterinärmuseet tar ett halvöppet rum vid där välvuxna askar och högre byggnader omfamnar en. Trottoaren vetter mot en brant grässlutning mot ån vilket medför en något otrygg upplevelse.

Figur 75. Entré till Surbrunnsparken från Gråbrdravägen. Sly längs ån och en hög häck ger upphov till ett trångt och slutet rum med en känsla av otrygghet.

Figur 76. Bortanför det slutna rummet öppnar sig stråket bildar ett välkomnande halvöppet rum där ån och Surbrunnsparken går att skönja.

Figur 77. Surbrunnsparken karakteriseras av ett halvöppet rum där välvuxna träd omger en och bidrar med rymd. Stråket går ifrån ån och skymmande vegetation begränsar vattenkontakten. Här finns potential till en starkare rumsindelning.

SWOT - analys

SWOT-analysen avslutar platsanalysen genom att sammanfatta projektområdet i begreppen styrkor, svagheter, möjligheter samt hot och syftar till att ge en övergripande bild av Drysanpromenadens förutsättningar och utmaningar. Analysen baseras på förstudien och de föregående analyserna av platsen.

Områdena längs Drysan erbjuder flera möjligheter till utveckling som kan förhöja stråkets användarupplevelse och rekreativa värde som tillvaratar dess lummighet och kvaliteter av vattenkontakt. Dess centrala läge i staden med närhet till både skolor, arbetsplatser och verksamheter gör det till en möjlig knutpunkt för många användare och sociala interaktioner som bidrar till dess sociala kvalitet (Gehl 2010; Stoltz & Grahn 2021). Förekomsten av kulturhistoriska värden längs stråket kan också ses som en styrka. Informationstavlan i Surbrunnsparken och lämningen av Skara källa vittnar om människans långvariga användning av miljön och bidrar till en kulturell kvalitet (Stoltz & Grahn 2021). Även den visuella rytmen som skapas av variationer i rumslighet och utblickar längs stråket bidrar idag till att göra promenaden intressant (Cullen 1971; Gehl 2010).

Trots dessa styrkor finns identifierade svagheter längs stråket. Framför allt bristen på aktiviteter och sittplatser gör att det upplevs som enformigt och anonymt. Dessutom påverkar otydlighet i orientering och ett begränsat utrymme för gående användarvänligheten negativt (Gehl 2010; Lynch 1960). Viktoriasjön utgör en stor vattenspegel som tillsammans med åns stilla porlande ger upphov till sinnliga kvaliteter (Völker & Kistemann 2011; Völker & Kistemann 2015; White et al. 2010), men möjligheten att ta del av dessa är begränsad då vattenkontakten är bristfällig på flera platser längs stråket och tillgängligheten generellt sett är låg.

Möjligheter finns dock till att skapa ett mer varierat rekreativstråk. De stora grönytorna ger möjlighet att introducera fler funktioner för aktivitet och vistelse, och att öka antalet sittplatser behövs för att stärka användningen av stråket och dess sociala upplevelsevärden (Gehl 2010).

Faktorer som däremot skulle kunna påverka utvecklingen av Drysanpromenaden inkluderar områdets kulturhistoriska känslighet. Den historiska bakgrunden av området visar på närvaron av flera historiska byggnader och byggnadsminnen och delar av projektområdet omfattas av riksintresse för kulturmiljövård (Riksantikvarieämbetet 2022). Detta kan medföra möjliga begränsningar när det gäller större ingrepp i miljön.

En annan aspekt är bebyggelseexpansionen i närområdet. Den pågående byggnationen av ett nytt äldreboende (Skara kommun 2023b) samt den planerade exploateringen av nya bostäder och verksamheter norr om området (Skara kommun 2022a) ger upphov till behovet av att bevara och utveckla stadens offentliga utrymmen, men riskerar samtidigt att påverka upplevelsekvaliteten av stråket negativt, genom exempelvis ökad biltrafik och buller i området.

STYRKOR

- Stråk i vattennära läge. (Völker & Kistemann 2011; Völker & Kistemann 2015; White et al. 2010)
- Centralt läge i staden med potential för många användare och sociala interaktioner. (Gehl 2010; Stoltz & Grahn 2021)
- Välvuxna träd och variation i växtlighet längs stråket bidrar över lag till en lummig karaktär. (Stoltz & Grahn 2021)
- Generösa ytor med möjlighet för lek, solbad och andra platskrävande utomhusaktiviteter. (Gehl 2010)
- Variation i rumslighet och utblickar längs stråket bidrar med en visuell rytmen. (Cullen 1971; Gehl 2010)
- Område med flera kulturhistoriska värden. (Stoltz & Grahn 2021)

MÖJLIGHETER

- Skapa ett mer varierat och upplevelserikare rekreativstråk. (Gehl 2010)
- Stora ytor ger utrymme för fler funktioner och användningsområden. (Gehl 2010)
- Fler sittplatser. (Gehl 2010)
- Ökad vattenkontakt längs ån och Viktoriasjön. (Völker & Kistemann 2011; Völker & Kistemann 2015; White et al. 2010)
- Skapa ett mer sammanhållet och lättorienterat promenadstråk. (Gehl 2010; Lynch 1960)

SVAGHETER

- Brist på aktiviteter och sittplatser inom området gör att stråket upplevs enformigt och platserna anonyma utan större möjlighet att stanna till eller vistas. (Gehl 2010)
- En del avsnitt längs sträckan brister i tydlighet avseende orientering längs stråket och eventuella destinationer. (Gehl 2010)
- Begränsat vattenrum och vattenkontakt. (Völker & Kistemann 2015; White et al. 2010)
- Delar av sträckan saknar tillräckligt med utrymme på gångvägarna för att personer ska kunna mötas i bredd. (Gehl 2010)

HOT

- Områdets omfattning av riksintresse för kulturmiljövård (Riksantikvarieämbetet 2022) gör det till ett kulturhistoriskt känsligt område.
- Pågående och planerad bebyggelseutveckling i närområdet (Skara kommun 2022a; Skara kommun 2023b) kan medföra ökad biltrafik och buller.

PRESENTATION AV PROGRAMMET

I följande kapitel redogörs tankarna bakom programförslaget för Drysanpromenaden i form av ett övergripande koncept och gestaltningsprogram. Därefter presenteras övergripande gestaltningsprinciper för utvecklingen av stråket. Dessa delar är baserade på förstudien, vilken pågick mer eller mindre simultant med gestaltningsfasen. Kapitlet avslutas med en presentation av Drysanpromenaden i sin helhet som sedan går in på en mer detaljerad nivå av förslaget genom tre delområden.

GESTALTNINGENS KONCEPT

PÄRLBAND

Konceptet för gestaltningen bygger på visionen om att skapa olika platser längs ån som erbjuder en variation av rekreativa upplevelser och aktiviteter. Idén är att väcka rummen längs ån till liv och genom dessa framhäva vattnet i staden. Med konceptet ”pärlband” vill gestaltningen skapa ett sammanhängande stråk med olika platser som framhäver stadens vatten och samtidigt erbjuder en mångfald av funktioner som tillgodoser både sociala och vilsamma aktiviteter. Konceptet bygger på den teoretiska bakgrunden samt de brister och möjligheter som framkommit vid platsanalysen. De största problemen som konceptet ämnar lösa är *svag vattenkontakt, svag orienterbarhet och anonyma platser* samt *få funktioner, sittplatser och aktiviteter*.

Den blå tråden

Vattnets framtoning i staden lyfts genom platsernas utveckling längs ån. Nya målpunkter lockar invånarna till ån där vattnet får en mer central roll i staden. Tätare vegetation längs stråket öppnas upp för att möjliggöra förbättrade siktlinjer mot ån och vattnet. Nya funktioner som bryggor och däck möjliggör en ökad fysisk vattenkontakt. Promenadstråket länkar samman grönområden och parker utmed ån och bidrar till ett sammanhållet parkstråk för aktivitet och rekreation. En sammanhållet gestaltning med tydliga entréer, en övergripande enhetlighet i material och formspråk ger stråket en tydlig identitet.

Gröna pärlor

Promenadstråket erbjuder en variation av funktioner, rum och målpunkter som uppmuntrar till olika aktivitet och rekreation längs stråket. De olika parkerna och platserna längs stråket varierar men stråket hänger samman. Det ska vara tydligt att varje enskild parkdel utgör en del av det större sammanhängande stråket genom en enhetlig utrustning.

Formspråk

Omgestaltningen av Drysanpromenaden tar även inspiration från kontrasterna i Drysans och vattnets organiska och mjuka formspråk men också människopräglade utformning med den stenlagda kanalen och grävda Viktoriasjön. Kontrasten i det skapade och naturliga inspirerar till ett formspråk och materialval som smälter in i miljöerna längs stråket men samtidigt sticker ut och bidrar till en egen identitet för stråket.

Figur 78: Konceptdiagram som beskriver hur stråket ska utvecklas till ett stråk med fler upplevelse- och vistelsevärden enligt aspekterna funktioner, sittplatser och aktiviteter, orienterbarhet och anonyma platser samt vattenkontakt.

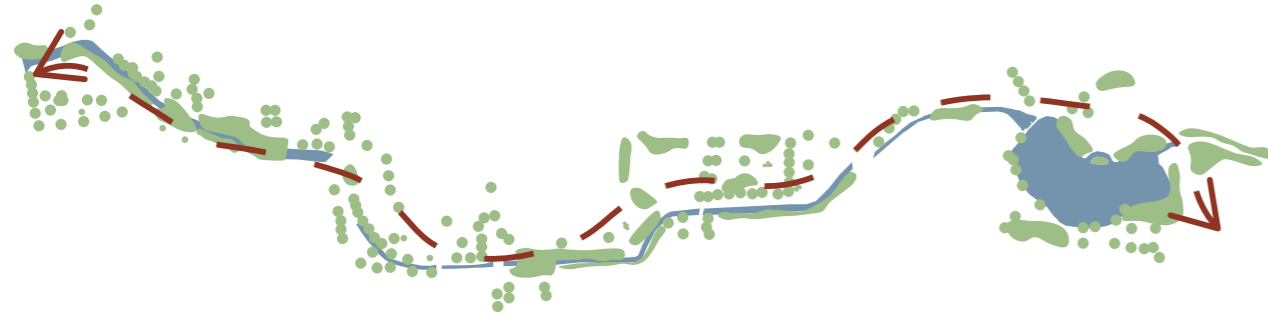
Svag vattenkontakt

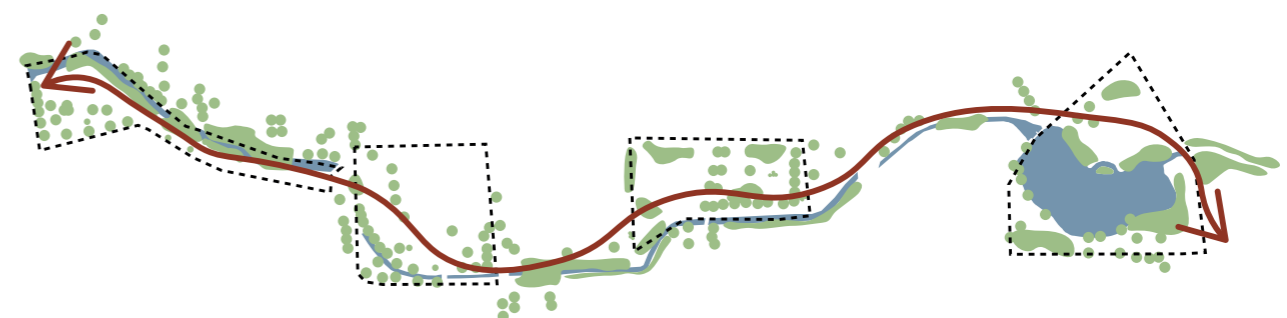
Förstärkt vattenkontakt

Svag orienterbarhet och anonyma platser

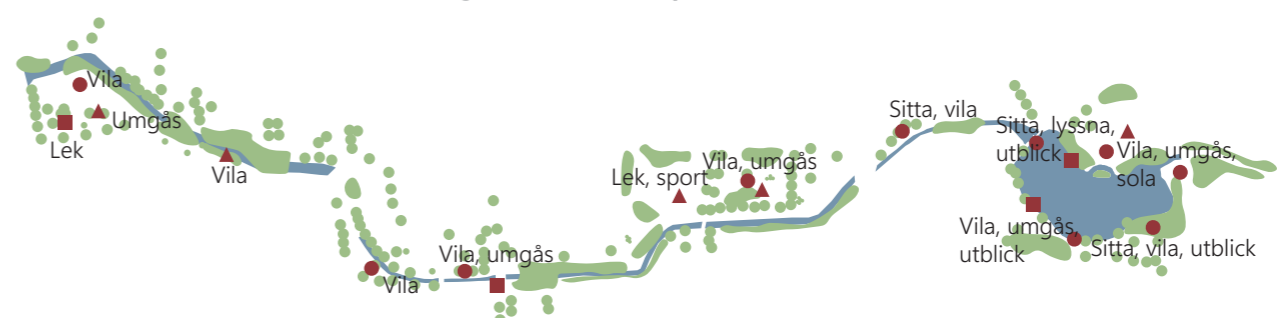
Sammanhängande stråk med tydligare identitet

Få funktioner, sittplatser och aktiviteter

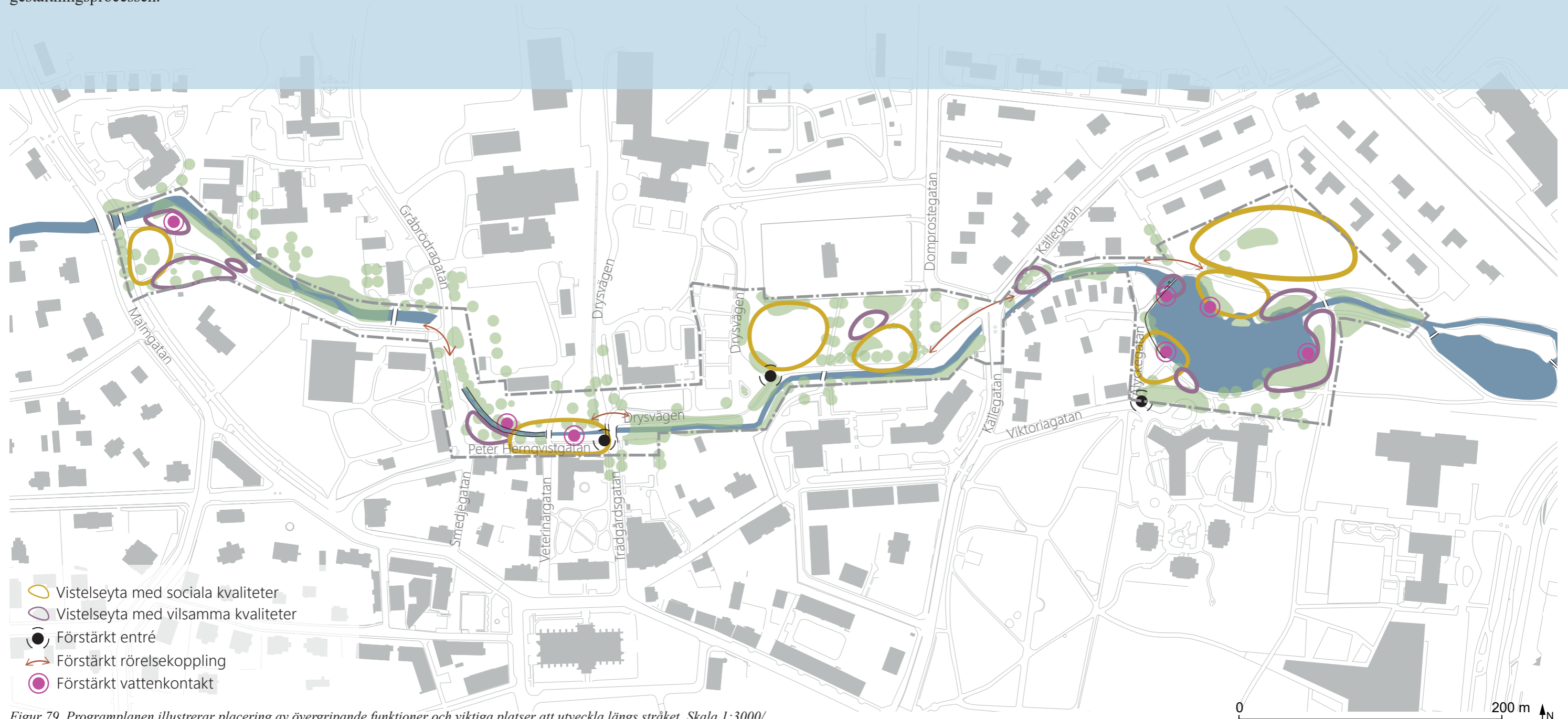
Större variation av funktioner genom fler sittplatser och aktiviteter

PROGRAM

Gestaltningens program beskriver de övergripande mål gestaltningen ska uppnå för att svara på arbetets frågeställning om att stärka Drysanpromenadens roll som ett vattennära rekreationsstråk med fokus på ökade upplevelse- och vistelsevärden. Programmet är baserat på sammanfattningarna från förstudien och fungerade som en vägledning vid olika val i gestaltningsprocessen.

- Promenadstråket ska tilltala en bred målgrupp och erbjuda vistelseytor för både möten och umgänge samt vilsamma och passiva aktiviteter
- Promenadstråket ska upplevas som ett mer sammanhållande stråk. Svaga rörelseförbindelser och entréer ska även förstärkas för att bidra med större orienterbarhet.
- Promenadstråkets nuvarande rumsliga dynamik med en variation av öppna och slutna miljöer ska bibehållas samt förstärkas.
- Den visuella och fysiska kopplingen till vattnet ska stärkas.

Figur 79. Programplanen illustrerar placering av övergripande funktioner och viktiga platser att utveckla längs stråket. Skala 1:3000/A3. Kartunderlag © Skara kommun. Bearbetad av författaren.

GESTALTNINGSPRINCIPER

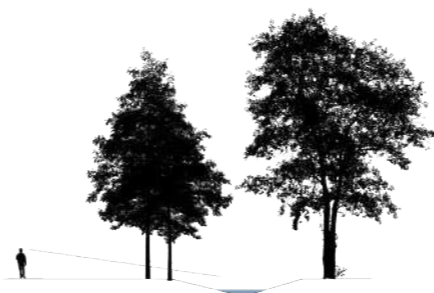
Vattenkontakt

Vattenkontakten längs promenadstråket är låg och idag finns få möjligheter att ta del av de rekreativa värden Drysan och Viktoriasjön besitter. Genom ett antal principer illustreras hur kontakten kan förbättras genom röjning av växtlighet samt bryggor och trädäck.

Hur nära eller långt bort stråket går från vattnet påverkar upplevelsen av promenaden. Ibland tar stråken besökaren nära vattnet medan det ibland betraktas på distans. Variationen i vattnets synlighet bidrar till en dynamisk promenadupplevelse. På ställen där stråket går nära vattnet röjs växtlighet försiktigt bort till förmån för den visuella upplevelsena och rekreativa värdena som vattnet kan tillföra och bryggor och trädäck stärker den fysiska kontakten med vattnet.

Figur 80. Tät vegetation och stråk längre ifrån vattnet.

Figur 81. Stråk som går nära ån ger en annan upplevelse där det är möjligt att se och höra vattnet.

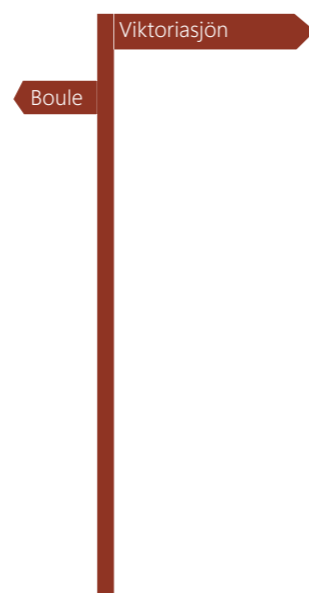
Figur 82. Trädäck ger både ökad visuell och fysisk kontakt.

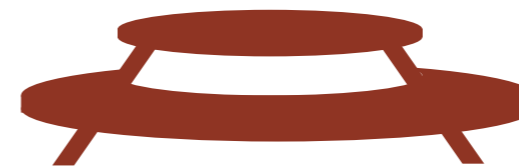
Figur 83. Bryggor möjliggör nya rekreativa värden genom möjligheten att både betrakta, höra och uppleva vattnet fysiskt.

Sammanhållning och utrustning

En sammanhållen miljö är lätt att navigera och element som återkommer längs en sträcka bidrar med visuell enhetlighet och identitet (Lynch 1960). För att stärka känslan av en sammanhållen promenad har ett program med utrustning tagits fram för stråket. Denna utrustning återkommer på platser längs hela stråket för att skapa igenkänning och identitet. Parksoffor, picknickbord och bänkar av trä är rödmålade och kontrasterar mot stadens gröna och lummiga omgivning samtidigt som det knyter an till staden på slätten med sin röda färgsättning. Den röda färgkodningen ger stråket en egen identitet och gör promenaden lätt att följa. Skyltar hjälper besökare att navigera sig längs stråket och ger information om alla de platser och aktiviteter som finns att besöka utmed promenaden.

Figur 84. Vägvisare hjälper besökare att orientera sig längs stråket.

Figur 85. Med inspiration från Enköpings åpromenad. Exempel på bänk som återkommande kan användas i parkdelarna längs Drysan.

PROGRAMFÖRSLAGET

Presentationen av programförslaget inleds med en beskrivning av den övergripande gestaltningen för Drysanpromenaden. Därefter presenteras tre mer detaljerade planutsnitt; Surbrunnsparken, Västra Museiområdet samt Viktoriaparken.

Förslaget i sin helhet

Programförslaget syftar till att skapa ett mer rekreativt stråk. Genom förslaget erbjuds en sammanhängande åpromenad med nya platser för aktivitet och avkoppling i en vattennära miljö. Stråket blir en central mötesplats där nya sittplatser, ytor för umgänge, platser för programmerad och oprogrammerade aktiviteter samt brygganläggningar bidrar med utökade mötesplatser och upplevelsevärden för Skaras invånare och besökare.

Aktiviteter och funktion

Programförslaget innehåller en större mångfald av miljöer längs sträckan, som erbjuder både avkoppling och aktivitet för att tilltala en bred målgrupp. Områden för nya aktiviteter, såsom lek och socialt umgänge har tillförts i form av ett nytt lek område för barn och bouleanor. Bibehållande av öppna grönytor möjliggör ytkrävande aktiviteter och en flexibel användning som exempelvis kan användas för skolidrottsövningar, picknick eller för att hålla mindre evenemang. Förslaget innehåller en ökning av sittplatser jämfört med stråkets befintliga situation. Även variationen av sittplatser har höjts och det erbjuds både avskilda och mer sociala platser, vilket ger besökare möjlighet att uppleva olika både sociala sammanhang och mer vilsamma miljöer.

Rörelse och sammanhållning

Stråket utgör en viktig transportsträcka mellan stadens östliga och västliga delar och passerar flera parker och bebyggelse. Genom att förse åpromenaden med återkommande möblering och genom den genomgående röda färgen på utrustningen ges stråket en tydligare identitet. Gestaltningen knyter på så sätt ihop stråket med de anslutande parkerna och skapar ett långsträckt parkstråk i centrala Skara. Drysan lyfts fram genom de nya mötesplatserna och fungerar som en förenande länk. Ett antal sekundära stråk i stensmjöl har lagts till i de anslutande parkerna för att variera promenaden och samtidigt dra besökare närmare vattnet. De nya gångstråken går närmare ån och sjön och tillåter en mer långsam rörelse och mer vilsamma upplevelser genom att erbjuda nya utblickar över vattnet.

Kopplingen till vattnet

Genom nya brygganordningar och utökade sittplatser för att beundra vattnet stärks upplevelsorna av ån och Viktoriasjön där ljudet av vattnets rörelse eller solen som reflekterar över vattenytan ger nya sinnliga upplevelser och en chans för vila och kontempleration.

Inbyggda bänkar på Viktoriabryggan och trädäcket ger utökade sittmöjligheter samtidigt som det finns utrymme för större grupper att slå sig ned. Genom en försiktig röjning av vegetation och borttagning av staket längs med ån stärks den visuella kontakten med vattnet och nya siktlinjer och utblickar erbjuds längs promenaden.

Figur 86. Illustrationsplan som visar den översiktliga gestaltningen för Drysanpromenaden. Skala 1:3000 A3. De streckade linjerna markerar de delar av förslaget som visas mer i detalj. Kartunderlag © Skara kommun. Bearbetad av författaren.

0 200 m ↑

Planutsnitt 1: Subrunnsparken

Subrunnsparken utgör en mindre park utmed stråket med en halvöppen karaktär. Parken består idag av gräsytor och gångvägar i stenmjöl och har en lummig karaktär.

Gestaltningen har utgått från parkens befintliga form. Befintliga stråk, gränser och rumslighet i parken har förstärkts genom träd, häckar och perennplanteringar vilket har skapat olika rum och viselseplatser i parken att vistas i.

Genom en aktivitetsyta för umgänge och lek i parkens västra del erbjuds besökare spela boule eller delta i lek i lekplatsen. De befintliga halvt nedtagna alarna utmed ån tas ned och blir till lekutrustning. Parken har även utrustats med picknickbord och fler bänkar ger besökare möjlighet till umgänge, pauser eller fikastunder omgiven av lummig grönska. En paviljongbyggnad till minne av den brunnspaviljong som en gång stått på platsen erbjuder sittplatser i en lugnare miljö utmed ån där paviljongens öppna karaktär ger utsikt både mot parken och ån.

Vid kanten av ån planteras silverpilar som med tiden utvecklar en stor karaktär och betonar vattnets närvaro i parken. Planteringsytorna i parken är en mix av perenner och buskar som fungerar som estetiskt blickfång intill sittplatserna och aktivitetsytan och bidrar med kulturella värden. Aktivitetsytan omges även av en 1 m hög klippt bokhäck vilket skapar en känsla av avskildhet och skydd i ryggen för sittplatserna intill. Längst i söder föreslås den befintliga gräsytan sås till en ängsyta där klippta gångar möjliggör vistelse.

Ny vegetation i förslaget:

Träd

Klibbal
Bergkörsbär
Äpple
Päron
Silverpil

Buskar

Bok
Rhododendron

Planutsnitt 2: Västra museiområdet

Västra museiområdet identifierades som en viktig entréplats till stråket att förstärka. Platsen har en mer urban och hårdgjord karaktär än resten av stråket samtidigt som det finns ett stort inslag av träd som bidrar med rumslig karaktär.

Platsens sociala funktion förstärks genom ett nytt trädäck intill ån inspirerat av referensbesöket i Enköping och ger staden en ny plats att vistas på längs stråket. Trädäcket är 2 meter brett och anläggs utmed åns norra sida i parkområdet för att tillgängliggöra ån och erbjuda fler sittplatser. Platsens kulturella och aspekter förstärks ytterligare genom att den östra slänten längs åns södra del planteras med fuktighetsgillande och färggranna perenner, vilket blir ett estetiskt blickfång till sittplatserna på bryggdäcket. Platsens rumsliga karaktär i områdets västra del förstärks och kompletteras med höstdoftande katsuror vilket bidrar med sinnliga upplevelser. Under några av träden föreslås platsbyggda bänkar runt träden som lysas upp under mörkret för effekt men också för att skapa trygghet.

Ett nytt gångstråk i stensmjöl slingrar sig längs med ån och ger variation i stråket samt underlättar rörelsen för fotgängare i området genom att det möjliggör en tydligare förbindelse mellan Västra museiområdet och Subrunnsparken och Östra museiområdet. Gångstråket möjliggörs genom ett släpp i den befintliga stensmjölen i områdets östra del. För att skapa ett tryggare och mer välkomnande entrérum för fotgängare föreslås trottoaren breddas från nuvarande 1,5 till 2 meter.

Ny vegetation i förslaget:

Träd	Buskar/häck
Bergkörsbär	Bok
Katsura	Syren

Figur 91. Perspektiv A Surbrunnsparken. Vyer mot Surbrunnsparkens västra del som visar det nya stråket intill ån och den nya paviljongbyggnaden.

Figur 92. Perspektiv B Entrédäcket mot kanalen och huvudentrén till området från centrum. Det nya trädäcket möjliggör en ökad fysisk och visuell tillgänglighet till ån samtidigt som det tillhör en stadsmässig karaktär till området och möjliggör en ny mötesplats i staden för vistelse och umgänge.

Planutsnitt 3: Viktoriaparken

Viktoriaparken utgör den största parken utmed stråket och utgörs idag av öppna gräsytor med få sittplatser och låg fysisk och visuell kopplingen till Viktoriasjön.

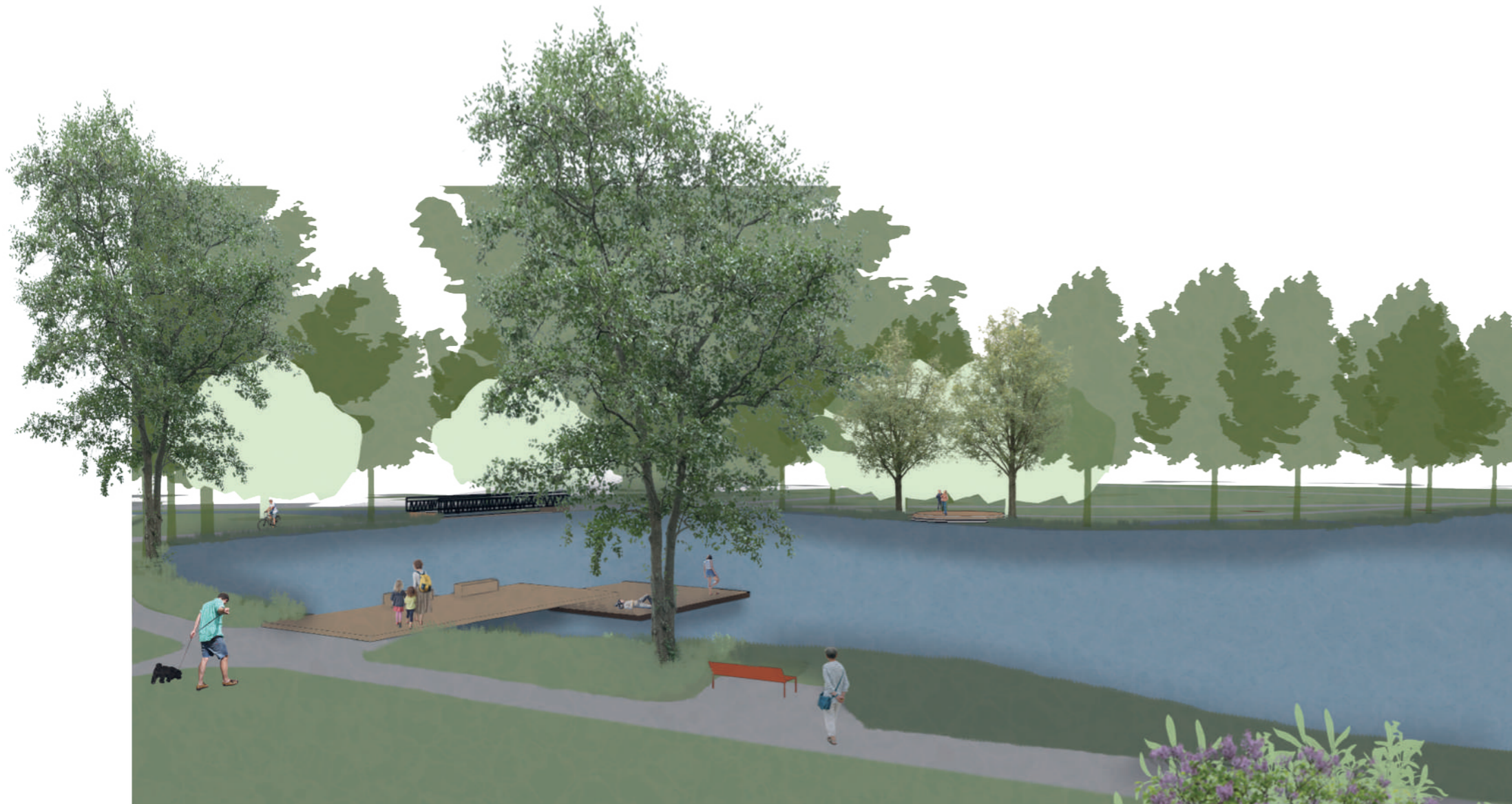
Gestaltningen har behållit stora delar av parkens ursprungliga form. De öppna gräsytorerna kan användas för spontana aktiviteter, lek, idrott, evenemang eller picknick. Parken har även utrustats med picknickbord, bänkar samt solstolar som ger besökare möjlighet till en större variation av sittplatser för avkoppling och umgänge.

Genom flera nya bryggor och ett nytt stråk närmare sjön ges stor möjlighet att komma nära och uppleva Viktoriasjön. I sjöns norra, södra samt östra del föreslås tre nya bryggor. Scenbryggan i trä svävar ut över sjöns norra del och ger både sociala och estetiska värden genom att den fungerar både som en brygga och som en upphöjd scen att hålla mindre informella evenemang. Viktoriabryggan i parkens södra del har inspirerats av bryggdäcket i Uppsala och erbjuder sittplatser i två lägen. Att erbjuda uthyrning av kanot skulle kunna erbjuda ytterligare rekreativa och fysiska aktiviteter för både invånare och turister. Utformningen av Viktoriabryggan föreslås därför vara enkel med möjlighet att gå i och angöra med en kanot eller trampbåt från land och i sjön.

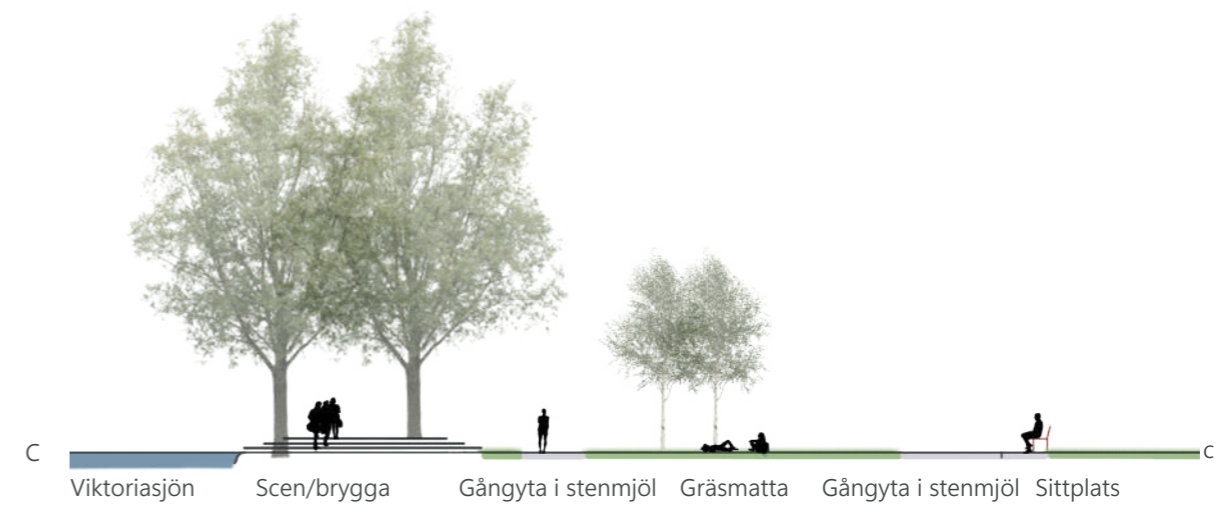
Befintliga staket runt sjön tas bort och strandlinjen förstärks med stenar vilket bidrar till en mer naturlig karaktär längs vattnet. Den nuvarande bron i parkens västra del får en bredare utformning med sittplatser i härligt solläge. Sittplatserna på bron ger en vilsam upplevelse och gör det möjligt att slå sig ned och njuta av utblickarna över sjön och samtidigt lyssna till vattnets rörelse.

Ny vegetation i förslaget:

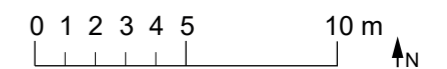
Träd	Buskar
Silverpil	Aronia
Klibbal	Syren
Bergkörsbär	Luktolvon
Vårtbjörk	

Figur 94. Perspektiv C över den nya Viktoriabryggan i Viktoriasjöns södra del med utblick mot sjön och scenbryggan mitt emot.

Figur 95. Sektion C-c. Skala 1:250/A3. Scenbryggan i sjöns norra del är uppbyggd av trä i tre nivåer.

DISKUSSION

I följande kapitel diskuteras förslaget i förhållande till arbetets syfte och frågeställning. Vidare diskuteras arbetsprocessen och de metoder som använts.

RESULTATDISKUSSION

Syftet med gestaltningen har varit att utveckla ett mer rekreativt promenadstråk längs Drysan i centrala Skara. Detta genom följande frågeställning:

Hur kan en del av det centrala promenadstråket längs ån Drysan i Skara förbättras med fokus på vistelse- och upplevelsevärden för att stärka dess roll som vattennära rekreativstråk i staden?

Grönska och vatten för rekreation

Drysanpromenaden utgör idag ett stråk i vattennära läge i stadens centrala delar och ingår i en stor del av många Skarabors vardagsmiljö. Den bostadsnära naturen som människor i större utsträckning har möjlighet att vistas i varje dag är av särskild betydelse för människors möjlighet till återhämtning och stressreducering (Grahn & Stigsdotter 2003). Stråkets närhet till vatten är en annan rekreativ aspekt som understryker vikten av en utveckling av offentliga vattennära gröna områden i människors närmiljö. Projektets centrala läge gör att platsen lätt nås av många människor och längs stråket finns både arbetsplatser och besöksverksamheter. Även många skolor och bostäder ligger intill vilket gör att många människor passerar här och använder stråket i sin vardag, och idag planeras det även för en utökning av nya bostäder och skolverksamheter i närheten av stråket (Skara kommun 2022a). Drysanpromenaden utgör därmed exempel på ett viktigt offentligt utrymme i staden som är av stor vikt att beakta och utveckla för att bidra till förbättrade rekreativmöjligheter för en växande befolkning.

Arbetet har ämnat besvara hur Drysanpromenaden kan utvecklas till ett mer rekreativt stråk med fler funktioner för vistelse och aktivitet samt förbättrad vattenkontakt. Ett av de främsta problemen med promenadstråket visade sig vara ett svagt innehåll av sociala värden och att ytorna längs stråket upplevs anonyma och outnyttjade, vilket påverkar stråkets attraktivitet och möjlighet till varierade rekreativsupplevelser. I analyserna framkom att det finns få sittplatser och aktiviteter längs stråket

för människor att använda sig av och uppehålla sig vid. Samtidigt visade analyserna att det finns flera rumsliga kvaliteter längs stråket att värna om och förstärka för att bidra till ett varierat och upplevelserikt stråk (Cullen 1971). En utveckling av stråket med hänsyn till dessa aspekter ansågs därmed kunna bidra till ett kvalitativt stråk genom att erbjuda rumslig variation, utökade sittmöjligheter och platser för uppehåll med gott mikroklimat (Gehl 2010:77, 239). Med utgångspunkt i detta har programförslaget resulterat i en större variation av sittplatser, bryggor, trädäck, planteringar och plats för lek och aktivitet för både vuxna och barn. Tillägg av nya stråk och breddning av befintliga har även förbättrat variationen i rörelsen längs ån för flanörer men även tillgodosett en ökad besöksfrekvens och trygghetsaspekt för fotgängare som slipper trängas. Den nya gestaltningen kan även få stråket att upplevas som mer sammanhängande genom ett samlat utrustningsprogram med återkommande möblering och färgskala längs stråket.

Gestaltningen bidrog till att skapa ett stråk för mer än bara rörelse mellan stadens olika målpunkter. Att öka vattnets framtoning i staden och samtidigt tillföra fler sociala och vilsamma funktioner längs promenadstråket var syftet med gestaltningen och ett koncept som främjar detta var därför viktigt att formulera. Genom konceptet *Pärlband* och gestaltungsprinciperna ansågs både de funktionella, sociala och estetiska problemen och aspekterna längs ån kunna lösas. Konceptet kombinerade stråket som funktionell förflyttningssträcka, vattnets synlighet och utveckling av nya mötesplatser i ett och samma. Programförslaget utgör dock bara ett av flera alternativ och lösningar som finns för utvecklingen av stråket. Målet har varit att tillföra fler funktioner för rekreation och återhämtning som kan bidra till mer hållbara och hälsosamma städer. Gestaltningen har utgått från Drysans sammanhang och tagit stor hänsyn till befintliga kvaliteter längs stråket och det skulle därför kunna vara svårt att applicera gestaltningen på en annan plats. Däremot kan förslaget fungera som inspiration på lösningar och funktioner för mer rekreativa gröna vattennära stadsrum.

Sociala aspekter

Utvecklingen av Drysanpromenaden hade som syfte att gynna Skaras rekreativa egenskaper och uppmuntra till större användning av stråket. I analyserna av promenadstråket framkom att de ingående sociala värdena längs Drysan var få, samtidigt som det utgör ett vattennära stråk i ett attraktivt centralt läge i staden. Genom programförslaget har nya platser att stanna till och vistas på skapats. Att det finns variationer av allmänna platser i en stad som kan erbjuda olika upplevelser och kvaliteter (Stoltz & Grahn 2021) är viktigt för att kunna tillgodose och locka människor med olika behov. Stråket passerar flera av stadens parker som idag upplevs underutvecklade och oprogrammerade (Skara kommun 2018). En realisering av förslaget skulle därmed kunna tillföra en större mångfald av sociala och estetiska värden i centrala Skara och bidra med ökade hälsofördelar för invånarna.

Med större variation i sittplatser och vistelseplatser ges besökare fler valmöjligheter att upptäcka olika upplevelsevärden längs stråket. Nya aktiviteter som boule och en lekplats för yngre barn bjuder in till fysisk och social aktivitet och tillgodoser sociala upplevelsevärden. Stråkets vattennära läge har nyttjats och nya bryggor och trädäck förstärker stråkets rekreativa värden kopplat till vatten och ger besökare möjlighet till både sociala och vilsamma upplevelser, individuellt eller som en del av en grupp. Sittplatser med tilltalande utblickar och planteringar i blickfånget tillför en ökning av kulturella upplevelsevärden.

Sammanlagt erbjuder förslaget en större mångfald av funktioner och aktiviteter längs stråket än vad som erbjuds idag, vilket skulle kunna bidra till en ökning av platsens attraktivitet och användning. Även trygghetsaspekten har beaktats i gestaltningen. Genom förslagets tillförsel av varierade funktioner och aktiviteter skulle fler människor kunna lockas till användning och rekreation längs stråket, vilket Gehl (2010) menar skulle kunna bidra till en ökad trygghetsupplevelse.

Vattenkontakt

Programförslaget har inneburit en ökad vattenkontakt genom nya målpunkter, sittplatser, stråk och brygganläggningar. En ökning av funktioner för aktivitet och vistelse närmare vattnet har Drysan och Viktoriasjön blivit mer synlig i staden med förbättrad tillgänglighet. Vatten har en förmåga att bidra med rekreativa värden genom dess synlighet men även ljud kan bidra med kontemplation (White et al. 2021). En gestaltning som förstärker kontakten med vattnet kan därmed bidra med positiva effekter till människor välbefinnande och estetiska upplevelser. Genom uppröjning av sly, nya gångvägar som leder människor närmare ån samt utökade sittplatser som möjliggör både fysisk närhet till vattnet och utblickar, kan människor i större utsträckning tillgodose sig av vattnets rekreativa värden. De olika bryggorna i Viktoriasjön har bidragit till en större upplevelse av vattnet där ett större vattenrum med möjlighet till längre utblickar finns.

Hållbara och hälsosamma städer

Stadsutveckling är en komplex utmaning och innebär att en rad olika aspekter ställs mot varandra. Stoltz & Grahn (2021) grundläggande modell kring alla de komplexa aspekter som bidrar till rekreativa upplevelser och miljöer med olika grad av återhämtning, är bara en del i skapandet av socialt hållbara och hälsosamma städer. Upplevelsevärden och återhämtning en högst subjektiv upplevelse och huruvida gestaltningen tillgodoser en ökning av rekreativa värden går dock endast att ytligt utvärdera.

Arbetet fokuserade på ökning av rekreativa aspekter vilket främst innebar utveckling av sociala och estetiska värden. En annan viktig aspekt som kan kopplas till ämnet om hållbar stadsutveckling är ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Gestaltningen har ämnat stärka de sociala och estetiska värdena för att bidra till ökat välbefinnande och en mer hälsosam miljö och de ekologiska värdena har inte tagit lika mycket plats. För att bidra till ytterligare hållbarhet av förslaget skulle en vidareutveckling av förslaget utifrån dess påverkan och inverkan på miljömässiga

faktorer som klimatanpassning, översvämning, dagvattenhantering och hänsyn till befintligt växt- och djurliv behöva göras för att stärka den ekologiska hållbarheten. I faktabakgrunden om Drysan framkom till exempel att vattnets ekologiska och kemiska status är mindre god. Området ingår även i en kulturhistoriskt intressant miljö. Att gestalta en plats i en sådan miljö kan innebära begräsningar, samtidigt som det är viktigt att platser utvecklas efter de behov som finns i vår tid. För vidare forskning hade även gestaltningens förhållningssätt till områdets kulturhistoria och bredare undersökningar av platsen ur ett kulturhistoriskt perspektiv kunnat inkluderas.

METODDISKUSSION

För att ta fram ett programförslag över en utveckling av stråket längs Drysan användes ett flertal metoder, där evidensbaserad gestaltning använts som övergripande metod för arbetet. Att kombinera EBLA (Brown & Corry 2011) med Roggemas (2016) ramverk *Research by Design* ansågs som en bra metod för att kunna integrera forskning i gestaltningsarbetet. Genom metoden kunde kunskapsinhämtning varvas med ett kreativt gestaltande, där olika gestaltningsval kunde prövas och förkastas mot den information som insamlades under förstudien för att slutligen landa i ett programförslag som bäst kunde svara mot den givna problemformuleringen (ibid.).

Med stöd i *Research by Design* som vägledning i arbetsprocessen, kunde jag etablera en tydlig struktur för arbetet. Denna struktur fungerade som en guide som ledde arbetsprocessen genom tre faser: förstudie, gestaltning och presentation. Om endast EBLA använts som utgångspunkt i metoden, skulle det ha begränsat vägledningen i processen och det hade varit svårare att etablera en struktur och riktning i arbetet. Tillämpningen av RBD gav även möjlighet till en fri och kreativ arbetsprocess och genom att återkomma till de olika faserna kunde en djupgående bild av platsen och frågeställningen skapas. Detta arbetssätt känns även igen från utbildningen och utgjorde därför en bra grund att utgå metoden ifrån.

Precis som Roggema beskriver faserna som överlappande har dock arbetsprocessen varit långt ifrån en linjär process och det har stundtals varit svårt att skilja faserna åt då arbetets olika delar har hanterats mer eller mindre simultant. Fördelen har varit att det hela tiden funnits rum för återkommande kunskapsinhämtning, skissande och förbättring av förslaget. En utmaning i detta arbete har däremot varit att veta när det var dags att gå vidare från en fas till en annan. En svårighet har varit att begränsa litteraturen och faktainhämtningen i förstudien till det som ansetts vara relevant för gestaltningen. Där hade mer stöd behövts från metoden. En svaghet med EBLA är att det saknas ett tydligt och konkret arbetssätt för att dels avgöra vad som klassas som evidens och erfarenhet, dels hur en sammanställning av litteraturen och hur den kan hjälpa en i gestaltningsarbetet vidare ska göras. En stor del av arbetet lades därför på förstudien, vilket gjorde att ägnandet åt själva gestaltningen och fick mindre tid i arbetet. Om mer tid hade ägnats åt själva gestaltningen, kunde detta ha resulterat i ett mer heltäckande gestaltningsförslag. Samtidigt hade inte arbetet som syfte att bidra med detaljerade gestaltningslösningar för hur de rekreativa värdena skulle kunna stärkas och utvecklas.

Dokument och litteratur

Den teoretiska bakgrunden möjliggjorde vetenskaplig förankring i de observationer som gjordes vid platsanalyserna samt de gestaltningsval som gjordes i gestaltningsprocessen. Arbetet tog även stöd i en kombination av flera etablerade teoretikers synsätt om faktorer som bidrar till trivsamma stråk och stadsrum. Den samlade kunskapsöversikten användes för att analysera platsens förutsättningar och förbättringspotential för ett vattennära rekreativstråk samt gav vägledning gällande stärkandet av platsens funktionella, sociala och estetiska värden längs stråket.

Teorin om *Perceived Sensory Dimension* (PSD) (Stoltz & Grahn 2021) utgjorde en viktig del i arbetet med att tolka stråkets befintliga rekreativa kvaliteter för att kunna implementera nya längs stråket. PSD bygger på flera års forskning och

tvärvetenskapliga studier vilket gör teorin användbar vid evidensbaserad gestaltning. Teorin kan dock ifrågasättas i jämförelse med verklighetens komplexitet, då parker och utomhusmiljöer ofta är komplexa och olika värden tenderar att gå in i varandra och inte går att urskilja på ett så enkelt sätt. Detta gjorde det utmanande att tillämpa PSD som rent analysverktyg vid platsanalysen. Det går att diskutera att beskrivningen av projektområdet till stor del har grundats i min personliga intuition och min erfarenhet som landskapsarkitekt. Begreppen från PSD har dock funnits med i bakhuvudet vid platsbesöken och kartstudierna, med fokus att på ett övergripande sätt beskriva stråkets rekreativa kvaliteter.

I översättningen från teori till praktisk analys kan det leda till tolkningsfrågor, och det finns en utmaning i att värdena definitionerna är så pass övergripande. Stoltz & Grahn (2021) klassificering av de åtta upplevelsevärdena beskrivs på ett enkelt och övergripande sätt där konkreta aspekter eller element som ger upphov till dessa värden bara anges som översiktliga exempel. Till exempel går det att diskutera hur mycket variation i sinnesupplevelser eller artsammansättning som krävs för att uppnå en *diversifierad kvalitet* i kontrast till en *sammanhållen kvalitet*. Det går även att ifrågasätta hur pass sammanhängande ett område måste vara för att upplevas som enhetligt och ett eget rum. Här fick jag större hjälp av att tänka på rumslighet som mer öppen eller sluten. Det är även svårt att veta vad som menas med stora och små ytor i beskrivningen av var värdena ofta förekommer. Vad bestämmer vad som utgör en stor park eller en mindre park? Vid platsbesöken reflekterade jag även över hur upplevelser av ett rum och en plats förändras både över tiden på dygnet, men också över året, vilket inte tas upp av Stoltz & Grahn (2021). Teorin var dock användbar då den gav en ökad förståelse för olika värden i gröna miljöer som människor uppskattar för återhämtning samt gav en enkel beskrivning i hur dessa värden kan uttrycka sig och ingå på en plats. Informationen har varit användbar gällande vilka värden som fått ta plats längs stråket där en variation av samtliga upplevelsevärden ansågs kunna ingå och finnas längs stråket.

Studiebesök

Syftet med referensbesöken var att bidra med inspiration till den egna gestaltningen och är en vanlig metod under utbildningen och som praktiserande landskapsarkitekt. Som landskapsarkitekt tar man nästan ofrånkomligen ständigt intryck av andra platser och lösningar. Studiebesöken gav mig möjlighet att undersöka hur åpromenader har utformats i andra delar av Sverige. Genom att anteckna mått, intryck och fotografera saker som fungerar bra men även mindre bra, kan en samling av både positiva och negativa referenser bidra med inspiration och kunskap till den egna gestaltningen. Att hitta referensplatser jämförbara med Drysanpromenadens läge, karaktär och funktion var däremot en utmaning. Det är möjligt att studiebesök till fler platser samt platser med större likhet med stråket gällande skala och funktion hade inspirerat till ett annat resultat av programförslaget. Besöken i Enköping och Uppsala gav dock god inspiration i arbetet gällande funktioner, platsbildningar, sammanhållning och visade på flera lösningar att komma nära vatten som inspirerade gestaltningen. Besöket till Åpromenaden i Enköping inspirerade till variationen av mindre målpunkter och platsbildningar längs stråket. Årummet och Åstråket i Uppsala visade exempel på en mer storskalig åpromenad med tydlig urban karaktär.

Platsanalyser

De analysmetoder som användes i arbetet har jag använt mig av under utbildningen tidigare och var därför välbekanta. Begreppen från Lynch hjälpte till att förstå projektområdets uppbyggnad, struktur och rörelseflöde i området. Med Cullens metod fick jag syn på förändringar i rumslighet längs stråket. SWOT-analysen användes för att sammanfatta analysen av stråket som helhet och gav en översiktlig bild över projektområdets styrkor, svagheter, möjligheter och hot. I början av arbetet var det en utmaning i att förstå skalan på området och veta vilka analysmetoder som skulle ge bäst underlag för att värdera och motivera en utveckling av området.

Genom att kombinera flera olika analysmetoder kunde jag skapa en heltäckande analys med både funktionella, sociala och estetiska aspekter. För den sociala utvärderingen hade däremot en analysmetod med större fokus på att identifiera funktioner, som en sociotopkartering kunnat vara användbar. Den evidens som använts i arbetet bygger dels på observationsstudier och tvärvetenskaplig forskning och tillför sociala perspektiv. För gestaltungsarbetet och det slutgiltiga resultatet hade däremot information om de boendes åsikter och upplevelser av en utveckling av sin närmiljö varit användbar. En medborgardialog hade kunnat förmedla konkreta idéer om vad Skaras egna invånare vill se för utveckling av promenadstråket men även kunnat ge viktiga insikter om platsen som annars kan förbises av en person med mindre kännedom om området.

Analyserna genomfördes dels genom två fysiska platsbesök men studerades störst tidsmässigt genom olika digitala kartunderlag. Begränsningar i antalet fysiska besök som hanns med till platsen under arbetet kan därmed ha lett till att vissa aspekter som inte kommer fram vid digitala analyser misstolkats. Till exempel skedde den rumsliga analysen under en kall februaridag, då mycket av vegetationen fortfarande är i vila, vilket kan ha påverkat min tolkning av platsernas grad av slutenhet och öppenhet. Även vattenrummets spatiala upplevelse skulle vara svår att uppfatta utan ett fysiskt besök till platsen. Skalan av vattenrummet kunde på kartan upplevas som relativt stort, men i verkligheten begränsades denna av omgivningens intryck och vegetation. Att heller inte snabbt kunna åka till platsen och testa funktioner som ofta har kunnat göras under utbildningen har även varit en utmaning, men har gett en inblick i arbetslivet som landskapsarkitekt där långa avstånd eller snäva tidsbegränsningar gör att man inte alltid har tid att besöka en plats flera gånger.

Platsen som gestaltats

Arbetsprocessen och det resulterande programförslaget har i stor utsträckning påverkats av platsen där gestaltningen har utgått ifrån. Att arbeta med ett så pass omfattande område har varit en utmaning och något jag inte tidigare ägnat mig åt under utbildningen. En svårighet med gestaltningen har varit anpassningen till områdets storlek och att få området att hänga ihop gestaltungsmissigt. Med inspiration från studiebesöket till Enköpings Åpromenad formulerades en utrustningsprincip där en röd färgskala för möbleringen längs Drysanpromenaden är tänkt att bidra med identitet stråket. Detta ansåg jag var ett för enkelt sätt att bidra till stråkets upplevelse av sammanhållning men i slutändan fungerade det som en röd tråd och gav stråket en känsla av enhetlighet.

REFERENSER

- Boverket (2016). *Rätt tätt - en idéskrift om förtätning av städer och orter*. <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2016/ratt-tatt-en-ideskraft-om-fortatning-av-stader-orter.pdf> [2023-07-31]
- Boverket (2021a). *Kulturella ekosystemtjänster*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/planeringsfragor/ekosystemtjanster/olika-typer-av-ekosystemtjanster/kulturella-ekosystemtjanster/> [2023-06-02]
- Boverket (2021b). *SWOT analys*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/metoder/swot-analys/> [2023-06-02]
- Brown, R.D. & Corry, R.C. (2011). *Evidence-based landscape architecture: The maturing of a profession*. *Landscape and Urban Planning*, 100 (4), 327–329. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2011.01.017>
- Cullen, G. (1971). *The concise townscape*. Paperback edition. Oxford: Architectural Press.
- Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Washington, D.C.: Island Press.
- Grahn, P. & Stigsdotter, U.A. (2003). *Landscape planning and stress*. *Urban Forestry & Urban Greening*, 2 (1), 1–18. <https://doi.org/10.1078/1618-8667-00019>
- Gullbrandsson, R. (2017). *Sten- från megalit till cement. Västergötland museum*. <https://www.vastsverige.com/globalassets/skara/sten-folder-web.pdf> [2023-05-31]
- Jansson, M., Vicenzotti, V. & Diedrich, L. (2019). *Landscape design based on research. A methodological guide to design-oriented projects for students and teachers in landscape architecture*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.24845.28643>
- Korpela, K.M., Ylen, M., Tyrvaainen, L. & Silvennoinen, H. (2010). *Favorite green, waterside and urban environments, restorative experiences and perceived health in Finland*. *Health Promotion International*, 25 (2), 200–209. <https://doi.org/10.1093/heapro/daq007m>
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Cambridge: The M.I.T. Press.
- Nationalencyklopedin (u.å.). *Skara*. [https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/skara-\(kommun-ingress\)](https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/skara-(kommun-ingress)) [2023-05-30]
- Naturvårdsverket (u.å.). *Tillgång till vardagsnära natur är bra för folkhälsan*. (ISBN 9789162088859). https://www.naturvardsverket.se/495ffe/contentassets/27d6a2ce95514db8b1b0d9e72e9fdf34/textdokument_var dagsnara-natur.pdf [2023-06-02]
- Riksantikvarieämbetet (2022). *Riksintressen för kulturmiljövärderna – Västra Götalands län (O)*. https://www.raa.se/app/uploads/2022/11/Västra-Götaland-O_riksintressen.pdf [2023-05-31]
- Riksantikvarieämbetet (u.å.). *Bebyggelseregistret*. <https://bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/anlaggning/visaHelaHistoriken.raa?anlaggningsId=21320000039529&historikId=21000001935931> [2023-05-31]
- Riksförbundet HjärtLung (u.å.). *Hälsans stig*. <https://www.hjart-lung.se/vart-arbete/halsans-stig/> [2023-05-31]
- Riksförbundet Svensk Trädgård (u.å.). *Skara. Zonkarta* [Kartografiskt material]. <https://zonkartan.se/> [2023-04-01]
- Roggema, R. (2016). *Research by Design: Proposition for a Methodological Approach*. *Urban Science*, 1 (1), 2. <https://doi.org/10.3390/urbansci1010002>
- SCB (2015). *Urbanisering – från land till stad*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2015/Urbanisering--fran-land-till-stad/> [2023-03-17]
- SCB (u.å.). *Kommuner i siffror*. <https://kommunsiffror.scb.se/?id1=1495&id2=null> [2023-02-07]
- SGU (2023). *Skara. Jordarter 1:25000 - 1:100000* [Kartografiskt material]. <https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100.html> [2023-04-01]
- Skara Gille (2020). *Surbrunnsparken*. <https://www.hembygd.se/skara-gille/plats/436760/text/78585> [2023-05-31]
- Skara kommun (2018). *Grön- och blåstrukturplan för Skara kommun*. <https://www.skara.se/download/18.2aba51d317f494141432d844/1649745072257/Gr%C3%B6n-%20och%20bl%C3%A5strukturplan%20Skara%20kommun.pdf> [2023-02-07]
- Skara kommun (2021). *Parkguide*. <https://www.skara.se/download/18.2cec9b-d41786305017aaa2d/1617194649626/Parkguide%202021%20ver1.pdf> [2023-05-31]
- Skara kommun (2022a). *Kunskapsparken, Skara*. <https://www.skara.se/bygga-bo-och-miljo/planer-och-projekt/planer-pa-gang/kunskapsparken-skara.html> [2023-05-31]
- Skara kommun (2022b). *Upplev Skara*. <https://www.vastsverige.com/globalassets/skara/trycksaker/turistbroschyr-2022-webb-tillganglighet.pdf> [2023-05-31]
- Skara kommun (2023a). *Kulturhistoriska byggnader, kulturmiljöer*. <https://www.skara.se/bygga-bo-och-miljo/bygga-nytt-andra-eller-riva/bygglov/kulturhistoriska-byggnader-kulturmiljoer.html> [2023-05-31]
- Skara kommun (2023b). *Särskilt boende på Teglagärdet*. <https://www.skara.se/kommun-och-politik/utveckling-och-samarbeten/projekt/sarskilt-boende-pa-teglagardet.html> [2023-05-31]
- Skara kommun (2023c). *Översiktsplan 2040 - antagandeverision*. <https://geoportal.goliska.se/portal/apps/storymaps/collections/fe55dd0ecfc848a09c-75b81a80f1e4ec> [2023-05-31]
- Stoltz, J. & Grahn, P. (2021). *Perceived sensory dimensions: An evidence-based approach to greenspace aesthetics*. *Urban Forestry & Urban Greening*, 59, 126989. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2021.126989>
- Svenska kyrkan (u.å.). *Stiftets historia*. <https://www.svenskakyrkan.se/skarastift/stiftets-historia> [2023-02-07]
- Sveriges lantbruksuniversitet (2017). *Om Hernquist*. <https://www.slu.se/om-slu/orter/skara/hernquistdagen2/om-hernquist/> [2023-05-31]
- Uppsala kommun (2020). *Så utvecklas Södra Åstråket*. <https://bygg.uppsala.se/planerade-omraden/sodra-astraket/sa-utvecklas-sodra-astraket/> [2023-04-05]
- VISS (u.å.). *Dofsan*. <https://viss.lansstyrelsen.se/Waters.aspx?waterMSCD=WA21246840> [2023-02-07]
- Völker, S. & Kistemann, T. (2011). *The impact of blue space on human health and well-being – Salutogenetic health effects of inland surface waters: A review*. *International Journal of Hygiene and Environmental Health*, 214 (6), 449–460. <https://doi.org/10.1016/j.ijheh.2011.05.001>
- Völker, S. & Kistemann, T. (2015). *Developing the urban blue: Comparative health responses to blue and green urban open spaces in Germany*. *Health & Place*, 35, 196–205. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2014.10.015>
- White, M., Smith, A., Humphryes, K., Pahl, S., Snelling, D. & Depledge, M. (2010). *Blue space: The importance of water for preference, affect, and restorativeness ratings of natural and built scenes*. *Journal of Environmental Psychology*, 30 (4), 482–493. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.04.004>

FIGURFÖRTECKNING

Om inget annat anges är författaren upphovsperson till foton, illustrationer och bearbetade kartor.

Figur 7. Järnvägmuseet (1919). *Flygfoto över Skara med omnejd*. [fotografi]. Tillgänglig: Digitalt museum. <https://digitaltmuseum.org/021018100267/flygfoto-over-skara-med-omnejd> [2023-05-31]

Figur 8. Boorg, S. (1960-1969). *Nu mera Veterinärmuseum*. [fotografi]. Tillgänglig: Digitalt museum. <https://digitaltmuseum.se/021017160136/numera-veterinarmuseum> [2023-05-31]

Figur 9. Västergötlands museum (u.å.). *Skara. Surbrunn på 1870-talet*. [fotografi]. Tillgänglig: Digitalt museum. <https://digitaltmuseum.se/021017222539/bron-i-forgrunden-ar-den-annu-befintliga-stenbron-over-dofsan-a-handenevagen> (CC BY-NC-ND 4.0) [2023-05-31]

Figur 10. Västergötlands museum (u.å.). *Roddtur på Viktoriasjön*. [fotografi]. Tillgänglig: Digitalt museum. <https://digitaltmuseum.se/021017223328/1m16-b163272-28> (CC BY-NC-ND 4.0) [2023-05-31]

Figur 11. Stoltz, J. & Grahn, P. (2021). Utan titel. [illustration]. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2021.126989> (CC BY 4.0)

Skalfigurer i figur 36, 42, 48, 54, 60, 65, 80-83, 88, 90, 91-92, 94-95 är hämtade från <https://skalgubbar.se/>

Träden i figur 36, 42, 48, 54, 60, 65, 80-83, 88, 90, 91-92, 94-95 är hämtade från <https://meye.dk/>

Figur 24, 25, 30, 35, 41, 47, 53, 59, 64, 66, 67, 79, 86, 87, 89, 93 är baserade på DWG-underlag tillhandahållet av Skara kommun.

SCIENCE AND EDUCATION **FOR**
SUSTAINABLE
LIFE